МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

А. П. Кущик

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ В ФІНАНСОВИХ УСТАНОВАХ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол №
від

Запоріжжя
2026

УДК: 005. 52: 658. 14/.17 (075.8)
К 967

Кущик А. П. Фінансовий аналіз в фінансових установах : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2026. 159 с.

У навчальному посібнику розглянуто комплекс питань з фінансового аналізу в фінансових установах та на підприємствах, які передбачені силабусом навчальної дисципліни «Фінансовий аналіз в фінансових установах». Посібник містить теоретичні положення, основні поняття та рекомендації щодо вивчення вказаного курсу і спрямований на вироблення у здобувачів компетенцій самостійної роботи з проведення аналітичних досліджень.

Метою навчального посібника є формування у здобувачів сучасного економічного мислення та системи глибоких теоретичних знань і практичних навичок з фінансового аналізу. За допомогою цього навчального видання майбутні фахівці мають можливість навчитись приймати кваліфіковані фінансові рішення.

Навчальний посібник призначений для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит» усіх форм навчання.

Рецензент
О. Ф. Андросова, доктор економічних наук, професор кафедри управління персоналом та маркетингу

Відповідальний за випуск
А. В. Череп, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

ЗМІСТ

ВСТУП……..…… 5
Змістовий модуль 1. ЗНАЧЕННЯ Й ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ, ЙОГО ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ……..…….. 7
1.1 Теоретичні основи фінансового аналізу ……...……... 7
1.2 Методи, прийоми та види фінансового аналізу ……..…… 14
1.3 Інформаційне забезпечення фінансового аналізу ……...…… 13
Завдання до самостійної роботи..……..…… 18
Змістовий модуль 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА …….. 22
2.1 Сутність та значення фінансової стійкості …… 22
2.2 Визначення фінансової стійкості за допомогою абсолютних показників…… 24
2.3 Оцінка фінансової стійкості з використанням коефіцієнтів……...……... 27
Завдання до самостійної роботи……...……..……. 30
Змістовий модуль 3. АНАЛІЗ КАПІТАЛУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ……..….. 34
3.1 Сутність фінансового аналізу діяльності комерційного банку…….. 34
3.2 Аналіз власного капіталу банку…… 38
3.3 Аналіз зобов'язань банку……... 45
3.4 Аналіз ефективності формування та використання банківських ресурсів……... 49
3.5 Економічні нормативи регулювання діяльності банків…….. 54
Завдання до самостійної роботи ……..……..……. 59
Змістовий модуль 4. АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ …… 63
4.1 Зміст та завдання аналізу активних операцій банку……... 63
4.2 Аналіз масштабів і динаміки кредитних вкладень…….. 65
4.3 Аналіз структури кредитного портфеля……... 68
4.4 Аналіз операцій банку з цінними паперами……. 69
Завдання до самостійної роботи ……... 77
Змістовий модуль 5. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ СТРАХОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ…… 82
5.1 Особливості фінансового аналізу страхової організації…… 82
5.2 Теоретичні основи аналізу активів і пасивів балансу і коефіцієнтного аналізу.. 83
5.3 Теоретичні основи оцінки вартості страхової організації……. 85
Завдання до самостійної роботи ……..……..……. 90
Змістовий модуль 6. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ІНШИХ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ……. 93
6.1 Кредитні спілки як складові фінансово-кредитної системи…….. 93
6.2 Аналіз капіталу кредитних спілок. Аналіз ефективності діяльності кредитних спілок…… 94
6.3 Особливості фінансового аналізу діяльності фінансових компаній, лізингодавців, ломбардів…….. 99
Завдання до самостійної роботи ……..……..…… 106
Змістовий модуль 7. ДІАГНОСТИКА КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ПІДПРИЄМСТВІ…….. 109
7.1 Алгоритм інтегральної оцінки загрози банкрутства……... 109
7.2 Застосування дискримінантного аналізу при прогнозуванні можливого банкрутства…… 111

Завдання до самостійної роботи……..……..……..……..…..... 113
Змістовий модуль 8. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ……. 118
8.1 Основні методичні підходи до оптимізації структури капіталу…… 118
8.2 Управління величиною фінансового левериджу…… 119
8.3 Оптимізація структури капіталу за різними критеріями…… 122
8.4 Основні етапи прогнозування фінансової звітності…… 127
8.5 Прогнозування статей звіту про фінансові результати……... 129
8.6 Прогнозування статей балансу…….. 131
Завдання до самостійної роботи ……..…..……..…… 139
ЗМІСТ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ…… 143
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК……..……..…… 145
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА……..……..…… 155
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА……..…… 157

ВСТУП

Результативність управління установою значною мірою визначається рівнем її організації і якістю інформаційного забезпечення. Досягнення стабільного фінансового стану і конкурентоспроможності потребує, серед інших умов, системного проведення фінансового аналізу та комплексного оцінювання всієї господарської діяльності. Це допоможе критично оцінити прибутковість, ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість, ймовірність настання банкрутства та дасть змогу за результатами аналізу виявити «слабкі сторони» у господарській діяльності установи, оптимізувати структуру фінансових ресурсів за джерелами формування та напрямами вкладення, передбачити негативні події та вчасно реалізувати комплекс заходів для нівелювання їх впливу на діяльність у майбутньому, забезпечити стабільність функціонування та збільшити тривалість життєвого циклу компанії.

Матеріали навчального посібника охоплюють широке коло проблем відповідно до силабусу курсу, зокрема розглянуто сутність фінансового аналізу, визначено об'єкти та суб'єкти фінансового інвестування, висвітлено особливості аналізу банківської діяльності, а також парабанківських установ: кредитних спілок, ломбардів, фінансових компаній тощо.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Фінансовий аналіз в фінансових установах» є засвоєння студентами сутності фінансового аналізу, набуття вміння застосовувати сучасні методи та прийоми оцінки фінансового стану, та здатність обґрунтовувати професійні рішення і їх вплив на ефективність функціонування організацій та установ. Основні завдання вивчення дисципліни «Фінансовий аналіз в фінансових установах» включають:

- навчитися методів і способів фінансового аналізу; або сутність прибрати, або замінити навчитися на визначити
- набути вмінь аналізу структури та змісту фінансової звітності підприємства, комерційного банку, страхової організації тощо;
- оцінювати показники ліквідності, ділової активності, фінансової стійкості, грошового потоку та методику їх аналізу із застосуванням системи коефіцієнтів;
- обчислювати рівень фінансової стійкості фінансової установи;
- розраховувати наслідки впливу управлінських рішень на діяльність фінансової установи;
- розробляти шляхи мінімізації негативних впливів ризику на господарський механізм підприємства.

Вивчення дисципліни «Фінансовий аналіз в фінансових установах» передбачає надання здобувачу наступних спеціальних компетентностей:

– здатність до діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у тому числі бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування);

– здатність застосовувати знання законодавства у сфері монетарного, фіскального регулювання та регулювання фінансового ринку;

– здатність складати та аналізувати фінансову звітність, інтерпретувати та

використовувати фінансову та пов’язану з нею інформацію;

– здатність визначати, обґрунтовувати та брати відповідальність за професійні рішення.

Опанувавши дану дисципліну, здобувач набуде таких програмних результатів навчання:

- володіти методичним інструментарієм діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у т. ч. бюджетна та податкова системи, фінанси суб’єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).
- формувати і аналізувати фінансову звітність та правильно інтерпретувати отриману інформацію
- ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання економічних даних, збирати та аналізувати необхідну фінансову інформацію, розраховувати показники, що характеризують стан фінансових систем.

Засвоївши зазначений вище курс, студент зможе: самостійно проводити аналіз фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання; надавати загальну аналітичну оцінку динаміки балансових і результативних показників; обчислювати рівень фінансової стійкості фінансової установи; проводити аналіз фінансового стану підприємства (фінансової установи); проводити комплексний аналіз та визначати рейтинг підприємства-емітента; приймати обґрунтовані економічні рішення щодо оптимізації та подальшого розвитку суб’єкта господарювання.

Відповідно до структурно-логічної схеми освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит» вивченню курсу «Фінансовий аналіз в фінансових установах» передують дисципліни «Кредитування і контроль», «Економічний аналіз», «Податкова система», «Бюджетна система», «Страхування». В той же час, даний курс вивчається перед дисциплінами «Фінансовий ринок», «Економічний ризик та його оцінка»,

Навчальний посібник з дисципліни «Фінансовий аналіз в фінансових установах» може бути використано як для самостійного вивчення, так і для організації освітнього процесу з метою формування практичних навичок з фінансового аналізу діяльності установ та організацій в сучасних ринкових умовах.

Змістовий модуль 1
ЗНАЧЕННЯ Й ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ, ЙОГО ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мета вивчення: розуміння сутності фінансового аналізу, його мети та завдання, розкриття основних методів та прийомів, а також засвоєння ролі та значення фінансової звітності як основного джерела інформаційного забезпечення аналізу.

План

1.1 Теоретичні основи фінансового аналізу.
1.2 Методи, прийоми та види фінансового аналізу.
1.3 Інформаційне забезпечення фінансового аналізу.

Основні терміни та поняття: фінансовий аналіз, бухгалтерський баланс, фінансова звітність, методи аналізу, прийоми аналізу, фактор, факторний аналіз, експрес-аналіз.

1.1 Теоретичні основи фінансового аналізу

Під час вивчення даної теми слід з'ясувати сутність, значення, цілі та завдання фінансового аналізу.

За умов переходу економіки України до ринкових відносин, істотного розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності зросла роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності, оздоровлення підприємств та виходу їх з кризового стану.

Фінансовий аналіз – це один із методів оцінки фінансової діяльності підприємств та їх пристосування до умов ринку, що змінюється [2, с.18].

В економічній літературі даються різні тлумачення фінансового аналізу.

У традиційному розумінні сутність фінансового аналізу полягає в оцінці та прогнозуванні фінансового стану підприємства за даними бухгалтерської звітності та обліку.

Фінансовий аналіз є процесом дослідження фінансового стану та основних результатів фінансової діяльності підприємств та фінансових установ з метою виявлення резервів підвищення їх ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку. Фінансовий аналіз – це засіб накопичення трансформації й використання інформації фінансового характеру [3].

Фінансовий аналіз є прерогативою найвищої ланки управлінських структур підприємства, здатних впливати на формування фінансових ресурсів і на потоки грошових коштів, ефективність управлінських рішень, пов'язаних з визначенням ціни продукції, заміною устаткування чи технології, економічного зростання підприємства.

Фінансовий аналіз є основою для управління фінансами підприємства та установи. В узагальненому вигляді він охоплює три головні напрямки:

1) оцінювання фінансових потреб підприємства;

2) розподіл потоків грошових коштів залежно від конкретних планів підприємства, визначення додаткових обсягів залучених фінансових ресурсів та каналів їх одержання – кредити, пошук внутрішніх резервів, додатковий випуск акцій, облігацій;

3) забезпечення системи фінансової звітності, яка б об'єктивно відображала процеси та забезпечувала контроль за фінансовим станом підприємства.

Для забезпечення якісного та детального фінансового аналізу необхідно, насамперед, *оволодіти загальними концептуально-методичними підходами та методами і моделями його здійснення*.

Фінансовий аналіз допомагає своєчасно вирішувати питання поліпшення поточного руху фінансових ресурсів, їх формування та використання, поточного та довгострокового планування діяльності. На його основі будується фінансове забезпечення стратегії підприємства на перспективний період. Без фінансового аналізу не можливі планування, прогнозування, бюджетування, ефективне розміщення фінансових ресурсів, аудит.

Фінансовий аналіз має важливе значення в економічній діяльності підприємства. Він дає змогу:

1) вишукувати резерви поліпшення фінансового стану підприємства;

2) об'єктивно оцінювати раціональність використання усіх видів фінансових ресурсів;

3) своєчасно вживати заходів щодо підвищення платоспроможності підприємства;

4) забезпечувати оптимальний виробничий та соціальний розвиток колективу за рахунок використання виявлених у ході аналізу резервів;

5) забезпечувати розроблення плану фінансового оздоровлення підприємства [3].

Під фінансовим станом підприємства розуміють його спроможність фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення та ефективного використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними та фізичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю. Тобто фінансовий стан – це рівень збалансованості окремих структурних елементів активів і пасивів підприємства, а також рівень ефективності їх використання. Оптимізація фінансового стану є однією з головних умов успішного розвитку підприємства в майбутньому періоді. Водночас кризовий фінансовий стан підприємства свідчить про загрозу його можливого банкрутства.

Фінансовий аналіз підприємства чи установи показує, за якими конкретними напрямками потрібно проводити аналітичну роботу, дає можливість виявити найважливіші аспекти та найслабкіші позиції у фінансовому

стані даного підприємства. Згідно з цим результати фінансового аналізу дають відповіді на питання, які найважливіші засоби поліпшення фінансового стану конкретного підприємства в конкретний період його діяльності.

Об'єктом фінансового аналізу є конкретне підприємство (установа) чи окрема його фінансова операція.

Суб'єктами фінансового аналізу є фінансові аналітики, які заінтересовані в діяльності підприємства (установи) з якихось причин.

Отже, ***метою фінансового аналізу*** є всебічна оцінка фінансового стану підприємства, його ділової активності задля пошуку резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами; розроблення найвірогідніших передбачень і прогнозів майбутніх умов функціонування підприємства; визначення дохідності фірми для порівняння її з аналогічними показниками інших підприємств чи оцінка підприємства з точки зору його ринкової вартості; своєчасного виявлення та усунення недоліків фінансовій діяльності для пошуку шляхів поліпшення фінансового стану підприємства та його платоспроможності; виявлення змін у фінансовому стані в просторово-часовому розрізі, визначення основних факторів, які впливають на фінансовий стан підприємства, прогнозування основних тенденцій у фінансовому стані.

У кожного аналітика своя мета. *Інвестори* цікавляться насамперед рівнем та стабільністю доходів за акціями, тобто прибутковістю (рентабельністю) корпорацій, *кредитори* – її ліквідністю; *менеджери* – дохідністю різних видів активів та ефективністю управління ними. Для якісного планування та контролю вони повинні реально оцінювати стан фінансів фірми й можливості впливу на нього [3].

Для досягнення мети фінансового аналізу мають бути вирішені такі ***основні завдання***:

- оцінка рентабельності підприємства;
- аналіз фінансової стійкості підприємства;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства оборотними коштами;
- оцінка конкурентоспроможності підприємства;
- аналіз ділової активності підприємства та його становища на ринку цінних паперів;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів;
- загальна оцінка фінансового стану і факторів його зміни;
- вивчення співвідношення між джерелами оборотних коштів, їх розміщенням і ефективністю використання;
- дотримання підприємством фінансової, розрахункової і кредитної дисципліни;
- визначення ліквідності та фінансової стійкості підприємства;

- довго- і короткострокове прогнозування стійкості фінансового стану.
- Для розв’язання цих завдань вивчаються:
- наявність, склад і структура оборотних коштів підприємства, причини та наслідки їх змін;
- наявність, склад і структура джерел власних коштів підприємства, причини і наслідки їх змін;
- стан, структура і зміни довгострокових активів;
- наявність, структура поточних активів у сферах виробництва і обігу, причини та наслідки їх змін;
- платоспроможність і фінансова гнучкість;
- ефективність використання активів;
- окупність інвестицій.

Основу інформаційного забезпечення оцінки фінансового стану становить бухгалтерська звітність. Може використовуватись і додаткова інформація переважно оперативного характеру, однак вона має лише допоміжний характер.

1.2 Методи, прийом та види фінансового аналізу

Аналіз фінансового стану – це частина загального аналізу господарської діяльності підприємства, який складається з двох взаємопов’язаних розділів: фінансового та управлінського аналізу.

Предметом фінансового аналізу підприємства є фінансові ресурси та їхні джерела. Для досягнення основної мети цього аналізу – об’єктивної оцінки фінансового стану підприємства та виявлення впливу факторів підвищення ефективності його функціонування можуть застосовуватись різні методи аналізу.

Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства.

В економічній теорії та практиці існують різні класифікації методів економічного аналізу загалом і фінансового аналізу зокрема.

Класифікація розрізняє неформалізовані і формалізовані методи аналізу. ***Неформалізовані (евристичні)*** методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв’язках. До неформалізованих належать такі методи: експертних оцінок та сценаріїв; психологічні; морфологічні; порівняльні; побудови системи показників; побудови системи аналітичних таблиць.

До ***формалізованих методів*** фінансового аналізу належать ті, в основу яких покладені жорстко формалізовані аналітичні залежності. Основні з них: арифметичних різниць; ланцюгових підстановок; відсоткових чисел; дисконтування; диференційний; балансовий; логарифмічний; виокремлення ізольованого впливу факторів; інтегральний; простих та складних відсотків тощо [4].

У процесі фінансового аналізу також широко застосовуються і традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування,

графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки), а також математико-статистичні методи (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, метод головних компонентів).

Використання видів, прийомів та методів фінансового аналізу для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємства в сукупності становить ***методологію та методику аналізу***.

Фінансовий аналіз здійснюється за допомогою різних моделей, які дають змогу структурувати та ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками. Існують *три основні типи моделей*, які застосовуються в процесі аналізу фінансового стану підприємства:

1) дескриптивні;
2) предикативні;
3) нормативні.

Дескриптивні моделі (описового характеру) є основними для оцінювання фінансового стану підприємства. До них належать: побудова системи звітних балансів; подання фінансових звітів у різноманітних аналітичних розрізах; вертикальний і горизонтальний аналіз звітності; трендовий аналіз; аналіз відносних показників і коефіцієнтів; порівняльний, або просторовий аналіз; факторний аналіз; система аналітичних коефіцієнтів. Дескриптивні моделі; засновані на використанні інформації з бухгалтерської звітності.

Предикативні моделі – це моделі прогностичного характеру. Вони використовуються для прогнозування доходів та витрат підприємства, його майбутнього фінансового стану. Найпоширеніші з них:

1) розрахунки точки критичного обсягу продажу (аналіз беззбитковості);
2) побудова прогностичних фінансових звітів;
3)моделі динамічного аналізу (жорстко-факторні моделі, що детермінувалися і регресійні моделі);
4) моделі ситуаційного аналізу.

Нормативні моделі – це моделі, які уможливлюють порівняння фактичних результатів діяльності підприємства з нормативними. Ці моделі використовуються, як правило, у внутрішньому фінансовому аналізі, їх сутність полягає у встановленні нормативів на кожну статтю витрат для відповідних технологічних процесів, видів виробів та з'ясуванні причин відхилень фактичних даних від цих нормативів.

Отже, під час аналізу фінансового стану підприємства можуть використовуватись найрізноманітніші прийоми, методи та моделі аналізу, їх кількість та широта застосовування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному окремому випадку.

Залежно від мети аналізу досліджуються різні показники. Але жоден із них індивідуально не дає достатньої інформації про умови функціонування та прибутковість фірми. *Лише аналіз певної групи показників дає підстави для ґрунтовних висновків.* Слід брати до уваги й фактор сезонності в бізнесі. Разом із тим для попереднього оцінювання фінансової діяльності підприємства необхідно лише кілька з численних показників. Обчислення зайвих коефіцієнтів ускладнює

аналіз і вносить плутанину. Інформація для порівняння кількох компаній мас бути стандартизована.

Існує кілька класифікацій показників фінансової діяльності фірми. Більшість економістів виділяє такі групи відносних показників: коефіцієнти прибутковості (рентабельності), ліквідності, стабільності та акціонерного капіталу. Інші аналітики схильні до такої класифікації: показники ліквідності, управління активами й управління пасивами, прибутковості та ринкової вартості акцій. Існує також точка зору, згідно з якою виділяються коефіцієнти ліквідності, зобов'язань кредиторам, прибутковості та покриття [5].

Фінансовий стан підприємства може бути оцінений з різний ступенем деталізації залежно від цілей аналізу, існуючої інформації, програмного, технічного та кадрового забезпечення. Найбільш доцільним є виділення процедур експрес-аналізу та поглибленого аналізу фінансового стану.

Усі економічні показники взаємозв'язані та взаємообумовлені. Досягнути поставленої мети аналітик може тільки вивчаючи їх.

Причинно-наслідкові зв'язки та результати вивчаються на базі результативних і факторних показників.

Результативний показник – це економічний показник, що є об'єктом дослідження. Показники, які характеризують результативний показник, тобто є його кількісними та якісними характеристиками, називають факторними показниками.

Поняття «фактор» – одне з головних у фінансовому аналізі. Фактор – це причина, рушійна сила якого-небудь процесу, яка визначає його характер чи одну з характерних рис. В економічних дослідженнях під фактором розуміють умови, необхідні для визначення даного господарського процесу, а також показники, які обумовлюють вплив на результат цього процесу.

Послідовність аналізу фінансового стану підприємства така:

а) експрес-аналіз фінансового стану підприємства:

б) деталізований аналіз фінансового стану підприємства

Експрес-аналіз – це наочна і проста оцінка фінансового добробуту і динаміки розвитку підприємства. Його виконують у три етапи:

- підготовчий;
- попередній огляд;
- економічне читання й аналіз звітності.

Мета підготовчого етапу – прийняття рішення про доцільність експрес-аналізу фінансової звітності, визначається через ознайомлення з аудиторським висновком та установлення на цій основі пріоритетних напрямків такого аналізу.

Мета попереднього огляду – ознайомлення з пояснювальною запискою до балансу. Це потрібно для того, щоб оцінити умови роботи у звітному періоді, визначити основні тенденції показника діяльності та якісні зміни в майновому та фінансовому стані, при цьому потрібно брати до уваги різні фактори, наприклад інфляцію і недоліки балансу.

Мета етапу економічного читання й аналізу звітності – одержання узагальненої оцінки результатів діяльності підприємства. Сенс експрес-аналізу –

відображення невеликої кількості найважливіших показників і постійне дослідження їх динаміки. Після проведення експрес-аналізу потрібно проаналізувати п’ять. взаємозв’язаних таблиць:

1) господарські кошти підприємства та їх структура
2) основні активи підприємства:
3) структура і динаміка оборотних коштів підприємства;
4) основні результати фінансово-господарської діяльності:
5) ефективність використання фінансових ресурсів підприємства.

Закінчується експрес-аналіз висновками про фінансовий стан підприємства, а також пропонуються шляхи його поліпшення.

Деталізований аналіз – це детальна характеристика майнового і фінансового стану підприємства за результатами фінансової діяльності у звітному періоді, а також визначення можливостей розвитку підприємства на перспективу.

Деталізований аналіз закінчується стислою характеристикою та оцінкою основних показників, що використовувались у фінансовому аналізі підприємства (установи).

1.3. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу

Залежно від змісту і завдань аналізу використовують такі головні інформаційні джерела: фінансову і статистичну звітність; дані внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку; дані з первинної облікової документації (вибіркові дані); експертні оцінки.

Мета складання фінансової звітності – надати користувачам повну, правдиву та неупереджену інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства для ухвалення управлінських рішень

Основне джерело інформації про фінансову діяльність ділового партнера – бухгалтерська звітність. *Бухгалтерська звітність – це система показників, що відображають майновий та фінансовий стан організації на відповідну дату, а також фінансові результати його діяльності за звітний період.*

Загальні вимоги до фінансової звітності викладені в Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (далі – НП(С)БО 1), затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Дане положення встановлює:

- мету фінансових звітів;
- їх склад;
- звітний період;
- якісні характеристики та принципи, якими слід керуватися під час складання фінансових звітів;
- вимоги до розкриття інформації у фінансових звітах.

НП(С)БО 1 мають застосовувати при підготовці й наданні фінансових звітів підприємства, організації, установи та інші юридичні особи (надалі –

підприємствами) всіх форм власності (крім банків і бюджетних установ), починаючи із звітності за І квартал 2013 року. Основою НП(С)БО 1 є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (переглянутий у 1997 р.) Комітету з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Метою такої звітності є забезпечення загальних інформаційних потреб широкого кола користувачів, котрі покладаються на неї як на основне джерело фінансової повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства для прийняття управлінських рішень. Тобто, бухгалтерська звітність складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Інформаційні потреби основних користувачів фінансових звітів

Користувачі звітності	Інформаційні потреби
Інвестори, власники	Придбання продаж та володіння цінними паперами. Участь у капіталі підприємства Оцінка якості управління Визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу
Керівництво підприємства	Регулювання діяльності підприємства
Банки, постачальники та інші кредитори	Забезпечення зобов'язань підприємства Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати зобов'язання щодо кредитів, відсотків за ними та погашення кредиторської заборгованості
Замовники	Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати зобов'язання
Працівники підприємства	Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати зобов'язання перед працівниками та їх забезпечення
Органи державного управління	Формування макроекономічних показників

Для того, щоби користувачі фінансових звітів прийняли економічні рішення, необхідна інформація про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані підприємства. Зазначені інформаційні потреби обумовили склад фінансової звітності. За НП(С)БО 1, до неї належать:

- баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1);
- звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (форма № 2);
- звіт про рух грошових коштів (за прямим методом) (форма № 3) або звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом) (форма № 3-н);
- звіт про власний капітал (форма № 4);
- примітки до річної фінансової звітності (форма № 5);

– додаток до приміток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами» (форма № 6);

– фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (форми № 1-м, 2-м);

– спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва. (форми № 1-мс, 2-мс).

Затверджені також форми консолідованої фінансової звітності.

Таблиця 1.2 – Призначення основних компонентів фінансової звітності

Компоненти фінансової звітності	Зміст	Використання інформації
1	2	3
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	Наявність економічних ресурсів (майна), що контролює підприємство, на дату балансу	Оцінка структури ресурсів підприємства, їх ліквідності та платоспроможності підприємства. Прогнозування майбутніх потреб у показниках; оцінка та прогнозування змін в економічних ресурсах, які підприємство, ймовірно, контролюватиме
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	Доходи, витрати та фінансові результати діяльності підприємства за звітний період	Оцінка та прогноз: прибутковості діяльності підприємства; структури доходів та витрат
Звіт про власний капітал	Зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз змін у власному капіталі
Звіт про рух грошових коштів (за прямим і непрямим методом)	Генерування та використання грошових коштів протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз руху грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства
Примітки	Обрана облікова політика. Інформація, не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але обов'язкова за П(С)БО. Додатковий аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її зрозумілості	Оцінка та прогноз: облікової політики; ризиків або непевності, що впливають на підприємство, його ресурси та зобов'язання; діяльності підрозділів підприємства тощо

Компоненти фінансової звітності відображають різні аспекти одних і тих самих господарських операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього звітного періоду та розкриття облікової політики та її змін, що

робить можливим ретроспективний та перспективний аналіз діяльності підприємства (табл. 1.2).

Фінансова звітність має надати доступну, доречну, достовірну та зіставну інформацію щодо фінансового стану, результатів діяльності підприємства, руху його грошових коштів, змін у складі власного капіталу. Інформація, яка надається у фінансовій звітності, повинна бути дохідлива і зрозуміла її користувачам за умови, що вони мають достатні знання та заінтересовані у сприйнятті цієї інформації.

Для досягнення доступності інформації припускають, що користувачі мають певний рівень знань і прагнуть уважно вивчити надану інформацію.

Процес аналізу фінансової інформації на відповідність визначенню певної статті фінансових звітів та описаним критеріям називається ***визнанням***.

Щоб отримати уявлення про підприємство, необхідно узагальнити первинні дані, згрупувавши їх на основі загальних принципів, властивостей, тенденцій розвитку та ін.

Узагальнюють інформацію, аґреґуючи дані на аналітичних та синтетичних рахунках і відображаючи зведені дані у бухгалтерському балансі.

Питання для самоконтролю

1. Що є метою фінансового аналізу?
2. Які методи та прийоми використовують у фінансовому аналізі?
3. Які основні типи моделей використовують у фінансовому аналізі?
4. Хто є основними користувачами фінансової звітності підприємства?
5. Наведіть склад фінансової звітності відповідно до П(С)БО.
6. Як класифікують види фінансового аналізу?
7. Що таке моделювання у фінансовому аналізі?
8. Які відмінні риси внутрішньовиробничого і фінансового аналізу?
9. Яке коло питань розглядається зовнішнім фінансовим аналізом?
10. Хто зацікавлений в проведені внутрішньовиробничого аналізу?
11. Який склад інформаційної бази фінансового аналізу?
12. Склад і характеристика Балансу підприємства?
13. Що таке звіт про фінансові результати і яка інформація міститься в ньому?
14. Дати характеристику звіту про власний капітал?

Тестові завдання для самоконтролю

1. Об'єктом фінансового аналізу є:

а) виробничо-технічний потенціал підприємства;
б) трудові ресурси підприємства, їх формування та використання;
в) фінансові ресурси підприємства, їх формування та використання;
г) грошові ресурси підприємства, їх формування та використання.

2. До завдань фінансового аналізу не належить:

а) загальне оцінювання фінансового стану підприємства;
б) аналіз обґрунтованості та виконання виробничої програми підприємств;
в) прогнозування основних тенденцій у фінансовому стані підприємства;
г) прибуткова поточна діяльність завдяки використанню фінансових ресурсів.

3. За користувачами фінансовий аналіз поділяється на:
а) прямий та непрямий;
б) фінансовий та господарський;
в) зовнішній і внутрішній;
г) оперативний та підсумковий.

4. За часом фінансовий аналіз поділяється на:
а) попередній і наступний;
б) поточний і оперативний;
в) перспективний і прогнозний;
г) простий і зважений.

5. Експрес-аналіз використовують:
а) для прогнозування фінансового стану підприємства;
б) для визначення фінансової стійкості на перспективу;
в) для швидкого оцінювання фінансового стану підприємства;
г) для детального аналізу фінансового стану підприємства.

6. Метою проведення оперативного аналізу є:
а) детально проаналізувати фінансовий стан підприємства;
б) оцінити виробничу програму підприємства та її вплив на господарські операції;
в) всебічно вивчити діяльність підприємства за звітний період;
г) оперативно виявити недоліки та їх вплив на фінансові операції.

7. Ретроспективний аналіз поділяють на:
а) зовнішній і внутрішній;
б) оперативний і підсумковий;
в) попередній та наступний;
г) вертикальний і горизонтальний.

8. Підсумковий аналіз проводять:
а) за результатами роботи підприємства протягом дня;
б) за звітний період;
в) за вимогою державних органів;
г) після кожної фінансової операції протягом дня.

9. Фінансова звітність не може забезпечити такі інформаційні потреби користувачів:
а) щодо участі в капіталі підприємства;
б) забезпеченості зобов'язань підприємства;
в) трудового потенціалу підприємства;
г) визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу.

10. До форм фінансової звітності, що відповідає міжнародним стандартам, не належить:
а) Форма 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»;

б) Форма 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;
в) Звіт про позикові кошти підприємства;
г) Форма 3 «Звіт про рух грошових коштів».

Завдання до самостійної роботи

Питання для обговорення

1. Дайте характеристику складу і структурі бухгалтерського балансу.
2. Яка роль бухгалтерського обліку в системі управління?
3. Яким чином майновий стан підприємства впливає на його фінансовий стан і рівень фінансових результатів?

Управлінська ситуація

Валюта балансу підприємства становила у минулому 200 000 грн, у поточному періоді – на 20 % більше.

Структура капіталу підприємства у попередньому періоді така: власний капітал – 70 %, довготермінові пасиви – 10 %. Структура пасивів у поточному періоді: поточні пасиви – 15 %, власний капітал – 75 %. Питома вага кредиторської заборгованості в поточних пасивах у минулому періоді становила 60 %, частка короткотермінових кредитів та позик у поточному періоді – 35 %.

Питома вага необоротних активів у минулому періоді становила 60 %, а частка оборотних активів у поточному періоді 30 %. Структура поточних активів у минулому періоді була такою: 30 % – дебіторська заборгованість, 50 % – запаси і затрати, 10 % – поточні фінансові інвестиції, а решту – грошові кошти. У поточному періоді структура оборотних активів мала такий вигляд: грошові кошти – 25 %, дебіторська заборгованість – 50 %, запаси і затрати – 20 %, решта – поточні фінансові інвестиції.

Чистий прибуток підприємства за аналізований період становив 6 000 грн, амортизаційні відрахування – 3 000 грн. Виторг від реалізації продукції був утричі більшим від чистого прибутку. У минулому періоді чистий прибуток дорівнював 7 000 грн, амортизаційні відрахування 2 500 грн, виторг від реалізації 25 000 грн.

Рівень ставки відсотки за позиковим капіталом становить 10 %, а рівень дивідендних виплат – 5 % в обох періодах.

Побудувати спрощений баланс та проаналізувати ефективність структури оборотного капіталу за критерієм мінімізації його середньозваженої вартості. Зробити висновки.

Практичні завдання

Приклад розв'язання практичних завдань

Завдання 1. Необхідно обчислити вплив на обсяг виробництва продукції:

- зміни чисельності робітників;
- зміни продуктивності праці.

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення
1. Виробництво продукції, грн	25 000	30 000	
2. Середньоспискова чисельність робітників	400	415	
3. Продуктивність праці (1:2)			

Розв'язання:

Фактори	0	1	Δ
y	25 000	30 000	5 000
x_1	400	415	15
x_2	62,5	72,289	9,789

Загальна зміна становитиме:

$$\Delta y=30\ 000-25\ 000=+5000$$

За рахунок зміни x_1:

$$\Delta y(x_1)=(72,289-62,5)*415=+4\ 062,44$$

За рахунок зміни x_2:

$$\Delta y(x_2)=(415-400)*62,5=+937,5$$

Отже, перевіряємо: $\Delta y=4\ 062,44+937,5=+5\ 000$.

Завдання 2. На підставі даних, наведених у таблиці, необхідно визначити вплив на зміну обсягу випуску продукції промислового підприємства зміни чисельності робітників, кількості днів, відпрацьованих одним робітником, тривалості одного робочого дня та середньогодинного виробітку. Розрахунок провести, використовуючи метод ланцюгових підстановок та метод різниці відносних величин, зробити висновки.

Показники	Базовий період	Звітний період	Відхилення
1. Обсяг випуску продукції у співставних цінах, грн	100 000	120 000	
2. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	400	420	
3. Загальна кількість відпрацьованих всіма робітниками, людиноднів	30 000	32 000	
4 Загальна кількість відпрацьованих всіма робітниками, людиногодин	40 000	240 000	
5. Середня кількість днів роботи одного робітника, (3:2)			
6. Середня тривалість робочого дня, год (4:3)			
7. Середньогодинний виробіток, грн (1:4)			

Розв'язання:

Заповнюємо таблицю.

Показники	Позначення фактора	Базовий період	Звітний період
1. Обсяг випуску продукції у співставних цінах, тис. грн	У	100 000	120 000

2. Середньооблікова чисельність робітників	X_1	400	420
3. Загальна кількість відпрацьованих всіма робітниками людиноднів, тис.		30 000	32 000
4 Загальна кількість відпрацьованих всіма робітниками людиногодин, тис.		240 000	240 000
5. Середня кількість днів роботи одного робітника, (3:2)	X_2	75	76,19
6. Середня тривалість робочого дня (4:3)	X_3	8	7,5
7. Середньогодинний виробіток, грн (1:4)	X_4	0,417	0,5

1. За методом ланцюгових підстановок:

$\Delta y = 12\,000 – 100\,000 = +20\,000$

$\Delta y(x1)=420\times75\times8\times0{,}417 – 100000 = +5\,084$

$\Delta y(x2)=420\times76{,}19\times8\times0{,}417 – 420\times75\times8\times0{,}417 = +1\,667{,}3$

$\Delta y(x3)=420\times76{,}19\times7{,}5\times0{,}417 – 420\times76{,}19\times8\times0{,}417 = –6\,671{,}95$

$\Delta y(x4)=120\,000 – 420\times76{,}19\times7{,}5\times0{,}417 = +19\,920{,}63$

$\Delta y = +5\,084 + 1\,667{,}3 – 6\,671{,}95 + 19\,920{,}63 = +20\,000$

2. За методом різниці відносних величин:

Параметр факторної моделі	Відносна зміна	Розрахунок впливу фактора
x_1	=420/400=1,05	$\Delta y(x1)=(1{,}05-1)\times100\,000 = +5\,000$
x_2	=76,19/75=1,016	$\Delta y(x2) =(1{,}016-1{,}05)\times100\,000 = -3\,400$
x_3	=7,5/8=0,9375	$\Delta y(x3)=(0{,}9375-1{,}016)\times100\,000 = -7\,850$
x_4	=120 000/100 000=1,2	$\Delta y(x4) =(1{,}2-0{,}9375)\times100\,000 =+26\,250$
Разом		+20 000

Завдання 3. За даними балансу підприємства на початок планового періоду залишок грошових коштів на поточному рахунку становив 86,5 тис. грн. Обсяг реалізації продукції за звітний період – 692 тис. грн. У плановому періоді передбачається довести обсяг реалізації продукції до 1040 тис. грн. Залишок грошових коштів у плановому періоді не змінюється. Визначити суму грошових коштів, яка вивільнюється в результаті прискорення оборотності грошових коштів.

Завдання 4. Виручка за рік зросла з 7 200 тис. до 8 712 тис. грн. Середній залишок оборотних коштів збільшився з 344 тис. до 387,2 тис. грн. Необхідно розрахувати оборотність оборотних коштів в днях, коефіцієнт оборотності, дати їм оцінку і визначити суму грошових коштів, вивільнених з обороту.

Завдання 5. Річна виручка підприємства становить 1121519 тис. грн. 30% продукції реалізується на умовах попередньої оплати. Середній термін погашення дебіторської заборгованості на підприємстві у звітному році становить 44,8 дня. Щомісячний темп інфляції дорівнює 9%.

Завдання 6. Обсяг виробництва продукції у базовому періоді становить 50 000 грн, а темп його приросту у поточному періоді дорівнює +20 %,

індивідуальний індекс росту середньооблікової чисельності робітників дорівнює 1,05, темп приросту середньої кількості днів роботи одного робітника становить +1,6 %, темп росту середньої тривалості робочого дня – 93,75 %, а середньогодинного виробітку одного робітника – 121,9512 %.

Обчислити вплив поданих факторів на зміну обсягу виробленої продукції підприємства.

Завдання 7. Абсолютна величина чистого прибутку у попередньому періоді становила 1 000 грн, у звітному вона збільшилася на половину. Темп приросту рентабельності реалізації продукції підприємства становить +36,36 %. Темп приросту коефіцієнта оборотності дорівнював +3,15 %, а коефіцієнта загальної ліквідності +3,9877 %. У звітному періоді порівняно з попереднім середня величина поточних зобов'язань продемонструвала зростання на рівні 90 %.

Розрахувати вплив на чистий прибуток підприємства рентабельності реалізації, коефіцієнта оборотності оборотного капіталу, загальної ліквідності та середньої величини поточних зобов'язань. Зробити короткі висновки.

Рекомендована література: 2, 3, 5, 8.

Змістовий модуль 2
АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Мета вивчення: надати уявлення про фінансову стійкість та її оцінку для визначення фінансового стану підприємства, показати розрахунки відповідних фінансових показників.

План

2.1 Сутність та значення фінансової стійкості.
2.2 Визначення фінансової стійкості за допомогою абсолютних показників.
2.3 Оцінка фінансової стійкості з використанням коефіцієнтів.
2.4 Оцінка ліквідності та платоспроможності, їх значення для аналізу фінансового стану.

Основні терміни та поняття: фінансова стійкість, фінансовий стан, фінансові коефіцієнти, ліквідність, платоспроможність, оборотні активи, короткострокові пасиви, власний оборотний капітал.

2.1 Сутність та значення фінансової стійкості

Оцінювання фінансової стійкості підприємства передбачає проведення аналізу величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі його фінансової стабільності і незалежності, а також аналізу відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Фінансово стійким є такий господарський суб'єкт, котрий за рахунок власних коштів покриває кошти, вкладені в активи (основні засоби, нематеріальні активи, оборотні кошти), не допускає невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості і розраховується за своїми зобов'язаннями в зазначений термін [2; 3].

Фінансова стійкість підприємства (Financial Stability) залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами і визначається оптимальною структурою активів, оптимальним співвідношенням власних і позикових коштів, оптимальним співвідношенням активів та джерел їх фінансування.

Користувачами результатів аналізу фінансової стійкості можуть бути засновники підприємства, його керівництво, ділові партнери та банки. Саме оцінювання фінансової стійкості дозволяє зовнішнім користувачам визначити фінансові можливості підприємства в майбутньому.

Основне завдання аналізу фінансової стійкості полягає у визначенні спроможності підприємства протистояти негативній дії різних факторів (зовнішніх, внутрішніх та непередбачуваних), що впливають на його фінансовий стан.

Здатність підприємства своєчасно проводити платежі, фінансувати свою діяльність спрямовану на розширення, переборювати непередбачені потрясіння

та підтримувати свою платоспроможність свідчить про його стійкий фінансовий стан, і навпаки.

На фінансову стійкість підприємства впливають такі фактори:

- стан підприємства на товарному ринку;
- виробництво якісної продукції;
- становище підприємства в діловому співробітництві;
- залежність підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів;
- наявність неплатоспроможних дебіторів;
- ефективність господарських і фінансових операцій.

Фінансова стійкість відображає такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи коштами, здатне шляхом ефективного їхнього використання забезпечувати безперебійний процес виробництва і реалізації продукції й послуг, а також витрат по його розширенню й відновленню. Тому визначення меж фінансової стабільності підприємства є однією з найважливіших економічних проблем в умовах переходу країни до ринкових умов господарювання, оскільки недостатня фінансова стабільність може призвести до неплатоспроможності підприємства, до відсутності у нього коштів для фінансування поточної і інвестиційної діяльності, а при збільшенні фінансового стану – остаточному підсумку – до банкрутства; надлишкова фінансова стабільність буде ставати перешкодою на шляху розвитку підприємства, обтяжуючи його витрати зайвими запасами й резервами. Отже, фінансова стійкість повинна характеризуватись таким станом фінансових ресурсів, що відповідає вимогам ринку й відповідає потребам розвитку підприємства.

Фінансова стійкість підприємства – це здатність суб’єкта господарювання функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх пасивів і активів у внутрішньому й зовнішньому середовищах, які постійно змінюються, що ґарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість.

Фінансова стійкість підприємства – це стабільність фінансового становища підприємства, забезпечувана достатньою часткою власного капіталу в складі джерел фінансування. Достатня частка власного капіталу означає, що позикові джерела фінансування використовуються підприємством лише в тих межах, у яких воно може забезпечити їх повне й своєчасне повернення. І з цього погляду короткострокові зобов’язання за сумою не повинні перевищувати вартості ліквідних активів.

Для визначення рівня фінансової стійкості підприємства необхідний аналіз:

- складу і розміщення активів господарського суб’єкта;
- динаміки і структури джерел фінансових ресурсів;
- наявності власних оборотних коштів;
- кредиторської заборгованості;
- наявності і структури оборотних коштів;
- дебіторської заборгованості;

– платоспроможності.

Діяльність будь-якого підприємства являє собою комплекс взаємопов'язаних господарських процесів, що залежать від численних і різноманітних факторів, що поділяє і саму стійкість на види. Зокрема, стосовно підприємств вона може бути: залежно від факторів, що впливають на неї – внутрішньою і зовнішньою, загальною (ціновою), фінансовою.

1. ***Внутрішня стійкість*** – це такий загальний фінансовий стан підприємства, за якого забезпечують стабільно високий результат його функціонування. В основі досягнення згаданого результату – принцип активного реагування на зміни внутрішніх та зовнішніх факторів. Зовнішня стійкість підприємства обумовлена стабільністю економічного середовища, в рамках якого підприємство діє. її досягають відповідною системою управління ринковою економікою в масштабах усієї держави.

2. ***Загальна стійкість*** підприємства – це такий рух грошових потоків, який забезпечує постійне перевищення надходжень коштів (доходів) над їх витратами (затратами).

3. ***Фінансова стійкість*** є відображенням стабільного перевищення доходів над витратами, забезпечує вільне маневрування грошовими коштами підприємства і шляхом ефективного їх використання сприяє безперебійному процесові виробництва та реалізації продукції. Тому фінансова стійкість формується в процесі всієї виробничо-господарської діяльності та є головним компонентом загальної стійкості підприємства.

Аналіз стійкості фінансового стану на ту чи іншу дату дає змогу відповісти на питання: наскільки правильно підприємство керувало фінансовими ресурсами протягом періоду, який був попереднім цій даті. Важливо, щоби стан фінансових ресурсів відповідав потребам розвитку підприємства, оскільки недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і нестачі у нього коштів для розвитку виробництва, а лишки – перешкоджати розвитку, обтяжувати витрати підприємства зайвими запасами та резервами. Таким чином, суть фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів.

Аналіз фінансової стійкості підприємства можна розподілити на два етапи:

1) оцінювання фінансової стійкості – розрахунок відносних та абсолютних показників, що ґрунтуються на порівнянні активів та їх джерел фінансування;

2) оцінювання запасу фінансової стійкості – аналіз критичного обсягу реалізації, зони безпеки, операційного та фінансового левериджу.

2.2 Визначення фінансової стійкості за допомогою абсолютних показників

Фінансова стійкість оцінюються за допомогою абсолютних та відносних показників. ***Абсолютними показниками*** фінансової стійкості є показники, що характеризують міру забезпеченості запасів джерелами їхнього фінансування.

Співвідношення окремих запасів та джерел їх фінансування дає можливість охарактеризувати **тип фінансової стійкості**.

При визначенні типу фінансової стійкості до ***запасів*** (Reserves) відносять виробничі запаси, готову продукцію, незавершене виробництво, товари, витрати майбутніх періодів, строк погашення яких менший ніж 12 місяців.

До загальних (нормальних) джерел фінансування запасів (ЗД) (Normal Liquidity Sources) відносять робочий капітал та короткострокові кредити банків.

Абсолютні параметри фінансової стійкості охоплюють такі групи показників:

1) Показники, які характеризують джерела формування запасів і затрат, що відображають різний ступінь їх охоплення:

Наявність власного оборотного капіталу (чистий оборотний капітал, робочий капітал) (ВОК):

$$ВОК = ОА – ПП = II\ р.\ АБ – III\ р.\ ПБ, \text{ або} \quad (2.1)$$

$$ВОК = ВК + ДП – НА = I\ р.\ ПБ + II\ р.\ ПБ – I\ р.\ АБ, \quad (2.2)$$

де ВК – власний капітал; НА – необоротні активи; ОА – оборотні активи; ПП – поточні пасиви (короткострокові зобов’язання).

Наявність власних і прирівняних до них джерел формування запасів і затрат:

$$ВДП = ВОК + КЗ. \quad (2.3)$$

де КЗ – короткострокові зобов’язання.

Загальна величина основних джерел формування запасів:

$$ЗВДФ = ВДП + КК, \quad (2.4)$$

де КК – короткотермінові кредити і позикові засоби.

2) Показники забезпеченості запасів джерелами їх формування.

Надлишок (+) або нестача (–) власного оборотного капіталу:

$$\Delta ВОК = ВОК – ЗЗ, \quad (2.5)$$

де ЗЗ – запаси і затрати.

Надлишок (+) або нестача (–) власних і прирівняних до них джерел формування запасів і затрат:

$$\Delta ВДП = ВДП – ЗЗ. \quad (2.6)$$

Надлишок (+) або нестача (–) загальної величини джерел формування запасів:

$$\Delta ЗВДФ = ЗВДФ – ЗЗ. \quad (2.7)$$

Відповідно до визначених критеріїв існує 4 типи фінансової стійкості:

1) Абсолютна стійкість:

$$ВОК > ЗЗ. \quad (2.8)$$

Такий тип фінансової стійкості характеризується тим, що всі запаси підприємства покриваються власними коштами, тобто підприємство не залежить від зовнішніх кредиторів, що трапляється вкрай рідко. Більше того, абсолютна фінансова стійкість навряд може розглядатись як ідеальна, оскільки означає, що керівництво підприємства не використовує зовнішні джерел фінансування для основної діяльності.

2) Нормальна стійкість:

$$ВОК + КЗ > ЗЗ. \quad (2.9)$$

У цій ситуації підприємство використовує для покриття запасів, крім власних коштів також і довгострокові позикові кошти. Такий тип фінансування запасів є «нормальним» з точки зору фінансового менеджменту. Нормальна фінансова стійкість є найбільш бажаною для підприємства.

3) Нестійкий фінансовий стан:

$$ВОК + КЗ + КК > ЗЗ. \quad (2.10)$$

Спостерігається порушення платоспроможності, але зберігається можливість відновлення рівноваги внаслідок поповнення джерел власних коштів, скорочення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів. Фінансова нестійкість вважається допустимою, якщо величина залучених для фінансування запасів короткострокових кредитів та запозичених коштів не перевищує сумарної вартості сировини, матеріалів та готової продукції.

4) Кризовий фінансовий стан:

$$ВОК + КЗ + КК < ЗЗ. \quad (2.11)$$

Підприємство перебуває на межі банкрутства, оскільки грошові кошти, короткострокові цінні папери та дебіторська заборгованість не покривають навіть кредиторської заборгованості та прострочених позик.

Для аналізу фінансової стійкості за абсолютними показниками складають спрощений баланс і визначають подані вище показники в динаміці.

Отже, ***фінансово стійким*** *можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси, не допустити*

невиправданої дебіторської і кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями. [5, 7]

Абсолютна і нормальна стійкість фінансового стану характеризуються високим рівнем рентабельності підприємства та відсутністю порушень фінансової дисципліни.

Нестійкий фінансовий стан характеризується наявністю порушень фінансової дисципліни, перебоями в надходженні грошових коштів, зниженням дохідності діяльності підприємства.

2.3 Оцінка фінансової стійкості з використанням коефіцієнтів

Після аналізу абсолютних показників фінансової стійкості розраховують відносні показники (коефіцієнти), завдяки чому можна побачити співвідношення коштів підприємства за різними джерелами, структуру капіталу.

Фінансову стійкість оцінюють за допомогою таких груп показників.

І. Коефіцієнти структури капіталу:

Коефіцієнт концентрації власного капіталу (коефіцієнт автономії, фінансової незалежності):

$$Кквк = ВК / П. \quad (2.12)$$

де ВК – власний капітал, П – позиковий капітал.

Рекомендоване значення – 0,5-0,6.

Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів:

$$Ксвзк = Зобов'язання\ (З) / ВК. \quad (2.13)$$

В міжнародній практиці може перевищувати 1.

Коефіцієнт фінансового важеля:

$$Кфв = ДП / ВК. \quad (2.14)$$

Нормальне значення – не перевищує 1 або ще жорсткіше 0,7.

Коефіцієнт фінансової залежності:

$$Кфз = П / ВК. \quad (2.15)$$

Нормальне значення – менше 1,67 або 2.

Коефіцієнт структури позикових коштів:

$$Кспк = ДП / ПК. \quad (2.16)$$

Коефіцієнт довготермінових пасивів у постійному капіталі:

$$К1 = ДП / (ДП + ВК). \quad (2.17)$$

II. Коефіцієнти розміщення.
Коефіцієнт самофінансування:

$$К_{сф} = ВК / НА, \quad (2.18)$$

Нормальне значення >= 1.
Коефіцієнт фінансової стійкості:

$$К_{фс} = (ВК + ДП) / НА. \quad (2.19)$$

Нормальне значення > 1.
Коефіцієнт мобільності:

$$К_{м} = ОА / НА. \quad (2.20)$$

Коефіцієнт маневреності (мобільності) власного капіталу:

$$К_{мвк} = ВОК / ВК. \quad (2.21)$$

Збільшення цього коефіцієнта – позитивна тенденція.
Коефіцієнт забезпечення власним оборотним капіталом запасів:

$$К_{звокз} = ВОК / ЗЗ. \quad (2.22)$$

Нормальне значення цього показника становить 0,6–0,8.
Індекс постійного активу:

$$І_{па} = НА / ВК. \quad (2.23)$$

Нормативне значення – менше 1.
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів:

$$К_{рвоз} = Залишкова вартість ОЗ / А. \quad (2.24)$$

Коефіцієнт фінансової стабільності:

$$К_{фс} = ВК / ПК. \quad (2.25)$$

Його значення має бути не меншим 1,2
Коефіцієнт фінансового ризику:

$$К_{фр} = ПК / ВК. \quad (2.26)$$

Нормативне його значення – менше 1 або 0,67.
Коефіцієнт автономії джерел формування запасів:

$$К_{адфз} = ВОК / (ВОК + КЗ + КК). \quad (2.27)$$

Підвищення цього показника – позитивна тенденція.

Коефіцієнт співвідношення між дебіторською і кредиторською заборгованістю:

$$К_{д/к} = ДЗ / КЗ. \quad (2.28)$$

В умовах інфляції краще, щоб кредиторська заборгованість перевищувала дебіторську.

Поєднання аналізу всіх наведених вище абсолютних і відносних показників фінансової стійкості дає змогу об'єктивно відобразити реальну фінансову ситуацію, що склалася на підприємстві.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття «фінансова стійкість».
2. Які існують джерела фінансування запасів підприємства?
3. Які Вам відомі типи фінансової стійкості?
4. Що характеризує запас фінансової стійкості підприємства?
5. У чому полягає аналіз критичного обсягу реалізації?
6. За якої умови фінансовий стан підприємства вважається абсолютним?
7. За якої умови фінансовий стан підприємства вважається критичним?
8. За якої умови фінансовий стан підприємства вважається кризовим?
9. Які наслідки для підприємства має зменшення власного оборотного капіталу (ВОК)?
10. Що відображає зона безпеки?
11. У чому суть терміну «левередж»?

Тестові завдання для самоконтролю

***1. Власний оборотний капітал визначається як різниця*:**

а) величини власного капіталу та оборотних активів підприємства;
б) поточних активів і поточних пасивів;
в) поточних пасивів і необоротних активів;
г) поточних активів і власного капіталу.

2. Співвідношення власного оборотного капіталу до власного капіталу – це:

а) коефіцієнт фінансової стійкості;
б) коефіцієнт мобільності власного капіталу;
в) коефіцієнт покриття власного капіталу;
г) коефіцієнт фінансової стабільності.

***3. Співвідношення власного та позиченого капіталу – це*:**

а) коефіцієнт фінансової стабільності;
б) коефіцієнт фінансової стійності;
в) коефіцієнт фінансового ризику;
г) коефіцієнт концентрації власного капіталу.

***4. Співвідношення позикового та власного капіталу – це*:**

а) коефіцієнт фінансового ризику;
б) коефіцієнт фінансової стабільності;
в) коефіцієнт концентрації позикового капіталу;
г) коефіцієнт фінансової незалежності.

5. Робочий капітал визначається як:
а) різниця між розміром власного капіталу та загальною вартістю необоротних активів;
б) різниця між середнім розміром власного капіталу і вартістю оборотних активів;
в) різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями підприємства;
г) немає правильної відповіді

6. Причинами зростання валюти балансу можуть бути:
а) зниження попиту на продукцію підприємства;
б) збільшення тривалості виробничого циклу;
в) нарощення обсягів виробництва і реалізації;
г) збільшення фондовіддачі.

7. Як відбувається побудова аналітичного балансу?
а) об'єднанням у групи однорідних статей;
б) розрахунком питомої ваги окремих статей;
в) вилученням регулюючих статей;
г) розрахунком питомої ваги оборотних активів у загальній вартості ресурсів.

8. Вартість необоротних активів визначається як:
а) підсумок першого розділу активу балансу;
б) сума середньорічної вартості основних засобів;
в) валюта балансу за мінусом оборотних активів;
г) співвідношення між майном і джерелами його фінансування.

9. Оборотні активи підприємства не включають:
а) вартість запасів;
б) дебіторську заборгованість товарного характеру терміном до 6 місяців;
в) довгострокову дебіторську заборгованість;
г) короткострокові цінні папери.

***10.* «Золоте правило розвитку підприємства» має вигляд**:
а) Т прибутку > Т виручки > Т капіталу > 100 %;
б) Т прибутку > Т виручки < Т капіталу < 100%;
в) Т прибутку < Т виручки < Т капіталу < 100 %
г) немає правильної відповіді.

Завдання до самостійної роботи

Питання для обговорення

1. Що є сталими джерелами фінансування оборотних активів підприємства?

2. Дайте визначення фінансового левериджу та сили дії операційного левериджу.

3. Розкрийте сутність, значимість та дію операційно-фінансового левериджу.

Аналітичні ситуації

Ситуацій 1. Є два підприємства, у яких дебіторська заборгованість становить 3000 тис. грн, кредиторська заборгованість – 9000 тис. грн, матеріальні ресурси – 6000 тис. грн. Але в першого підприємства одноденні вартісні витрати матеріалів у виробництві вдвічі вищі, ніж у другого. Визначити загальні коефіцієнти покриття.

Ситуація 2. У минулому періоді ціна одиниці продукції підприємства становила 55 грн. У поточному періоді внаслідок різкої зміни кон'юнктури ринку вона зросла на 30 %. Умовно-змінні витрати на одиницю продукції підприємства у минулому періоді становили 20 грн. Унаслідок запровадження нової технології у поточному періоді їх вдалося знизити на 20 %. Умовно-постійні витрати підприємства у минулому періоді становили 20 000 грн. За рахунок збільшення виробничих площ у поточному періоді їх вдається зменшити на 5 %. Обсяг реалізації продукції у попередньому періоді становив 1 000 одиниць, проте у поточному періоді підприємство втрачає частину ринку збуту й обсяг реалізації знижується на 150 одиниць.

Обчислити, як змінився прибуток підприємства в поточному періоді порівняно з попереднім та проаналізувати його динаміку. Розрахувати точку беззбитковості підприємства у натуральному і вартісному вираженні, запас міцності та коефіцієнт запасу міцності. Зробити висновки.

Практичні завдання

Завдання 1. Використовуючи дані спрощеного балансу, провести аналіз фінансової стійкості підприємства за допомогою абсолютних показників.

Зробити висновки.

Спрощений баланс, тис. грн

Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
Необоротні активи (НА)	4 000	4 390	Власний капітал (ВК)	4 690	5 790
Запаси (ЗЗ)	3 100	2 300	Довготермінові зобов'язання (ДП)	1 350	950
Кошти, розрахунки та інші активи (ГК)	900	2 040	Короткотермінові зобов'язання (ПП) У тому числі: Короткотермінові кредити і позики (КК)	1 960 1 650	1 990 1 700
Баланс	8 000	8 730	Баланс	8 000	8 730

Завдання 2. Використовуючи дані спрощеного балансу, провести аналіз фінансової стійкості підприємства за допомогою відносних показників. Зробити висновки

Актив	31.12.2024	31.12.2025
1. Необоротні активи	10 000	15 000
2. Оборотні активи		
2.1. Запаси і затрати	5 000	6 000
2.2. Дебіторська заборгованість	2 000	3 000
2.3. Поточні фінансові інвестиції	300	400
2.4. Грошові кошти	700	600
Баланс		
Пасив	31.12.2024	31.12.2025
1. Власний капітал	14 000	15 000
2. Довготермінові пасиви		
3. Поточні пасиви	2 000	6 000
3.1. Короткотермінові кредити та позики		
3.2. Кредиторська заборгованість	1 500	2 000
Баланс		

Завдання 3. Є такі балансові дані по компанії А на 31.12.2025 р., тис. грн:
Необоротні активи – 1900.
Оборотні активи:
– дебіторська заборгованість – 350;
– виробничі витрати – 150;
– грошові кошти – 30.
Короткострокові пасиви:
– кредиторська заборгованість – 215;
– позикові кошти – 410.
Необхідно розрахувати:
а) величину чистого оборотного капіталу;
б)коефіцієнт поточної ліквідності;
в) коефіцієнт швидкої ліквідності.

Завдання 4. Стосовно компанії А є така інформація:
– величина майна підприємства – 110 200 грн;
– величина власного оборотного капіталу – 40 500 грн;
– питома вага власного капіталу та величини довгострокових зобов'язань у структурі пасивів, відповідно, становить 40 % та 20%.

Необхідно розрахувати:
а) коефіцієнт покриття;
б) коефіцієнт автономії;
в) коефіцієнт поточної ліквідності, якщо питома вага виробничих запасів у структурі поточних активів становить 35%.

Завдання 5. Виручка за рік зросла з 7200 тис. до 8712 тис. грн. Середній залишок оборотних коштів збільшився з 344 тис. до 387,2 тис. грн. Необхідно розрахувати оборотність оборотних коштів в днях, коефіцієнт оборотності, дати їм оцінку і визначити суму грошових коштів, вивільнених з обороту.

Завдання 6. Розрахувати загальний коефіцієнт покриття та зробити висновки про платоспроможність підприємства.

У підприємства «Рута» матеріальні оборотні кошти становлять 200000 тис. грн, дебіторська заборгованість на 1.01. звітного року – 100 000 тис. грн, на 1.01. наступного року – 20 000 тис. грн. Короткострокова заборгованість підприємства – 40 000 тис. грн. Всі матеріальні оборотні кошти необхідні для виробництва, надлишкових запасів немає, безнадійної дебіторської заборгованості теж немає. Грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення – 10 000 тис. грн.

Завдання 7. Капітал підприємства в поточному періоді становив 120 тис. грн, в тому числі 85 тис. грн – прості акції, 15 тис. грн – привілейовані акції, 20 тис. грн – позиковий капітал. На наступний період передбачається збільшення капіталу підприємства на 50 %, причому величина позикового капіталу знизиться на 20 %, а кількість привілейованих акцій залишиться незмінною. В поточному році підприємство виплатило дивідендів за простими акціями на суму 10 тис. грн, а в наступному періоді планується збільшити цей показник на 25 %. Ставка дивідендів за привілейованими акціями становить 25 %, а ставка відсотка за позиковим капіталом підприємства – 18 % річних. Проаналізуйте динаміку середньозваженої вартості капіталу підприємства?

Рекомендована література: 2, 3, 5, 8.

Змістовий модуль 3
АНАЛІЗ КАПІТАЛУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Мета вивчення: надати розуміння сутності капіталу комерційного банку, особливості його формування, розкрити основні підходи до аналізу структури капіталу, показати розрахунки відповідних фінансових коефіцієнтів.

План

3.1 Сутність фінансового аналізу діяльності комерційного банку.
3.2 Аналіз власного капіталу банку.
3.3 Аналіз зобов'язань банку.
3.4 Аналіз ефективності формування та використання банківських ресурсів.

Основні терміни та поняття: банківський капітал, власний капітал, субординований капітал, оборотно-сальдовий баланс, балансовий звіт, фінансова стійкість комерційного банку, економічні нормативи НБУ, Базельський комітет з банківського регулювання.

3.1 Сутність фінансового аналізу діяльності комерційного банку

Метою проведення фінансового аналізу в банку є визначення ефективності його діяльності в цілому та окремо за напрямами. На основі результатів розрахунків приймаються управлінські рішення, координується діяльність філій та підрозділів, проводиться об'єктивна оцінка перспектив розвитку банку, а також визначаються надійність та фінансова стійкість установи.

Фінансовий стан банку – це характеристика його фінансової конкурентоспроможності (тобто спроможності та стійкості) використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань державою, клієнтами банку (фізичними та юридичними особами) та іншими банками. Рух будь-яких банківських ресурсів супроводжується утворенням і використанням коштів. Тому фінансовий стан банку відбиває всі аспекти його діяльності.

Метою аналізу є визначення фінансового стану та результатів діяльності банку, доцільності та перспектив подальшої його діяльності

Основним об'єктом аналізу є комерційна діяльність. Водночас суб'єктами можуть бути як банки, так і їхні контрагенти, зокрема інші кредитні установи, аудиторські фірми, реальні і потенційні клієнти та кореспонденти, інші фізичні та юридичні особи. Завдання аналізу банківської діяльності надані на рис. 10.2.

Аналіз фінансового стану банку передбачає:

1) оцінку стану і результатів діяльності банку за звітний період;

2) порівняння фінансового стану і результатів діяльності банку з результатами діяльності його окремих підрозділів;

Рисунок 3.1 – Завдання аналізу банківської діяльності

3) узагальнення результатів аналізу і підготовку рекомендацій для прийняття управлінських рішень, спрямованих на покращення діяльності банку.

Аналіз фінансового стану здійснюється з використанням таких основних методів: порівняння, зведення та групування, ланцюгових підставок і різниць. Також можна залучати методи економіко-математичного моделювання.

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» в главі 10 «Банківська таємниця та конфіденційність інформації» проголошено, що «інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню», а також інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю» [18].

Комерційні банки складають щоденні й місячні баланси. Щоденне складання балансу є особливістю бухгалтерського обліку в банках. Воно забезпечує щоденний і повний облік банківських операцій та контроль за наявністю грошових коштів і цінностей, які розміщені в банку. Баланс містить лише залишки (сальдо) рахунків бухгалтерського обліку на певну дату, тому в банківській практиці його називають сальдовим. Крім сальдових та оборотно-сальдових балансів (місячний баланс з інформацією про обороти та вихідні залишки за балансовими та позабалансовими рахунками), комерційні банки складають місячний балансовий звіт. Він характеризує фінансовий стан банку, відбиває його активи, зобов’язання та власний капітал у грошовому виразі на

певну дату. Усі суми в балансовому звіті розподіляються за ознаками резидентності та виду валюти [1].

Активи балансового звіту комерційного банку включають такі основні статті:

- Валюта, монета і банківські метали.
- Дорожні та інші чеки.
- Кошти на коррахунках у НБУ та в інших банках.
- Депозити та кредити в банках.
- Цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції.
- Кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам.
- Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.
- Нематеріальні активи.
- Матеріальні активи.
- Інші активи.

Зобов'язання в балансовому звіті представлені такими статтями:

- Кореспондентські рахунки НБУ та інших банків.
- Депозити та кредити, отримані від інших банків.
- Кредити, отримані від НБУ.
- Строкові депозити клієнтів та кошти до запитання.
- Власні цінні папери.
- Інші зобов'язання.

Фінансові результати діяльності комерційного банку відбиваються у квартальній звітності про прибутки та збитки. Інформація про доходи та витрати наводиться у двох колонках: перша деталізує доходи або витрати за звітний квартал поточного року наростаючим підсумком, а друга – за відповідний період минулого року.

Звіт про прибутки та збитки ґрунтується на концепції грошових потоків за доходами та витратами, які групуються за їхнім економічним характером. Дохідні статті форми розміщені у її лівій частині, а витратні – у правій. При цьому кожній групі доходів по горизонталі відповідає аналогічна група витрат (див. табл. 3.1). Це дає змогу оцінювати собівартість формування різних груп ресурсів і безпосередній чистий прибуток (збиток) від операцій. Доходи і витрати відбиваються в обліку в тому періоді, в якому були зроблені чи здійснені, незалежно від фактичного отримання чи сплати грошових коштів. Якщо очікується, що економічні вигоди будуть виникати протягом кількох звітних періодів і зв'язок з доходом може бути визначений попередньо, витрати відображаються у звіті про прибутки та збитки на основі систематичних процедур часткового розподілу. У таких випадках витрати розглядаються як зношення або амортизація [3].

У загальному вигляді звіт про прибутки та збитки комерційного банку можна подати так:

Таблиця 3.1 – Звіт про прибутки та збитки комерційного банку (зразок)

Доходи	Витрати
Процентні доходи	Процентні витрати
Комісійні доходи	Комісійні витрати
Результат від торговельних операцій	
Інші банківські операційні доходи	Інші банківські операційні витрати
Інші небанківські операційні доходи	Інші небанківські операційні витрати
Зменшення резервів за заборгованістю	Відрахування в резерви
Непередбачені доходи	Непередбачені витрати
	Прибуток (збиток) до сплати податку
	Податок на прибуток
	Чистий прибуток (збиток)

Як уже зазначалося, статті доходів і витрат ураховуються та оцінюються в момент продажу активу або в міру надання послуг. Усі доходи і витрати установи, що відносяться до звітного періоду, мають відображатися у цьому самому періоді незалежно від того, коли були отримані або сплачені кошти. Витрати та доходи, пов’язані з цими витратами, мають відбиватися у бухгалтерському обліку в один і той самий звітний період

Для аналізу банківської діяльності використовуються наступні групи показників: показники прибутковості, показники ділової активності, показники фінансової стійкості, показники ліквідності і платоспроможності.

Аналізуючи фінансовий стан банку, необхідно звернути увагу на його фінансову стійкість. Фінансово стійким вважається такий банк, який з власних коштів покриває кошти, вкладені в активи, не припускає невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості й розплачується в належний строк за своїми зобов’язаннями.

Підтримання банком фінансової стійкості – шлях збереження конкурентоспроможності на кредитному ринку. Фінансова стійкість банку зумовлюється багатьма аспектами його діяльності й має певну структуру.

Розглянемо її елементи.

Капітальна стійкість банку – це обсяг валового капіталу, що забезпечує суму коштів, яку в разі потреби можна використати для повернення депозитів і формування резерву для погашення непередбачуваних збитків чи боргів. Власний капітал є також джерелом фінансового розвитку банку, подолання негативної ситуації, спричиненої форс-мажорними обставинами, запорукою необхідного реагування на кон’юнктуру кредитного ринку.

Таблиця 3.2 – Порівняльна характеристика зовнішнього та внутрішнього аналізу діяльності банку

№	Ознака	Зовнішній аналіз	Внутрішній аналіз
1	Суб'єкти	НБУ, партнери, клієнти, фінансові органи	Менеджери різних рівнів
2	Об'єкти	Банк у цілому	Структурні підрозділи, окремі проєкти і операції
3	Цілі	Оцінка фінансового стану банку	Аналітичне забезпечення управлінського процесу та виявлення резервів
4	Типологія	Ретроспективний	Перспективний, стратегічний, оперативний
5	Доступність інформаційної бази та результатів	Загальнодоступні	Комерційна таємниця
6	Періодичність проведення	Періодично відповідно до інтервалів складання публічної фінансової звітності	Постійна

Комерційна стійкість банку – цей елемент розкриває:

– рівень зв'язків банку з іншими суб'єктами ринкової інфраструктури;

– розвиненість і міцність взаємовідносин з державою;

– інтегрованість у систему міжбанківських відносин;

– якість співробітництва з кредиторами, дебіторами, клієнтами та вкладниками;

– залежність банківської сфери від стану економіки загалом;

– міцність зв'язку між обсягом грошового капіталу банку та його реальним капіталом;

– концентрацією частки активів і приватних вкладів у розпорядженні однієї фінансово-кредитної установи.

Організаційна стійкість банку – визначається наявністю функціонально-технічної документації, що регламентує всі аспекти діяльності банку, які стосуються як організаційної структури, так і специфічних банківських операцій.

Функціональна стійкість банку – залежить від рівня спеціалізації банку в обмеженому колі послуг і продуктів, що дає змогу спеціалізованому банку раціональніше та ефективніше управляти власними та залученими коштами, а також від універсалізації банку.

З метою захисту інтересів клієнтів і забезпечення фінансової стійкості банків НБУ встановлює для всіх банків обов'язкові нормативи.

3.2 Аналіз власного капіталу банку

Діяльність комерційного банку передбачає наявність певних ресурсів які більшість науковців ототожнюють з поняттям «банківський капітал».

Банківський капітал – це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою одержання прибутку. Не вдаючись до аналізу всіх критеріїв класифікації банківського капіталу, зупинимось на одному з них. Найпоширенішою є класифікація банківського капіталу за джерелом його утворення. Розрізняють:

- залучений,
- позичений,
- власний банківський капітал.

Залучений капітал – це грошові кошти юридичних та фізичних осіб, залучені банком на вклади. Операції, пов'язані з залученням коштів на вклади, мають назву депозитних, а таке залучення – депозитним. Запозичення коштів на міжбанківському ринку, у центральному банку, або через продаж власних боргових зобов'язань на грошовому ринку має назву недепозитного, а отриманий у такий спосіб банківський капітал – ***позиченим***. Спільним для залученого та позиченого банківського капіталу є те, що це чужі для банку кошти, його зобов'язання перед вкладниками і кредиторами.

Власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку. Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності власний капітал банку має незначну питому вагу у сукупному банківському капіталі. Це пояснюється специфікою діяльності банків як фінансових посередників, що здійснюють мобілізацію тимчасово вільних коштів на грошовому ринку з подальшим їх розміщенням серед юридичних та фізичних осіб. Тому власний капітал у банківській діяльності має дещо інше призначення, аніж в інших сферах підприємництва. Це чітко простежується через функції, які виконує власний капітал банку.

Сутність ***захисної функції*** власного капіталу полягає у тому, що він слугує насамперед для захисту інтересів вкладників і кредиторів банку, для покриття можливих збитків від банківської діяльності. Ця функція включає гарантування вкладів, яке захищає інтереси вкладників банку у разі його ліквідації чи банкрутства, а також забезпечує функціонування банку у випадку виникнення збитків від його поточної діяльності. Зазначені збитки, як правило, покриваються за рахунок поточних прибутків. Якщо їх для цього, а також для покриття непередбачених витрат недостатньо, то використовується частка власного капіталу. Тому, коли банк має достатній резервний капітал та інші подібні резерви, він тривалий час може вважатися надійним та платоспроможним навіть за наявності збитків від поточної діяльності. Використання залученого та позиченого капіталу для покриття поточних збитків з економічного погляду неприпустимо, оскільки вони самі є боргом банку перед кредиторами і вкладниками.

Роль захисної функції власного капіталу банку змінюється під дією низки факторів: загальноекономічного та фінансового стану країни, а також стабільності грошової сфери; стану гарантування вкладів у країні; стратегії і тактики банків, насамперед у галузі підпорядкування їх забезпеченню ліквідності та фінансової стійкості. Чим вищий у країні рівень розвитку гарантування вкладів та здійснення активних операцій, тим менші вимоги до захисної функції власного капіталу і тим менша його сума може перебувати в обороті банку.

Однак надмірне «захоплення» ліквідними та безризиковими активами призводить до зниження прибутковості банку, втрати його позицій на грошовому ринку та ринку банківських операцій і послуг.

Наступна функція власного капіталу – ***забезпечення оперативної діяльності*** банку. Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності зазначена функція в банківській діяльності є другорядною (порівняно із захисною функцією) для власного капіталу банку. Однак недооцінювати чи ігнорувати її не слід, особливо на перших кроках створення та діяльності банку, коли за рахунок власного капіталу формується його інфраструктура та розгортається банківська діяльність. Відчутна роль цієї функції власного капіталу у процесі подальшого розширення та структурного розвитку банку, розроблення і впровадження нових банківських технологій та продуктів.

Сутність ***регулювальної функції*** полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому. Зокрема, встановлення нормативу адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності) має на меті не допустити надмірної мінімізації банками власного капіталу заради максимізації отримуваних доходів, знизити ризик банкрутства банків та підвищити рівень захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом. Одна його частина, призначена для забезпечення банківської діяльності, є найбільш постійною і виступає у формі статутного капіталу, частково резервного та субординованого капіталу, емісійних різниць, переоцінки основних засобів, фондів розвитку банку і матеріального заохочення його працівників. Друга частина власного капіталу призначена для страхування активних та інших операцій і послуг банку від збитків. Ця частина більш рухома й виступає частково у формі резервного капіталу, резервів для покриття імовірних збитків від активних операцій. Третя частина призначена для регулювання розміру власного капіталу, однак може використовуватися також для забезпечення банківської діяльності і для страхових потреб банку. Тому розмір цієї частини власного капіталу найбільш рухомий, може змінюватися залежно від зміни стратегічних і тактичних цілей самого банку, а також від зміни вимог регулювальних та наглядових органів. Зазначена частина власного капіталу виступає у формі нерозподіленого прибутку, частково для цього можуть залучатись кошти на умовах субординованого боргу.

Аналіз власного капіталу банку являє собою складне, комплексне завдання, під час розв'язання якого слід враховувати не лише загальний фінансовий стан банку та його діяльність, а й проаналізувати кон'юнктуру ринку банківських операцій і послуг, економічний стан учасників (акціонерів) банку та його клієнтів. Тому, щоб дати більш-менш реалістичну оцінку стану власного капіталу конкретного банку, у процесі його аналізу слід дотримуватись, зокрема, таких основних положень.

1. На стан та перспективи формування власного капіталу банку суттєво впливає зовнішнє середовище, в якому він функціонує, зокрема стан, в якому перебуває економіка країни. Збиткова діяльність більшості суб'єктів господарювання, наприклад, зменшує можливості банків збільшувати розміри статутного капіталу за рахунок додаткової емісії акцій, змушує шукати інші джерела ресурсів, зокрема залучати кошти на умовах субординованого боргу.

2. Доцільно враховувати стратегію і тактику конкретного банку, яких він дотримується, здійснюючи банківські операції і надаючи послуги. Зокрема, великим банкам, за інших рівних умов, легше у разі необхідності залучити додаткові ресурси, ніж середнім та малим банкам, що вимагає від останніх більш зваженого підходу до формування власного капіталу.

3. Необхідно враховувати вид банку, класифікованого, зокрема, за такими ознаками: форма власності; коло виконуваних операцій; організаційно-правова форма діяльності; сектор ринку, де функціонує банк.

4. В аналізі слід керуватися вимогами чинного законодавства, зокрема нормами, що регулюють формування статутного капіталу, резервного капіталу та інших фондів і резервів, а також враховувати порядок оподаткування прибутку юридичних осіб та доходів фізичних осіб.

5. Необхідно використовувати економічні нормативи, які застосовують при регулюванні діяльності банків органи банківського регулювання та нагляду. НБУ встановлює спеціальні значення економічних нормативів для певного виду діяльності банків.

6. Слід враховувати функціональне призначення власного капіталу. Незначна питома вага власного капіталу у сукупному капіталі пов'язана насамперед із тим, що банки у ринковій економіці є фінансовими посередниками. Це дає змогу їм залучати значні грошові кошти та вкладати їх в активи з метою одержання прибутку.

7. Важливо під час аналізу власного капіталу визначити вартість окремих його складових елементів, а потім порівняти із вартістю залученого та позиченого капіталу. Зокрема, *існує думка, що власний капітал є безплатним джерелом банківських ресурсів*. Однак це не відповідає дійсності. Так, вартість статутного капіталу від випуску звичайних акцій базується на трьох чинниках:

- розмірі дивідендів,
- темпах приросту дивідендів,
- ринковій ціні простих акцій.

Вважається також, що вартість власного капіталу за рахунок нерозподілених прибутків така сама, як і вартість випуску звичайних акцій, тільки без поправки на витрати на емісію.

8. У процесі аналізу власного капіталу банку виходячи з його цілей, слід використовувати методи всіх видів фінансового аналізу. Зокрема, вивчення власного капіталу слід починати з аналізу складових його елементів, порівняти їх із показником сукупного власного капіталу за їх питомою вагою. Кількісний аналіз структури власного капіталу банку слід здійснювати у динаміці, щоб відстежувати зміну в його структурі за період, що аналізується, та визначити тенденції розвитку. Важливо порівняти структуру власного капіталу конкретного банку з аналогічними показниками інших банків або із середньо банківськими.

9. Здійснюючи аналіз власного капіталу банку, потрібно чітко розуміти його суть, а також враховувати класифікацію власного капіталу за різними ознаками.

10. Аналізуючи власний капітал, потрібно враховувати існуючі обмеження щодо діяльності банків. Так, банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет) і страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади від фізичних осіб в обсягах, що перевищують **5 %** регулятивного капіталу банку.

У процесі аналізу власного капіталу банку велике значення має питання оцінки його вартості. Оцінка вартості власного капіталу дає змогу одержати додаткову інформацію для прийняття відповідних управлінських рішень поточного і перспективного плану, визначити ефективність діяльності банку.

Сутність аналітичного способу полягає в обчисленні розміру власного капіталу за правилами та вимогами, встановленими органами, що здійснюють нагляд і контроль за банківською діяльністю. За цим способом власний капітал банку розраховується як сума низки його складових елементів. Порядок визначення та склад власного капіталу різниться залежно від країни, однак з метою захисту вкладників та кредиторів, забезпечення фінансової стійкості та прозорості банківських систем рядом економічно розвинутих країн була укладена Базельська угода. Нею визначені єдині основні підходи до визначення складу та порядку розрахунку власного капіталу банків країн, що підписали зазначену угоду.

Основні положення Базельської угоди використовують й інші країни, зокрема Україна. Національний банк України при визначенні адекватності власного капіталу банків дотримується положень цієї угоди. При цьому НБУ постійно вдосконалює методику визначення розміру власного капіталу.

Зауважимо, що цьому способу розрахунку власного капіталу властиві недоліки.

По-перше, розробляючи порядок розрахунку власного капіталу банків, Національний банк України виходить із цілей органу, що здійснює нагляд та контроль за банківською діяльністю, та власної монетарної політики.

По-друге, постійна зміна та вдосконалення цього способу розрахунку власного капіталу банку ускладнює порівнянність при здійсненні аналізу фінансового стану банку. Змінюючи правила розрахунку власного капіталу, слід забезпечити порівнянність його величини через перерахування даних минулих звітних періодів за новими правилами.

По-третє, зазначений спосіб допускає включення деяких видів боргових зобов'язань та резервів на покриття збитків до складу власного капіталу. Це може призвести до спотворення результатів аналізу діяльності банку, створити враження його благополучної діяльності.

Методологічною основою для розрахунку регулятивного капіталу є положення Закону України «Про банки і банківську діяльність». Згідно з ним капітал банку включає ***основний і додатковий капітал***. Складовими *основного капіталу є*: сплачений і зареєстрований статутний капітал; розкриті резерви (створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку); надбавки до курсу акцій і додаткові внески акціонерів у капітал; загальний фонд покриття ризиків, створюваний під невизначений ризик під час проведення банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів. *Додатковий капітал* складається з нерозкритих резервів, резервів переоцінювання активів, гібридних капітальних інструментів і субординованого боргу. НБУ має право визначити інші статті балансу банку для включення до додаткового капіталу, а також умови і порядок такого включення.

Згідно з методикою Національного банку України ***регулятивний власний капітал*** банку складається із суми основного капіталу (капітал 1-го рівня) за вирахуванням суми недосформованих резервів за активними операціями банків, додаткового капіталу (капітал 2-го рівня), за вирахуванням повернень.

Алгоритм розрахунку розміру регулятивного власного капіталу банку має такий вигляд:

$$РВК = ОК + ДК – В, \qquad (3.1)$$

де РВК – регулятивний власний капітал банку; ОК – основний капітал, зменшений на суму недосформованих резервів за активними операціями банку; ДК – додатковий капітал банку; В – відвернення.

При цьому слід враховувати такі основні підходи, характерні для зазначеної методики Національного банку України:

1) Основний капітал є постійним джерелом коштів, яке не може передаватися, перерозподілятися чи вилучатися у банку, а його розмір ґрунтується на консервативному підході до оцінювання активів банку. Мова йде про виключення «виявлених» збитків, оскільки недосформований резерв фактично вже є оціненим збитком банку, а тому у наступних періодах він обов'язково зменшить розмір власного капіталу. Таке зменшення може бути у вигляді витрат на формування резервів для покриття імовірних збитків від активних операцій або у вигляді збитків від списання активів.

2) Відрахування з основного капіталу нематеріальних активів пов'язане з тим, що вартість зазначених активів має тенденцію до зникнення у міру того, як банк наближається до неплатоспроможності.

3) Додатковий капітал не обов'язково слугує постійним джерелом банківських ресурсів, його вартість менш надійна, оскільки може включати «невиявлені», «приховані» збитки від банківської діяльності.

4) Включення до додаткового капіталу резервів під стандартну кредитну заборгованість зумовлене тим, що відносно цієї заборгованості на даний період не виникає сумнівів щодо повернення кредитів, однак практика свідчить про можливість неповернення частини стандартних кредитів. У фінансовому обліку резерви під стандартні кредити обліковуються на контрактивних рахунках, які виключаються із балансової суми кредитного портфеля та із власного капіталу (через віднесення на валові витрати), але для розрахунку регулятивного власного капіталу додаються до останнього.

5) Зменшення розрахункової суми регулятивного власного капіталу на придбані капітальні та боргові цінні папери, які випущені іншими банками, в портфелях банку на продаж та інвестиції пов'язане з необхідністю упередження ланцюгового банкрутства банків. Фактично мова йде про недопущення ситуації, коли банки купуватимуть акції один одного з метою штучного збільшення своїх статутних капіталів.

6) Зменшення розміру регулятивного власного капіталу на здійснені банком інвестиції в асоційовані компанії та банки та/або дочірні компанії і банки пов'язане із ризиками, які несе банк, а також із тим, що джерелом таких інвестицій має бути чистий прибуток.

7) По-різному враховуються прибутки та збитки поточного року. Збитки виключаються при розрахунку з основного капіталу, а прибутки включаються до додаткового капіталу. Це зумовлено тим, що прибутки поточного року не є стабільним джерелом капіталу, їх сума часто коригується аудиторами чи іншими повноважними особами, причому, як правило, в бік зменшення. Натомість сума збитків практично ніколи не коригується в бік зменшення.

8) З погляду фінансового обліку субординований капітал є зобов'язаннями банку, однак йому властиві окремі ознаки власного капіталу: виплата відсотків інвесторам може призупинятись (якщо це зазначено в угоді) у разі погіршення фінансового стану банку боржника; у разі ліквідації банку власники субординованого капіталу отримують свої кошти лише після погашення претензій вкладників та кредиторів, але перед розрахунками з акціонерами; дозволяється переведення (конвертація) субординованого капіталу до розряду статутного капіталу у встановленому чинним законодавством порядку.

Залучення коштів на умовах субординованого боргу має для банків деякі переваги порівняно з іншими способами збільшення їх власного капіталу. По-перше, сплата процентів за субординованим боргом здійснюється за рахунок збільшення валових витрат. По-друге, боргові зобов'язання не надають їх власникам права на управління банком. По-третє, механізм залучення коштів на умовах субординованого боргу простіший, ніж той, що застосовується, зокрема,

під час емісії акцій. По-четверте, придбання акцій можливе лише за рахунок власних коштів акціонерів (засновників). В умовах економічної нестабільності, значної інфляції, спаду виробництва, збитковості значної кількості підприємницьких структур доволі важко банкам розмістити акції на прийнятних умовах. Більш прийнятним є залучення коштів на умовах субординованого боргу.

9) При розрахунку загальної суми регулятивного власного капіталу додатковий капітал не повинен перевищувати розмір основного капіталу. Включення ж субординованого боргу в розрахунок власного капіталу фактично обмежується 50 % розміру основного капіталу.

3.3 Аналіз власного капіталу за допомогою методу коефіцієнтів

Аналізуючи стан власного капіталу банків, використовують різні види та методи аналізу. Серед них важливе місце посідає метод коефіцієнтів, за допомогою якого виявляють кількісний взаємозв'язок між різними статтями, класами чи групами статей балансу.

Власний капітал банку, виходячи з функцій, які він виконує, посідає важливе місце в системі показників, що характеризують фінансовий стан банку. Одним із показників, що характеризує стан власного капіталу, особливо під час створення банку, є мінімальний розмір статутного капіталу. Однак заведено вважати, що у процесі подальшого функціонування банку його статутний капітал перестає відігравати вирішальне значення як перманентна складова власного банківського капіталу, а відтак його питома вага, за інших рівних умов, в сукупному власному капіталі поступово зменшується. Натомість збільшується питома вага інших елементів власного капіталу банку. Проте нехтувати показником мінімального розміру статутного капіталу не слід: чим більший розмір статутного капіталу, тим фінансово стійкішим вважається банк.

Однак складність визначення достатності власного капіталу полягає в розрахунку не абсолютного, а відносного його розміру. Саме відносні показники достатності власного капіталу є провідними в системі аналізу фінансової стійкості банку.

Спочатку для оцінювання достатності власного капіталу банку використовувався коефіцієнт співвідношення власного капіталу (ВК) та залучених коштів (ЗК):

$$К_1 = ВК / ЗК \text{ х } 100\%. \qquad (3.2)$$

Порядок розрахунку коефіцієнта К1 має суттєві недоліки, які знижують його привабливість при проведенні аналізу. До них, зокрема, відносять такі: не враховується рівень ризикованості активів, у які вкладаються банківські ресурси; не беруться до уваги позабалансові зобов'язання банку та пов'язані з ними ризики; не враховується специфіка та призначення складових елементів власного капіталу, а також залучених коштів. Разом з тим цей коефіцієнт показує, скільки власних коштів вистачить для забезпечення надійного зберігання коштів вкладників та кредиторів.

Для оцінювання власного капіталу банку можуть використовуватися і такі коефіцієнти:

$$К_2 = \text{власний капітал /пасиви банку} \quad (3.3)$$

$$К_3 = \text{власний капітал / робочий капітал} \quad (3.5)$$

$$К_4 = \text{власний капітал / ризикові активи} \quad (3.5)$$

Зазначені вище коефіцієнти характеризують з того чи іншого боку функціональне призначення власного капіталу банку, однак їм властиві недоліки. По-перше, не враховується призначення окремих складових власного капіталу. По-друге, суб'єктивний характер оцінок та висновків, відсутність обґрунтованих та загальновизнаних значень перелічених вище коефіцієнтів. По-третє, велика трудомісткість визначення цих коефіцієнтів.

Значна частина вказаних вище недоліків була врахована в методиці визначення адекватності капіталу, прийнятої Базельським комітетом по банківському нагляду. Ця методика ґрунтується на взаємозв'язку структури власного капіталу і врахуванні кредитного ризику активів та позабалансових зобов'язань. Основні стандарти угоди єдині для всіх банківських установ країн, що підписали чи приєднались до Базельської угоди, а регулювальні органи мають право встановлювати деякі коефіцієнти ризику та визначати окремі складові власного капіталу.

Норматив адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності або коефіцієнт Кука) визначається як співвідношення регулятивного власного капіталу (РВК) до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених на відповідні коефіцієнти ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями (Аз):

$$К_6 = РВК / Аз \times 100\% \quad (3.6)$$

Порядок розрахунку РВК розглянуто в підрозділі 3.1. Що стосується знаменника формули, то кожний вид балансових активів банку множиться на відповідний коефіцієнт ризику (від 0 до 100 %), який відображає ймовірність неповернення даного активу. Кожний елемент позабалансових зобов'язань конвертується в активи через перевідні коефіцієнти, а потім також зважується на відповідний коефіцієнт ризику.

Нормативне значення К6 має бути (залежно від строку діяльності банку) не менше 8 %, 12 або 15 %, тобто на кожні 100 одиниць потенційних збитків банк повинен мати відповідно не менше 8, 12 або 15 одиниць власного капіталу. У випадку недостатності власного капіталу банк може довести його до мінімального нормативного значення через: збільшення розміру власного капіталу; зменшення розміру активів; зміну структури активів зменшенням частки високоризикованих активів. Зауважимо, що і коефіцієнт Кука має

недоліки, зокрема він не враховує, крім кредитного, інші види ризиків, такі як відсотковий, валютний та фондовий ризики.

Іншим коефіцієнтом, який слід використовувати при аналізі власного капіталу, є відношення власного регулятивного капіталу (РВК) до загальних активів банку, зменшених на створені відповідні резерви (Ар):

$$К_7 = РВК / Ар \times 100\% \quad (3.7)$$

Коефіцієнт К7 визначає достатність власного регулятивного капіталу, зважаючи при цьому на загальний обсяг банківської діяльності, незалежно від розміру різних видів ризиків. Нормативне значення К7 повинно було бути не менше 4 %. Зауважимо, що Національний банк України при розрахунку нормативу адекватності основного капіталу К7 тепер використовує в чисельнику формули замість РВК основний власний капітал банку (капітал 1-го рівня), а в знаменнику загальні активи, зменшені на суму коштів за окремими рахунками, зокрема недосформованого резерву на можливі втрати за кредитними операціями банків.

Залежність банку від його засновників (акціонерів, учасників) характеризує наступний коефіцієнт:

$$К_8 = СК / БВК \quad (3.8)$$

де СК — сплачений статутний капітал банку, БВК – балансовий власний капітал банку.

Якісну оцінку власного капіталу банку дає співвідношення:

$$К_9 = РВК / БВК \quad (3.9)$$

БВК іноді називають брутто-капітал, який містить як відвернений (іммобілізований) власний капітал, так і фактичні залишки власного регулятивного капіталу (РВК), які можна використати для здійснення активних операцій. Від'ємне значення РВК свідчить не лише про відсутність власних ресурсів, вкладення яких приносить дохід, а й про використання залучених та позичкових коштів не за цільовим призначенням.

Коефіцієнт захищеності власного капіталу розраховується за формулою:

$$К_{10} = ОЗ / ВК, \quad (3.10)$$

де ОЗ – основні засоби, ВК – власний капітал банку.

Коефіцієнт $К_{10}$ характеризує захищеність власного капіталу від інфляції через вкладення коштів у нерухомість, обладнання та інші матеріальні активи. Однак таке одностороннє використання капітальних ресурсів може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банку. Слід враховувати існуючі

законодавчі обмеження. Зокрема, банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше 25 % капіталу банку (це обмеження не поширюється: на приміщення, в яких розміщуються підрозділи банку, що виконують банківські операції; майно, яке перейшло до банків у власність на підставі реалізації прав заставодержателя; майно набуте банком з метою запобігання збиткам за умови відчуження його банком протягом одного року з моменту набуття права власності на нього).

Ефективність використання власного капіталу характеризує коефіцієнт його рентабельності:

$$К_{11} = ЧП / ВК \text{ х } 100\%, \quad (3.11)$$

де ЧП – чистий прибуток банку; ВК – власний капітал банку.

Визначити ефективність використання коштів власників та доцільність їх вкладання до банку можна за допомогою коефіцієнта рентабельності статутного капіталу:

$$К_{12} = ЧП / СК \text{ х } 100\%, \quad (3.12)$$

де ЧП – чистий прибуток банку; СК – сплачений статутний капітал банку.

Важливим показником, який характеризує власний капітал банку є мультиплікатор капіталу. Він відображає фінансовий важіль або політику в галузі фінансування: вибір джерел формування банківських ресурсів (боргові зобов'язання чи акціонерний капітал). Мультиплікатор (М) капіталу обчислюється як відношення суми загальних активів (А) до власного капіталу банку (ВКБ):

$$М = А / ВКБ \quad (3.13)$$

Отже, мультиплікатор капіталу є прямим показником фінансового важеля банку. Він показує, яку кількість гривні активів повинна забезпечувати кожна гривня власного капіталу (тобто коштів власників банку) і відповідно яка частка банківських ресурсів може бути сформована у формі боргових зобов'язань. Оскільки власний капітал повинен покривати збитки за активами банку, то чим вищий рівень мультиплікатора, тим вищий ступінь ризику банкрутства банку. Водночас чим вищий мультиплікатор, тим вищий потенціал банку для більш високих виплат своїм власникам (акціонерам).

У процесі аналізу власного капіталу доцільно також використовувати коефіцієнти, що визначають співвідношення регулятивного власного капіталу з різними категоріями банківських операцій і послуг з метою зниження різних видів ризиків. Ці коефіцієнти використовують органи банківського нагляду. До них належать, зокрема, коефіцієнти, подані у табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Коефіцієнти, що використовуються для аналізу власного капіталу банку

Назва коефіцієнта	Алгоритм розрахунку
Максимальний кредитний ризик на одного контрагента	Співвідношення суми всіх вимог банку до цього контрагента та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента, до РВК
«Великі» кредитні ризики	Співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків, наданих банком щодо всіх контрагентів або груп пов'язаних контрагентів, з урахуванням усіх позабалансових зобов'язань, виданих щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до РВК
Максимальний розмір кредитів, гарантій та порук, наданих одному інсайдеру	Співвідношення суми всіх зобов'язань певного інсайдера перед банком і всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього інсайдера, та РВК
Максимальний сукупний розмір кредитів, гарантій та порук, наданих інсайдерам	Співвідношення сукупної заборгованості зобов'язань усіх інсайдерів перед банком і всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо всіх інсайдерів, та РВК
Інвестування в цінні папе-ри окремо за кожною установою	Співвідношення розміру коштів, які інвестуються на придбання акцій (часток, паїв) окремо за кожною установою, до РВК (до РВК додається сума вкладень у цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції, що випущені банками, і вкладень у статутні фонди установ)
Загальної суми інвестування	Співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (часток, паїв) будь-якої юридичної особи, до РВК (до РВК додається сума вкладень у цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції, що випущені банками, і вкладень у статутні фонди установ)
Загальної відкритої (довгої/ короткої) валютної позиції	Співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами у гривневому еквіваленті до РВК

3.4 Аналіз зобов'язань банку

У загальному обсязі ресурсів, якими володіє комерційний банк, переважають зобов'язання банку.

Під зобов'язаннями банку слід розуміти вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її сплатити фіксовану суму коштів у визначений час у майбутньому. У бухгалтерському обліку до зобов'язань включають кошти на поточних рахунках клієнтів; кредиторську заборгованість, заборгованість за нарахованими процентами та відстрочену дебіторську заборгованість за доходами, але не включають доходи, прибуток та внутрішньобанківські розрахунки.

В економічній літературі зобов'язання заведено поділяти на залучені та запозичені кошти. Залучені кошти є найбільшою части-ною зобов'язань банку.

Це основне джерело формування ресурсів банку, які спрямовуються на проведення активних операцій.

До залучених коштів банку належать залишки коштів на поточ-них, бюджетних рахунках клієнтів, депозитні вклади фізичних та юридичних осіб, вклади до запитання, залишки на пластикових платіжних картах, кредиторська заборгованість тощо.

У банківській практиці залучені кошти називають ***депозитними зобов'язаннями***.

Депозит (вклад) — це зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних і юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату. Депозити утворюються за рахунок вкладу в банк суми грошей готівкою або у безготівковій формі, у вигляді цінного папера, що належить до оплати. Практично всі клієнтські рахунки в пасиві називаються депозитними. Депозитним може бути будь-який рахунок, відкритий клієнтові в банку, на якому зберігаються його грошові кошти. У світовій практиці їх частка в структурі пасивів становить від 60 до 80 %.

Депозитні операції відіграють значну роль у діяльності банку:

– депозитні операції є головним джерелом проведення активних і, насамперед, пасивних операцій. Від характеру депозитів залежать види кредитних операцій і, відповідно, розмір доходу банку;

– правильна організація депозитних операцій забезпечує ліквідність комерційних банків;

– депозитні операції сприяють прискоренню безготівкових розрахунків;

– ресурси, сформовані за рахунок депозитних операцій, зазвичай дешевші міжбанківських кредитів.

Водночас депозитні операції мають певні недоліки:

– операції щодо залучення коштів у вклади пов'язані зі значними маркетинговими зусиллями, грошовими і матеріальними витратами комерційних банків. Це не дає змоги комерційному банку в разі необхідності оперативно отримувати грошові кошти для проведення активних операцій, здійснення непередбачених платежів;

– мобілізація коштів у вклади (депозити) в більшості випадків залежить від вкладників, а не від комерційного банку, якому часто важко, а то й неможливо досягти додаткового залучення коштів;

– загальний обсяг тимчасово вільних грошових коштів у рамках окремого банку або району об'єктивно обмежений.

Метою аналізу зобов'язань банку є оцінка та визначення шляхів оптимізації їх структури за двома критеріями:

– зниження середньої вартості ресурсів банку;

– підвищення стабільності ресурсної бази та надійності банку в цілому.

Досягнення цієї мети конкретизується у таких завданнях:

– оцінювання ділової активності банку щодо залучення зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності;

– дослідження динаміки та структури зобов’язань банку;

– контроль дотримання банком нормативів обов’язкового резервування коштів на коррахунку в НБУ.

– визначення стабільності та оборотності зобов’язань банку в цілому та окремих їх складових;

– визначення середньої вартості ресурсів банку та окремих їх складових;

– аналітичне оцінювання ступеня використання залучених та запозичених коштів.

Чим вища частка зобов’язань перед клієнтами банку (підприємств та організацій) на довгостроковій основі, тим вища стабільна частина ресурсів комерційного банку, що позитивно впливає на його ліквідність і зменшує залежність від міжбанківських позик. Проте строкові депозити є дорожчими, що негативно впливає на рентабельність та прибутковість роботи банку. Водночас збільшення частки (понад 30 %) банківських позик підвищує ризик незбалансованої ліквідності, оскільки посилюється залежність банку від зовнішніх джерел фінансування. Необхідно зазначити, що, враховуючи дефіцит вільних коштів у суб’єктів господарювання, на сьогодні частка МБК у структурі зобов’язань сягає 30-40 %.

Таблиця 3.4 – Аналіз структури зобов’язань за депонентами

Показники	На 1.01.2024		На 1.01.2025		Відхилення		
	тис. грн	%	тис. грн	%	абсолютне	%	за структурою, %
1. Кошти фізичних осіб	37 975	10,1	95 497	16,5	+57 522	+151,5	+6,4
а) до запитання	12 282	3,3	17 161	3,0	+4879	+39,7	–0,3
б) строкові депозити	25 693	6,8	78 336	13,5	+52 643	+204,9	+6,7
2. Кошти юридичних осіб	78 420	20,8	167 111	28,8	+88 691	+113,1	+8,0
а) до запитання	49 472	13,1	128 671	22,2	+79 199	+160,1	+9,1
б) строкові	28 948	7,7	38 440	6,6	+9492	+32,8	–1,1
3. Кошти бюджету та позабюджетних фондів	22 606	6,0	17 056	2,9	–5550	–24,6	–3,1
4. Кошти інших банків	144 947	38,5	196 735	33,9	+51 788	+35,7	–4,6
а) до запитання	22 107	5,9	14 930	2,6	–7177	–32,5	–3,3
б) строкові депозити (кредити) НБУ	45 051	12,0	79 034	13,6	+33 983	+75,4	+1,6
в) комерційних банків	77 789	20,6	102 771	17,7	+24 982	+32,1	–2,9

Продовження табл. 3.4

5. Цінні папери	66 882	17,7	67 359	11,6	+477	+0,7	–6,1
а) ощадні сертифікати	62 004	16,4	64 011	11,0	+2007	+3,2	–5,4
б) прості векселі	4878	1,3	3348	0,6	–1530	–31,4	–0,7
6. Іншим кредиторам (кредиторська заборгованість)	15 913	4,2	25 101	4,3	+9188	+57,7	+0,1
7. Інші зобов'язання	10 182	2,7	11 336	2,0	+1154	–11,3	–0,7
Усього зобов'язань	376 925	100	580 195	100	+203 270	+53,9	´

На першому етапі аналітичної роботи необхідно оцінити структуру залучених депозитних коштів банку за депонентами (видами вкладників), їх тенденцію та напрями здійснення відповідно до депозитної політики.

З даних табл. 3.4 видно, що зобов'язання банку на 1 січня 2025 р. становлять 580 195 тис. грн. Порівняно з зобов'язаннями на 1 січня 2024 р. вони зросли на 203 270 тис. грн або на 53,9 %. Безумовно, такий значний приріст ресурсної бази банку можна розцінювати як високоефективну роботу депозитного відділу щодо залучення ресурсів. Причому зростання депозитної бази відбувалося в основному за рахунок приросту коштів фізичних та юридичних осіб, а не за рахунок міжбанківських кредитів, що є позитивною тенденцією. Так, кошти фізичних осіб зросли на 57 522 тис. грн і становили 95 497 тис. грн на 1 січня 2025р. проти 37 975 тис. грн на 1 січня 2024р., тобто зросли на 151,5 %. У структурі залучених ресурсів їх частка зросла з 10,1 % у 2024 р. до 16,5 % у 2025 р., тобто на 6,4 процентного пункту. Характерно, що основним джерелом зростання коштів фізичних осіб є збільшення залучення строкових депозитів, як правило, терміном до одного року. За аналізований період їх маса зросла на 52 643 тис. грн, або на 204,9 % і на 1 січня 2025 р. їх частка в структурі зобов'язань становила 13,5 %.

Значно зросли і кошти юридичних осіб: їх приріст становив за період, що аналізується, 88 691 тис. грн, або 113,1 %. Так, на 1 січня 2025 р. кошти юридичних осіб становили 167 111 тис. грн проти 78 420 тис. на 1 січня 2024 р. Їх частка в структурі зобов'язань зросла з 20,8 до 28,8 %, тобто збільшилася на 8 процентних пунктів. Дану структуру можна розцінити як оптимальну, оскільки нарощування ресурсної бази банку відбувалося за рахунок не дорогих джерел фінансування, а дешевих. Основним джерелом збільшення коштів юридичних осіб є зростання залишків на поточних рахунках клієнтів, тобто депозитів до запитання. Так, на 1 січня 2025 р. вони становили 128 671 тис. грн проти 49 472 тис. грн на 1 січня 2024 р., тобто зросли на 79 199 тис. грн, або на 160,1 %. У загальній структурі зобов'язань їх частка збільшилася з 13,1 до 22,2 %, тобто зросла на 9,1 процентного пункту. Основною причиною такого значного зростання залишків на клієнтських рахунках є ефективна маркетингова політика банку щодо залучення нових клієнтів через зниження тарифів на банківське обслуговування.

Позитивним явищем можна вважати і зниження частки коштів банків у структурі зобов'язань банку за одночасного зростання їх абсолютного розміру. Так, кошти інших банків на 1 січня 2025 р. становили 196 735 тис. грн проти 144 947 тис. грн на 1 січня 2024 р., тобто зросли на 51 788 тис. грн або на 35,7 %. Проте їх частка у структурі зобов'язань зменшилася з 38,5 % 2024р. до 33,9 % у 2025 р., тобто на 4,6 процентного пункту. Поєднання тенденції зниження залежності від міжбанківського кредитування з одночасним розширенням ресурсної бази за рахунок цього джерела фінансування банківської діяльності свідчить про грамотну політику менеджерів банку щодо формування ресурсної бази.

Розглядаючи внутрішню структуру залишків коштів інших банків, слід зазначити, що за цим видом пасивів основними джерелами зростання залишків є збільшення кредитування аналізованого банку Національним банком України, а також збільшення міжбанківського кредитування банками-контрагентами. Так, приріст кредитування банку від НБУ становив 33 983 тис. грн, або 75,4 %. Це збільшило внесок даного виду кредитування банку в загальний обсяг зобов'язань на 1,6 процентного пункту. Проте при збільшенні абсолютного розміру МБК на 24 982 тис. грн, або на 32,1 %, їх частка зменшилась на 2,9 процентного пункту.

На загальному фоні зростання ресурсної бази банку дещо знизилася роль ощадних сертифікатів. Їх частка в загальній структурі зобов'язань знизилась на 6,1 процентного пункту, хоча абсолютний приріст їх суми становив 2007 тис. грн.

У цілому, підводячи підсумок роботи банку щодо залучення ресурсів, слід відзначити правильну політику банку стосовно залучення нових клієнтів, яка веде до зростання дешевих ресурсів банку, та належну роботу з формування стабільної частини ресурсів банку за рахунок залучення такого перспективного виду ресурсів, як депозити фізичних осіб. Особливу увагу необхідно звернути на впровадження зарплатних проєктів з використанням платіжних карток.

Банк зацікавлений у розширенні обсягів залучених депозитних коштів, що перебувають тимчасово у його розпорядженні. Для цього банку необхідно постійно вдосконалювати старі й упроваджувати нові форми і методи залучення різних категорій вкладників, а саме: вести науково-дослідну, аналітичну роботу, активно використовувати рекламу, маркетинг, розширювати ділові контакти з клієнтами.

На другому етапі аналізу зобов'язань необхідно оцінити наявні кошти на рахунках за строками використання. Розглянемо структуру зобов'язань банку за термінами залучення ресурсів. З даних табл. 3.4. видно, що основна частина ресурсів банку сформована за рахунок строкових депозитів. Депозити до запитання у структурі ресурсів становлять третю частину. Так, на 1 січня 2001 р. вони становили 106 467 тис. грн, тобто 28,3 % від загальної суми зобов'язань. На 1 січня 2002 р. їх розмір становив 177 818 тис. грн, або 30,7 % від загальної суми зобов'язань, тобто їх частка збільшилася в структурі зобов'язань на 2,4 %. Причому основну частину в структурі депозитів становлять залишки на поточних рахунках юридичних осіб – 22,2 %, які збільшилися проти минулого

року на 9,1 %. Це позитивно характеризує роботу банку щодо залучення нових клієнтів, значно розширює базу дешевих (безкоштовних) ресурсів.

Сума короткострокових депозитів зросла за аналізований період на 97 436 тис. грн і на 1 січня 2024 р. становила 240 768 тис. грн, або 42,5 % від загальної суми зобов'язань. При цьому основну частку в структурі короткострокових депозитів становлять депозити фізичних осіб 77 365 тис. грн, або 13,3 % та міжбанківські кредити – 99 062 тис. грн, або 17,1 %.

Довгострокові ресурси банку досить вагомі – 145 564 тис. грн, або 25,3 %. Основну частину серед них становлять довгострокові кредити НБУ, виділені під виконання цільових програм – 78 205 тис. грн (13,5 %), та довгострокові облігації – 67 359 тис. грн (11,6 %). Довгострокові депозити від юридичних та фізичних осіб становлять тільки 0,2 %.

Загальний висновок про ефективність формування ресурсної бази за ознакою терміновості можна зробити такий. Банк має оптимальну структуру ресурсної бази, яка дає змогу поєднувати

високу надійність та стійкість ресурсної бази з невисокою їх вартістю. Висока питома вага залишків на рахунках клієнтів знижує стабільність ресурсної бази банку, збільшує потребу у високоліквідних активах, спонукає банк до посилання трансформації частини короткострокових ресурсів у більш довгострокові вкладення і цим загострює проблему ліквідності. У даному банку частка строкових депозитів значно перевищує питому вагу некерованих ресурсів.

3.5 Економічні нормативи регулювання діяльності банків

З метою захисту інтересів клієнтів і забезпечення фінансової стійкості банків НБУ встановлює для всіх банків обов'язкові нормативи. Економічні нормативи діяльності банків – показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвиїзного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи в цілому [4]. Національний банк України встановлює наступні економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками:

1. Нормативи капіталу: мінімального розміру регулятивного капіталу – Н1; адекватності регулятивного капіталу – Н2; співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів – Н3.

2. Нормативи ліквідності: миттєва ліквідність – Н4; поточна ліквідність – Н5 ; короткострокова ліквідність – Н6.

3. Нормативи кредитного ризику: максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента – Н7; великих кредитних ризиків – Н8; максимального розміру кредитів, гарантій та порук, наданих одному інсайдеру – Н9; максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та порук, наданих інсайдерам – Н10.

4. Нормативи інвестування: інвестування в цінні папери окремо за кожною установою – Н11; загальної суми інвестування – Н12.

Основні показники, що використовуються для аналізу діяльності комерційного банку, наведені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Показники діяльності комерційного банку

№	Показники	Складові
1	Дохідність	Прибуток, відсоток чистих пасивів, дохід на капітал, відсоток номінального капіталу
2	Номінальний коефіцієнт приросту	Лізинг, капітал, персонал, залучений капітал
3	Реальна ставка приросту	Індекс споживчих цін, ставка інфляції, приріст депозитів, приріст залучених коштів та лізингу
4	Ефективність роботи персоналу	Середня дохідність на одного працівника, окупність витрат на утримання персоналу
5	Номінальна відсоткова ставка	Ліквідні активи, клієнтські кредити, цінні папери, депозити
6	Реальна відсоткова ставка	Середні отримані та виплачені відсотки
7	Невідсоткові витрати	Утримання персоналу та приміщень, податки, ліцензії, амортизація, витрати на управління, забезпечення збитків та їх списання
8	Високоліквідні активи	Питома вага високоліквідних активів, коефіцієнт ліквідності
9	Величина кредитно-інвестиційного портфелю	Питома вага кредитів, питома вага в чистих активах
10	Капітал	Питома вага капіталу в чистих пасивах (коефіцієнт Кука), відношення залучених коштів до капіталу банку
11	Залишки на рахунках	Питома вага залишків у національній та іноземній валютах, питома вага в чистих пасивах
12	Депозитні кошти клієнтів, міжбанківські кредити та вклади	Питома вага в чистих пасивах

Таким чином, фінансовий аналіз як важлива частина управління банківською установою включає в себе:

– забезпечення виконання економічних нормативів, установлених НБУ;

– аналіз показників управління власними та залученими коштами;

– аналіз показників, що визначають вартість власних та залучених коштів;

– розрахунок та аналіз показників, що характеризують процес управління активами та пасивами банку в цілому і управління окремими видами

його активних операцій з урахуванням забезпечення ліквідності вкладених у нього коштів;

– аналіз факторів, що впливають на фінансовий стан та результати діяльності банку;

– проведення розрахунків, пов'язаних із визначенням дохідності окремих фінансових інструментів, як на етапі їх планування, так і в поточному плануванні.

Остання фінансова криза виявила слабкі місця чинної на той момент угоди – «Міжнародної конвергенції виміру капіталу і стандартів капіталу: нові підходи», більш відомого, як Базель II. Криза показала, що регуляторам необхідно звернути більшу увагу на якість і структуру капіталу, диверсифікацію кредитного портфеля, стандарти управління ліквідністю і інші сфери діяльності банків, в тому числі усунення «клубного підходу» в управлінні ризиками. В результаті Базельський комітет з банківського регулювання і нагляду (далі – Комітет) розробив нову редакцію положень – Базель III, спрямовану на усунення недоліків попередньої угоди [7].

У документі основна увага звертається на функцію інструментів капіталу поглинати збитки, що пояснюється подіями останньої фінансової кризи. У зв'язку з чим, новий Консультативний документ визначає ***капітал першого рівня*** як капітал, здатний поглинати збитки в ході поточної діяльності банку (going concern) і ***капітал другого рівня***, здатний покривати збитки в ході припинення діяльності банку (gone concern). У капіталі 1-го рівня виділяється *базовий капітал першого рівня* (common equity tier 1 capital) – найбільш надійна частина капіталу і *додатковий капітал першого рівня* (additional tier 1 capital). При цьому нова реформа передбачає посилення вимог і визначень, і передбачає безпосередній перехід від рекомендацій до норм. Так в разі якщо банк не відповідатиме новим нормативам достатності капіталу, то на банк будуть накладені прямі обмеження у вигляді необхідності «консервування» певного рівня прибутку (від 40% до 100%) в наступному році і зменшення частки дивідендних виплат акціонерам [7].

Під «стабільним фінансуванням» розуміється власний капітал і залучені кошти, які є надійним джерелом фінансування протягом року в ситуації постійного стресу.

Обсяг такого фінансування, необхідний для конкретного банку, залежить від рівня ліквідності різних видів наявних активів, позабалансових статей і/або видів діяльності, що здійснюються банком. Доступні для банку джерела фондування і його потреба в стабільному фондувані наведені в таблиці 3.6.

Особливістю запропонованих стандартів є застосування елементів стрес-тестування, тобто нормативи повинні працювати як в ситуації стресу на системному рівні, так і в разі індивідуального для банку стресу, обумовленого внутрішніми проблемами.

Таблиця 3.6 – Доступні для банку джерела фондування і його потреба в стабільному фондувані

Доступні джерела стабільного фондування	Коефіцієнт доступності, %	Потреба в стабільному фондувані	Коефіцієнт дисконту, %
Капітал 1-го і другого рівня. Інший капітал (в т.ч. привілейовані акції) з терміном погашення рік або більше. Інші зобов'язання з терміном погашення рік або більше	100	Грошові кошти. Короткострокові незабезпечені інструменти, що активно продаються. Цінні папери, які використовуються для угод по зворотному РЕПО. Цінні папери з терміном погашення менше року. Невідновлювані кредити фінансовим компаніям з терміном погашення менше року	0
Стабільні депозити фізичних осіб і малого бізнесу з терміном погашення менше року	90	Боргові зобов'язання, емітовані або гарантовані органами влади, центральними банками, Банком міжнародних розрахунків, МВФ, Комісією Євросоюзу, місцевими органами влади, банками розвитку (з 0% ризику, відповідно до стандартів Базеля II)	5
Менш стабільні депозити фізичних осіб і малого бізнесу з терміном погашення менше року	80	Незабезпечені облігації та облігації з покриттям нефінансових організацій з рейтингом не менше АА-, а також боргові зобов'язання органів влади, центральних банків або держпідприємств (з 20% -ним ризиком і терміном погашення рік і більше)	20
Фондування від нефінансових підприємств, центральних банків, банків розвитку і держпідприємств (з терміном погашення менше року)	50	Цінні папери без обтяження або незабезпечені облігації нефінансових організацій (або облігацій із забезпеченням) з рейтингом від А + до А- (з терміном погашення рік і більше). Золото. Кредити, надані нефінансовим підприємствам, органам влади, центральним банкам, банкам розвитку та держпідприємствам (з терміном погашення менше року)	50
Інші зобов'язання і фінансові інструменти, які не включені вище	0	Непрострочені іпотечні кредити та інші кредити без прострочення, за винятком кредитів фінансовим організаціям з терміном погашення рік і більше (згідно Базелю II оцінюються з 35% -ним ризиком і нижче)	65
		Інші кредити фізичним особам і малому бізнесу з терміном погашення менше року	85
		Усі інші активи	100

Питання для самоконтролю

1. Які основні напрями аналізу діяльності комерційного банку?
2. Охарактеризуйте поняття «сальдовий», «оборотно-сальдовий» та місячний баланс банку.
3. Які основні статті активу та зобов'язань комерційного банку?
4. Що таке фінансова стійкість комерційного банку?
5. В чому сутність економічних нормативів встановлених НБУ?
6. Охарактеризуйте основні показники та коефіцієнти діяльності комерційного банку.
7. В чому полягає сутність Міжнародної угоди Базель ІІ?
8. Які основні зміни пропонуються в Консультативному документі Базель ІІІ ?

Тестові завдання для самоконтролю

***1. Головна відмінність НБУ від комерційних банків*:**
а) емісія цінних паперів;
б) створення резервів;
в) право емісії банкнот*;*
г) надання банківських послуг.
2. *Керівним органом НБУ* є:
а) Рада і Правління НБУ*;*
б) загальні збори акціонерів;
в) правління банку;
г) управляючий банку.
3. *До непрямих інструментів монетарної політики НБУ відносять*:
а) механізм готівкової емісії;
б) обмеження на відкриття філій та відділень;
в) селективна кредитна політика;
г) регулювання норми банківських *резервів.*
***4. Банкам забороняється діяльність*:**
а) у сфері страхування*;*
б) щодо торгівлі банківськими металами;
в) у торгівлі цінними паперами;
г) у здійсненні інвестицій за рахунок власних коштів.
***5. Вищим органом управління банку є*:**
а) рада директорів;
б) загальні збори учасників*;*
в) правління банку;
г) асоційовані особи.
***6. До адаптивних організаційних структур управління банку не відносять*:**
а) проєктну структуру управління;
б) матричну організаційну структуру;
в) лінійно-функціональну структуру управління*;*

г) конгломератну структуру управління.

***7. Аналіз фінансової стійкості банків передбачає*:**

а) аналіз даних фінансової звітності*;*

б) вивчення ступеня ризику активів банку;

в) моніторинг особових рахунків;

г) дослідження нормативних документів.

***8. До нестандартних активів банку належать активи зі ступенем ризику*:**

а) 1%;

б) 20%*;*

в) 50%;

г) 100%.

***9. Сума активів банку завжди повинна дорівнювати*:**

а) сумі зобов'язань;

б) сумі зобов'язань і капіталу банку*;*

в) сумі основних засобів та матеріальних активів;

г) кореспондентському рахунку в НБУ.

10. Функція мотивація у процесі управління банком передбачає:

а) створення певної організаційної структури;

б) встановлення стандартів і правил;

в) спонукання до ефективної роботи за допомогою системи заохочення*;*

г) здійснення систематичного контролю.

11. Чи можуть забезпечені довгострокові боргові зобов'язання бути складовою капіталу банку?

а) так;

б) так, з дозволу НБУ;

в) так, якщо вони субординовані*;*

г) ні.

***12. Згідно з міжнародним досвідом банк вважається іноземним, якщо іноземному інвестору належить не менше*:**

а) 10% власного капіталу;

б) 25% власного капіталу;

в) 50% власного капіталу*;*

г) 75% власного капіталу.

Завдання до самостійної роботи

Питання для обговорення

1. Види цінних паперів та операції банку з ними.
2. Фактори, що впливають на формування чистого прибутку банку.
3. В чому сутність декомпозиційного аналізу показників прибутковості?

Управлінська ситуація

Для реалізації інноваційного проєкту, який передбачає модернізацію основного виробництва, підприємству необхідні додаткові кошти.

Одним із альтернативних джерел фінансування є банківський кредит.

Виходячи з наведених нижче даних, необхідно:

а) за допомогою фінансового важеля оцінити можливість додаткового залучення позикових коштів;

б) проаналізувати доцільність придбання даного проєкту, якщо він характеризується такими критеріями:

- індекс рентабельності (PI) – 112,8 %;
- норма рентабельності (IRR) – 19 %;
- строк окупності – 6 років.

Вихідні дані:

Статутний капітал – 26 700 грн.

Додатковий капітал – 7 550 грн.

Резервний капітал – 4 060 грн.

Кредиторська заборгованість – 2 800 грн.

Короткострокові кредити – 3 500 грн.

Довгострокові кредити – 5 000 грн.

Обсяг реалізації продукції – 46 800 грн.

Сукупні витрати – 35 040 грн.

Сума сплачених відсотків за кредит – 1930 грн.

Ставка оподаткування – 20 %.

Практичні завдання

Завдання 1. За наведеними даними оцінити повноту формування статутного капіталу банку.

Показник	на 1.01.01 р.	на 1.01.02 р.	Відхилення
1. Мінімальний розмір статутного капіталу, тис. грн	10 000	10 000	—
2. Зареєстрований статутний капітал: 2.1. Сума, тис. грн	30 000	30 000	—
2.2. кількість акцій, тис. шт.	30 000	30 000	—
3. Несплачений зареєстрований статутний капітал, тис. грн	5000	—	– 5000
4. Фактично сплачений зареєстрований статутний капітал, 4.1. Сума, тис. грн	25 000	30 000	+ 5000
4.2. Кількість акцій, тис. шт.	25 000	30 000	+ 5000
5. Емісійні різниці, тис. грн	2500	3500	+ 1000
6. Викуплені банком акції, тис. грн	500	700	+ 200
7. Анульовано викуплених банком акцій, тис. грн	200	300	+ 100
8. Незареєстрований статутний капітал, тис. грн	1000	1500	+ 500

Завдання 2. За наведеними даними проаналізувати оборотність строкових депозитів. Розрахувати швидкість обертання депозитів, тривалість одного обороту депозитів у днях (середній термін зберігання депозитів), визначити умовне вивільнення або залучення ресурсів унаслідок зміни швидкості обертання депозитів.

Показник	1 квартал	II квартал	Відхилення
1. Залишок депозитних вкладень на початок періоду, тис. грн	8400	9860	
2. Надходження депозитів за квартал, тис. грн	10 800	12 950	
3. Видача депозитних вкладів (повернення), тис. грн	9340	8900	
4. Залишок депозитних вкладень на кінець кварталу, тис. грн	9860	13 910	
5. Швидкість обертання депозитів, раз			
6. Тривалість одного обороту депозитних вкладень (середній термін зберігання депозитів), днів			
7. Умовне вивільнення або залучення ресурсів, тис. грн	×		×

Завдання 3. За наведеними даними розрахувати відносну вартість залучених ресурсів. Зробити висновок про доцільність структури ресурсної бази, що склалася в банку, з позиції дохідності.

Ресурси	Середньорічні залишки коштів				Витрати щодо залучення ресурсів				Відносна вартість, %	
	2024 р.		2025 р.		2024 р.		2025 р.		2024 р.	2025 р.
	грн	%	грн	%	грн	%	грн	%		
1. Депозити до запитання	5500		6400		110		96			
2. Строкові депозити	6000		5500		1500		1210			
3. Вклади населення	10 000		8200		1800		1312			
4. Кошти на коррахунках	2000		2200		20		11			
5. Міжбанківські кредити	15 500		18 700		4650		5236			
Усього										

Завдання 4. За даними попередньої задачі розрахувати такі показники, як коефіцієнт нестабільності депозитів та рівень осідання депозитів, якщо відомо, що сума достроково вилучених депозитів у базисному періоді становить 920 тис. грн, а в звітному – 750 тис. грн.

Завдання 5. Обсяг продажу підприємства становить 100 одиниць по ціні 1 000 грн за одиницю, змінні витрати на одиницю виробу становлять 70 грн, постійні витрати по підприємству – 6 000 грн. Визначте, що призведе до більшого зростання прибутку підприємства: збільшення обсягу продаж на 50 % чи підвищення ціни на 50 %. Якою буде точка беззбитковості в обох випадках?

Завдання 6. За наведеними даними проаналізувати структуру джерел формування коштів та структуру напрямків вкладень у цінні папери. Зробити висновок про відповідність джерел напрямкам вкладень у цінні папери.

Види інвестицій	Сума, тис. грн	%	Джерела придбання цінних паперів	Сума, тис. грн	%	Нестача (надлишок) джерел утворення
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7 = 5 – 2*
Цінні папери на продаж	1825,0		Вкладення за рахунок залучених коштів	1492,5		
Цінні папери на інвестиції	2924,9		Вкладення за рахунок власного капіталу	2734,0		
Цінні папери за дорученням клієнтів	2578,0		Вкладення за рахунок клієнтів	3101,4		
Усього вкладень	7327,9		Усього джерел придбання цінних паперів	7327,9		

Рекомендована література: 1, 2, 4, 15.

Змістовий модуль 4
АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Мета вивчення: надати розуміння сутності операцій комерційного банку, їх структури та особливостям, розкрити основні підходи до аналізу кредитних, інвестиційних, депозитних та інших операцій банку, показати розрахунки основних відповідних фінансових коефіцієнтів.

План

4.1 Зміст та завдання аналізу активних операцій банку.
4.2 Аналіз масштабів і динаміки кредитних вкладень.
4.3 Аналіз структури кредитного портфеля.
4.4 Аналіз операцій банку з цінними паперами.

Основні терміни та поняття: активні операції, кредити, кредитний портфель, цінні папери, валютні операції, ОВДП.

4.1 Зміст та завдання аналізу активних операцій банку

Обґрунтоване оптимальне розміщення фінансових ресурсів під час здійснення активних операцій є одним з найважливіших принципів забезпечення фінансової стабільності, платоспроможності та ліквідності банку.
Активні операції являють собою розміщення банками власного капіталу та залучених ресурсів з метою отримання прибутку, забезпечення діяльності та підтримання необхідного рівня ліквідності. До активних операцій банків відносять:

- операції з вкладення банківських ресурсів у грошові кошти в готівковій і безготівковій формі з метою підтримання ліквідності банку;
- розрахункові операції, пов’язані з платежами клієнтів;
- касові операції з приймання і видавання готівки;
- інвестиційні операції з вкладення банківських ресурсів у цінні папери;
- фондові операції з купівлі-продажу цінних паперів;
- валютні операції з купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому і міжнародному валютних ринках;
- депозитні операції з розміщення тимчасово вільних ресурсів банку в депозити в НБУ та інших комерційних банках;
- операції з купівлі-продажу банківських коштовних металів на внутрішньому і міжнародному валютних ринках.

Наведена вище класифікація банківських операцій не є винятковою і не має чітких безумовних меж, адже багато операцій можуть одночасно виступати в ролі як активних, так і пасивних. Наприклад, залучення коштів на депозит вважається пасивною операцією, оскільки збільшує ресурсну базу банку. Разом з тим отримані на депозит кошти розміщуються у вигляді залишку на кореспондентському рахунку в центральному банку або в операційній касі банку,

що є активною операцією. Таким чином, розподіляти банківські операції на суто активні чи пасивні доцільно й економічно можливо під час аналізу підсумкових результатів здійснення цих операцій, що відображаються у змінах сум відповідних статей у певних розділах банківського балансу.

Метою аналізу активних операцій банку є, з одного боку оцінка раціональності фактичної структури активів з погляду забезпечення прибутковості та стабільності роботи банку, а з іншого – визначення шляхів її оптимізації та узагальнюючої оцінки, прогнозу майбутніх результатів діяльності і фінансового потенціалу банку.

Головним джерелом даних для проведення фінансового аналізу банку є його баланс, у якому відображено всю інформацію про наявність фінансового та нерухомого майна, власником якого є банк; обсяг та склад зобов'язань контрагентів перед банком та зобов'язань банку перед контрагентами.

Баланс є основою для фінансового звіту комерційного банку, в активі якого відображається склад засобів за напрямами їх розміщення, а в пасиві – склад фінансових ресурсів (зобов'язання та капітал).

До балансового звіту складаються примітки, які розшифровують окремі статті балансу.

У балансовому звіті і примітках комерційного банку активи згруповано за цільовим використанням та ступенем ліквідності. За ступенем використання відображаються валюта, монети і банківські метали, дорожні та інші чеки; кошти на кореспондентських рахунках у НБУ, інші кошти в НБУ; кошти на кореспондентських рахунках в інших банках; депозити та кредити в інших банках; цінні папери у портфелі банку для продажу та інвестицій; кредити та фінансовий лізинг, що надані клієнтам; інвестиції капіталу в асоційовані компанії; інвестиції в дочірні компанії; основні засоби та нематеріальні активи; чисті нереалізовані доходи від похідних фінансових інструментів; нараховані доходи до отримання та інші активи.

Валюту, монети і банківські метали, дорожні та інші чеки, кошти на кореспондентських рахунках в НБУ та інші кошти в НБУ можна об'єднати в одну групу й охарактеризувати під загальною назвою «Готівка». Цей актив є першим джерелом банку на випадок вилучення депозитів і для задоволення початкових потреб клієнтів. Банки зацікавлені тримати мінімально допустиму суму, оскільки запас готівкових коштів не приносить доходу або забезпечує невеликий відсотковий дохід. Актив у вигляді готівки задовольняє потреби банку у ліквідних коштах, тобто в коштах, які необхідні для покриття непередбачених та термінових зобов'язань.

Кореспондентські рахунки в інших банках, депозити та кредити в інших банках відображаються у цілому та в тому числі України, ЄС та інших країн.

Кошти в інших банках, цінні папери у портфелі банку для продажу і інвестицій, кредити та фінансовий лізинг, що надані клієнтам, умовно можна назвати «Основні активи».

Інвестиції капіталу в асоційовані та дочірні компанії; основні засоби, нематеріальні активи та інші активи можна назвати «Вторинні активи».

Аналіз активів банку інколи проводять за таким групуванням:

– грошові кошти;
– кошти в НБУ;
– кошти в інших банках: «Залишки на коррахунках» і «Депозити та кредити»;
– портфель цінних паперів: «ОВДП», «Інші цінні папери» та «Вкладення капіталу»;
– кредитний портфель;
– інші активи.

Грошові кошти та кошти в НБУ показують наявність у банку ліквідних активів для здійснення власних та клієнтських розрахункових операцій. Щодо цього показника не можна застосовувати формулу «чим більше – тим краще», адже ці кошти здебільшого не приносять банкові доходу.

Кошти на кореспондентських рахунках в інших банках також виконують роль миттєво ліквідних активів для проведення розрахунків. За ними банк не отримує доходів, тому їх питома вага в сумарних активах, як правило, є незначною. Ще однією причиною цього є відносна ризикованість операцій за коррахунками.

Натомість за депозитами і кредитами в інших банках комерційний банк отримує доходи. Але слід пам’ятати, що основним завданням банківської діяльності є залучення тимчасово вільних коштів та їх вкладення в реальні операції, тобто надання іншим небанківським установам.

Казначейські облігації внутрішньої державної позики характеризують обсяг вкладень банку в державні цінні папери. Інші цінні папери вказують на загальний обсяг вкладень банку в торгові та капітальні цінні папери, випущені недержавними емітентами, а також вкладення банку в асоційовані та дочірні компанії.

Кредитний портфель відображає залишки всіх наданих кредитів, за винятком міжбанківських.

Основні фонди характеризують операційні та неопераційні основні засоби та капітальні вкладення в них. Вкладення значних коштів у недохідні активи погіршує структуру активів та їх дохідність.

Балансовий звіт формується на основі інформації, що міститься на синтетичних рахунках, і разом з примітками всебічно відображає активи, зобов’язання та капітал на конкретну дату.

4.2 Аналіз масштабів і динаміки кредитних вкладень

Аналіз кредитної діяльності банку доцільно починати з визначення місця, яке посідають кредитні операції в загальному обсязі активів банку, тобто необхідно дати загальну оцінку масштабів кредитної діяльності. Для цього розраховується коефіцієнт частки кредитів ($К_{ч.к}$) у загальних активах банку за формулою:

$$К_{ч.к} = \text{середні кредитні вкладення / середні активи} \quad (4.1)$$

Цей показник може бути розрахований як у цілому за аналізований період, так і на якусь певну дату, тобто на початок, чи кінець періоду. Він показує частку кредитних операцій у загальних активах банку і характеризує кредитну активність банку. Якщо даний коефіцієнт занадто високий, то це означає, що діяльність банку, можливо, недостатньо диверсифікована, що, у свою чергу, підвищує ризик у разі погіршення кредитного портфеля. Навпаки, коефіцієнт низький свідчитиме про те, що банк недостатньо використовує джерела фінансування у процесі формування прибуткових активів і тим самим обмежує свій прибутковий потенціал.

Банк, який занадто перевантажений позиками, має високий коефіцієнт частки позик у загальних активах. Показник понад 65 % вважається високим. Ліквідні банки мають нижчий рівень цього коефіцієнта, але більшу частку коштів у короткострокових коштах грошового ринку та в інвестиційних цінних паперах, які, у свою чергу, можуть легко конвертуватися в грошові кошти, що потім можуть бути видані у формі позик. Кредитна активність банку наведена в табл. 4.1.

У розглянутому прикладі (табл. 4.1) частка кредитних операцій на початок року становила 29,4 %, а на кінець року – 44,3 %, тобто підвищилася на 14,9 процентного пункту. Це можна розцінювати як позитивне явище. Але повний висновок про доцільність розширення позикової діяльності можна зробити після аналізу погашення позик та розрахунку ефективності окремих видів банківської діяльності, а також об’єктивних можливостей їх розвитку.

Таблиця 4.1 – Аналіз масштабів кредитної діяльності банку «А»

Показник	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Відхилення	
			абсолютне	відносне, %
1. Кредитні вкладення, тис. грн	25 684,2	104 806,2	+79 122,0	+308,1
2. Загальні активи, тис. грн	87 455,9	236 710,5	+149 254,6	+170,7
3. Питома вага кредитів у загальних активах, %	29,4	44,3	+14,9	+50,6

Наступним етапом аналізу кредитних операцій є визначення темпів зростання та приросту. Темп зростання визначається як співвідношення суми кредитних вкладень на кінець звітного періоду та суми на початок періоду.
Темп приросту кредитних вкладень розраховується за формулою:

$$Т_{пр} = \text{кредити на кінець року-кредити на початку року / кредити на початку року} \quad (4.2)$$

Наведені коефіцієнти свідчать про темпи зростання (приросту) чи зниження позикової діяльності банку. При цьому необхідно визначити та проаналізувати будь-які джерела (тобто сегменти портфеля) змін, а також їх впливу на ризик діяльності. Крім цього, важливо виявити, чи є ці зміни типовими для всієї банківської системи, чи тільки для даного банку.

Так, наприклад, в аналізованому банку (табл. 4.1) загальний абсолютний приріст позикових коштів становив 79 122 тис. грн. При цьому кредитні вкладення збільшилися в 4 рази за звітний період, а темп їх приросту становив 308,1 %.

Аналіз руху кредитів банку передбачає вивчення фінансової звітності, з якої можна визначити питому вагу нових кредитів відносно залишку позикової заборгованості на кінець звітного періоду, відсоток погашення кредитів за звітний період, співвідношення дебетових та кредитових оборотів, достатність резерву на можливі втрати за позиками, розмір прострочених процентів.

Таблиця 4.2 – Рух кредитів у банку «А» станом на 1.01.2025 р., тис. грн

Рух позик	Короткострокові позики	Довгострокові позики	Усього
1. Залишок заборгованості на початок періоду всього (у тому числі прострочена заборгованість)	23 229,8	2454,4	25 684,2
2. Кредити, надані у звітному періоді (дебетовий оборот за позиковими рахунками)	118 471,8	20 199,5	138 671,3
3. Погашено кредитів у звітному періоді (кредитовий оборот за позиковими рахунками)	57 335,8	2213,5	59 549,3
4. Залишок заборгованості на кінець звітного періоду	84 365,8	20 440,4	104 806,2

З табл. 4.2 видно, що надані протягом звітного періоду кредити відносно залишку позикової заборгованості на кінець періоду становили 132,3 %.

За цим показником можна дізнатися, скільки кредитів залишилося непогашеними з виданих у минулому звітному періоді. У наведеному прикладі залишок позикової заборгованості не перевищує розміру щойно виданих кредитів. Це позитивно характеризує діяльність банку щодо аналізу руху кредитів. Той самий показник можна розрахувати за короткостроковими та довгостроковими позиками. Вони дорівнюють відповідно 140,4 % та 98,8 %. Це говорить про те, що якщо залишок позикової заборгованості за короткостроковими кредитами на кінець періоду нижчий розміру щойно виданих за звітний період кредитів, то щодо довгострокових кредитів спостерігається протилежна тенденція.

Процент перехідних залишків за довгостроковими кредитами становить – 1,2 % (98,8-100), тобто залишок кредитної заборгованості на кінець періоду перевищив суму виданих у звітному періоді довгострокових кредитів на 240,9

тис. грн. Це є свід-ченням наявності проблеми погашення кредитів, виданих у попередньому періоді.

Даний показник, навіть у разі несвоєчасного відображення банком фактів простроченої заборгованості, наявності значної частки пролонгованих позик у кредитному портфелі банку, допомагає побачити, яка сума залишків позикової заборгованості банку не має руху та переходить з кварталу в квартал.

Так само можна розрахувати відсоток погашення кредитів (Кпог). Цей показник визначається як відношення суми погашених у звітному періоді позик до загальної суми залишку позикової заборгованості на початок періоду та суми щойно виданих кредитів:

За цим показником можна дізнатися, скільки кредитів залишилося непогашеними з виданих у минулому звітному періоді. У наведеному прикладі залишок позикової заборгованості не перевищує розміру щойно виданих кредитів. Це позитивно характеризує діяльність банку щодо аналізу руху кредитів.

4.3 Аналіз структури кредитного портфеля

Кредитний портфель являє собою сукупність виданих позик, які класифікуються на основі різних критеріїв, пов’язаних з різними чинниками кредитного ризику або зі способами захисту від нього.

Управління кредитним портфелем дає змогу балансувати та стримувати ризик усього портфеля, контролювати ризик, притаманний тим чи іншим ринкам, клієнтам, позиковим інструментам, кредитам та умовам діяльності. Управління кредитними ризиками вимагає систематичного кількісного та якісного аналізу кредитного портфеля та роботи з проблемними кредитами.

Аналіз кредитного портфеля потребує дослідження його структури в розрізі груп ризику, ступеня забезпеченості, галузевої структури, форм власності позичальників і т. п., а також вивчення динаміки кожної групи, сегментації кредитного портфеля.

Особливу увагу, як уже зазначалося, приділяють якості кредитного портфеля, захищеності його від кредитного ризику. З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників комерційних банків постановою Правління Національного банку України № 279 від 6.07.2000 р. затверджене Положення про порядок розрахунку резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків.

Комерційні банки зобов’язані створювати резерви для відшкодування можливих витрат за основним боргом (без процентів та комісій) за всіма видами наданих кредитів у національній та іноземній валютах, у тому числі за наданими депозитами, кредитами іншим банкам, суб’єктами господарювання (овердрафт, враховані векселі, факторингові операції, фінансовий лізинг), наданими гарантіями та поруками.

Резерв використовується на покриття безнадійної заборгованості, яка виникла від кредитної діяльності банку.

Резерв під кредитні ризики розподіляється на резерв під стандартну заборгованість за кредитами та резерв під нестандартну заборгованість за кредитами (кредити під контролем, субстандартні, а також безнадійні, сумнівні кредити).

З метою нарахування резерву й оцінки якості кредитного портфеля комерційні банки здійснюють класифікацію виданих кредитів та оцінку кредитних ризиків з урахуванням таких критеріїв:

– оцінка фінансового стану позичальника;

– погашення позичальником кредитної заборгованості за основним боргом та відсотків за нею.

Для оцінки фінансового стану позичальника – юридичної особи використовуються такі показники:

– коефіцієнт абсолютної ліквідності;
– проміжний коефіцієнт покриття (проміжний коефіцієнт ліквідності);
– коефіцієнт загальної ліквідності;
– коефіцієнт автономії;
– коефіцієнт фінансового важеля;
– коефіцієнт маневреності;
– коефіцієнт фінансової стійкості;
– коефіцієнт забезпеченості запасів та витрат;
– обсяг реалізації та прибутку;
– показники прибутковості;
– склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості;
- грошові потоки позичальника.

4.4 Аналіз операцій банку з цінними паперами

Інвестиційна діяльність в Україні реалізується через систему фінансових інститутів, ключову роль серед яких відіграє банківська система. Відповідно до Постанови НБУ № 400 «Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами та фінансовими інвестиціями в банках України» було введено поняття «фінансові інвестиції», які визначаються як фінансові активи, які утримуються банком з метою збільшення прибутку (процентів, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора. До фінансових інвестицій належать придбані боргові цінні папери, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, інші фінансові інвестиції, що не оформлені цінними паперами [16].

У сучасній зарубіжній науковій літературі виділяють два основні підходи щодо процесу інвестування в банках:

1) перший підхід до інвестиційної діяльності банків відносить кредитування, яке засноване на інвестиційних цілях. В даному випадку інвестиції розглядаються як набір благ та цінностей, які вкладаються в

підприємницьку діяльність з метою одержання доходу та соціального ефекту у майбутньому [1, 5];

2) другий підхід розглядає процес інвестування через придбання цінних паперів – виділення частки коштів, які спрямовуються на покупку цінних паперів [7, 8].

Отже, основні два напрямки, за якими банки спрямовують залучені ресурси з метою їх прибуткового використання, – це формування збалансованих кредитного та інвестиційного портфелів. Діяльність комерційного банку з цінними паперами здійснюється на підставі ***письмового дозвол***у Національного банку України. Професійна діяльність на ринку цінних паперів, крім того, вимагає ще й отримання відповідної ***ліцензії***, яка видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку України.

Вкладення коштів у цінні папери за значимістю та розмірами займають друге місце серед активних операцій банку після кредитування. І, хоча надання кредитів залишається головною функцією банків, дедалі частіше менеджмент переглядає структуру активів, ставлячи собі за мету збільшення питомої ваги портфеля цінних паперів у сукупних активах.

У міжнародній банківській діяльності на придбання цінних паперів банки спрямовують значну частину коштів, за оцінками фахівців – від 1/5 до 1/3 грошових ресурсів. В українських банках питома вага портфеля цінних паперів у сукупних активах значно нижча і становить лише 5-10%.

Узагальнено операції банків з цінними паперами (далі – ЦП) поділяються на такі напрямки:

– інвестиційні;
– торговельні;
– комісійні та довірчі;
– кредитні (з використанням ЦП як боргового інструменту або як предмета застави);
– підтримання ліквідності та рефінансування комерційних банків;
– зберігання ЦП, депозитарна діяльність та ведення реєстрів власників іменних ЦП;
– пасивні операції, у тому числі випуск власних ЦП.

Залежно від мети вкладень фінансові інвестиції можуть бути ***прямими***, спрямованими на забезпечення безпосереднього управління об’єктом інвестування, та ***портфельними***, що не переслідують цілей прямого управління інвестиційним об’єктом, а здійснюються з розрахунку на отримання доходу у вигляді потоку відсотків і дивідендів або внаслідок зростання ринкової вартості активів. *Прямі інвестиції* являють собою великі вкладення грошових коштів в активи компанії. Часто під прямими інвестиціями коштів розуміють покупку контрольного пакету акцій, в результаті якої інвестор отримує можливість управляти виробництвом.

Портфельні інвестиції представляють собою вкладення в певний обсяг цінних паперів. Як правило, портфельні інвестиції не дають можливості інвестору отримати право управління підприємством, портфельні інвестиції

спрямовані виключно на отримання прибутку завдяки змінам курсу цінних паперів в результаті біржових торгів. Найчастіше портфельні інвестиції бувають короткостроковими, і пов'язані з ситуацією, яка складається на ринку в поточний момент часу.

Таблиця 4.3 – Основні напрями здійснення фінансових інвестицій банками України

	Напрями фінансових інвестицій	Характеристика	Цінні папери, що входять
1	оцінюються за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/збитки	банк обліковує в торговому портфелі цінні папери та інші фінансові інвестиції, що придбані з метою продажу в найближчий час і отримання прибутку від короткострокових коливань ціни або дилерської маржі, а також фінансові інвестиції, які під час первісного визнання є частиною портфеля фінансових інструментів, управління якими здійснюється разом, і щодо яких є свідчення фактичного отримання короткострокового прибутку;	– боргові цінні папери; – акції; – інші фінансові інвестиції
2	в портфелі банку на продаж	банк обліковує в портфелі банку на продаж цінні папери, що призначені для продажу і не класифікуються як фінансові інвестиції, що оцінюються за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/збитки або фінансові інвестиції в портфелі банку до погашення	– боргові цінні папери, які банк не має наміру та/або змоги тримати до дати їх погашення; – боргові цінні папери, які банк готовий продати у зв'язку зі зміною ринкових процентних ставок або ризиків, потреб ліквідності, наявності й дохідності альтернативних інвестицій, джерел та умов фінансування або зміною валютного ризику; – акції та інші фінансові інвестиції, за якими неможливо достовірно визначити справедливу вартість
3	в портфелі банку до погашення	боргові цінні папери відносяться до портфеля до погашення, якщо банк має намір та здатність утримувати їх до строку погашення;	– боргові ЦП з фіксованими платежами та фіксованими строками погашення
4	інвестиції в асоційовані й дочірні компанії	до цієї категорії включаються інвестиції до статутних капіталів компаній, які відповідають критеріям визначення асоційованої або дочірньої компанії	пайові цінні папери емітентів
5	інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, утримувані для продажу	банк уключає до цієї категорії інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та/або утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців	пайові цінні папери емітентів

З червня 2015 р. Національним банком України було прийнято постанову № 400 «Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами та фінансовими інвестиціями в банках України» [15], яка відмінила попередню класифікацію та виділяє п'ять основних напрямів здійснення фінансових інвестицій банками України, що представлені в таблиці 4.3.

Аналіз інвестиційних операцій комерційного банку доцільно починати з контролю за дотриманням комерційним банком вимог закону «Про банки і банківську діяльність» та обов'язкових нормативів інвестування, які встановлені Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні (№ 368 від 28.08. 2001 р). Банки повинні дотримуватися двох нормативів інвестування:

- нормативу інвестування в ЦП окремо за кожним емітентом (Н11) та
- нормативу загальної суми інвестування (Н12).

Базою для розрахунку економічних нормативів є регулятивний капітал банку.

Норматив інвестування в ЦП окремо за кожним емітентом (Н11) установлюється для обмеження ризику на одного емітента. Контролюючи дотримання банком цього нормативу, слід враховувати акції та інші ЦП з нефіксованим прибутком, які перебувають у власності банку, а також вкладення в асоційовані та дочірні компанії (у тому числі пайову участь, не оформлену ЦП).

Сума коштів, які інвестовані в акції (паї, частки) будь-якого емітента, не повинна перевищувати **15**% регулятивного капіталу банку, збільшеного на суму фінансових вкладень, які зменшують регулятивний капітал банку.

> Нагадаємо, що регулятивний капітал зменшують, по-перше, фінансові вкладення в статутні фонди інших банків, а по-друге, фінансові вкладення, які становлять 10 % і більше статутного фонду емітента.

Норматив загальної суми інвестування (Н12) встановлює обмеження на частку капіталу банку, яка може бути використана банком для фінансових інвестицій до статутних фондів будь-яких юридичних осіб. Загальна сума коштів, інвестованих банком в акції (паї, частки) всіх емітентів, не повинна перевищувати **60**% регулятивного капіталу банку, збільшеного на суму фінансових вкладень, які зменшують регулятивний капітал банку.

Комерційні банки використовують визначені НБУ поняття ***«ЦП на продаж»*** та ***«ЦП на інвестиції»*** *як аналоги короткострокових та довгострокових* ЦП. Різниця між портфелем ЦП на продаж та портфелем ЦП на інвестиції полягає у ***намірі інвестора*** під час їх придбання (тобто на який період та з якою метою вони придбані), в характеристиці самого ЦП (чи обертається він на активному ринку) та фактичного періоду зберігання у портфелі банку (ЦП, що зберігаються більше, ніж календарний рік, повинні належати до портфеля ЦП на інвестиції). Більше того, в кінці кожного місяця банк повинен аналізувати можливість дотримання своїх первісних намірів щодо зазначених ЦП на продаж і здійснювати за необхідності перегляд їх класифікації, за результатом якого ЦП можуть за рішенням банку переводитись у портфель ЦП на інвестиції.

Аналіз операцій банку з ЦП доцільно проводити як у розрізі аналізу структури портфеля на певну дату, так і розглядаючи в динаміці зміну структури.

Таблиця 4.4 – Інформація щодо стану портфеля ЦП банку «А» протягом 2025 р., тис. грн

Показник	На 01.01.25	На 01.04.25	На 01.07.25	На 01.10.25
ЦП на продаж, усього	3635	4262	4014	5920
Державні ЦП	0	0	0	0
Боргові ЦП, випущені банками	0	0	2150	234
Боргові ЦП небанківських установ	3550	4200	1850	5620
у тому числі векселі	3550	3450	650	515
Акції, випущені банками	0	0	0	0
Акції небанківських установ	85	62	14	66
ЦП на інвестиції, усього	1865	2145	3687	3787
Державні ЦП	1200	1200	972	972
Боргові ЦП, випущені банками	0	0	1000	0
Боргові ЦП небанківських установ	200	480	1300	2400
у тому числі векселі	200	180	180	200
Акції, випущені банками	30	30	30	30
Акції небанківських установ	340	340	290	290
Вкладення в асоційовані компанії	15	15	95	95
Вкладення в дочірні компанії	80	80		0

Наступний етап аналізу – це оцінка структури складових портфеля (в розрізі емітентів, їх надійності, їх відношення до пов'язаних осіб банку, диверсифікації портфелів, нарахованих процентних доходів та дивідендів, співвідношення балансових та ринкових цін ЦП та за рядом інших показників).

Наприклад, у портфелі банку на продаж, усі боргові цінні папери, випущені банками, належать одному емітенту, серед боргових ЦП небанківських ЦП понад 90 % становлять облігації і лише менше 10 % – векселі. У свою чергу, портфель облігацій підприємств диверсифіковано у вкладення чотирьох емітентів.

Оцінка й аналіз боргових ЦП та інших строкових цінних паперів вимагає використання концепції вартості грошей у часі.

З принципу вартості грошей у часі випливає два важливі наслідки:

– необхідність врахування чинника часу під час проведення фінансових операцій;

– некоректність (з погляду аналізу довгострокових фінансових операцій) простого додавання грошових величин, що стосуються різних періодів часу.

Аналіз чинника часу при проведенні фінансових операцій вимагає застосування спеціальних методів його оцінки. Це так звані метод прирощення (compounding) і метод дисконтування (discounting), які грають важливу роль у фінансовому аналізі, оскільки дають змогу зіставити вартості потоків платежів (cash flows). Як правило, в короткострокових фінансових операціях, термін проведення яких менше року, використовуються прості відсотки. Для оцінки вартості довгострокових фінансових інвестицій використовують складні проценти. Об'єкт інвестування буде привабливим для інвестора, якщо його *норма прибутковості перевищуватиме* таку для будь-якого іншого способу вкладення коштів з аналогічним ризиком. Отже, ставка дисконтування, що використовується для розрахунків, повинна відображати необхідну норму прибутковості для даного інвестиційного проєкту.

Для оцінки ефективності фінансових інвестицій використовують поняття дохідності інвестицій (simple rate of return, SRR; probability of investments), який є досить простим і тому використовується часто для оцінки діяльності:

$$SRR = NP / TIC, \quad (4.3)$$

де NP – чистий прибуток за певний інтервал часу; TIC – інвестиційні витрати (вкладення) за цей інтервал часу.

Недоліком цього показника є те, що він не враховує вартості грошей у часі, а також час виникнення грошових потоків та їх узгодженість.

Зазначимо, що участь комерційних банків в інвестиційному процесі має як позитивні, так і негативні моменти. Серед позитивних можна виділити наступні:

– допуск банків на фондовий ринок сприятиме конкуренції між його учасниками, що означає зменшення витрат емітентів та інвесторів;

– вкладення банком коштів у цінні папери диверсифікує його активи, що підвищує стабільність банку, а отже, і надійність збереження коштів вкладників;

– взаємопроникнення банківського та промислового капіталу покращує потік інформації, посилює конкурентоздатність банків та виробничого сектора. Володіючи акціями підприємства, банки отримують доступ до депозитів, а також мають вплив на підприємства у поверненості кредитів.

Проте, варто зауважити, що існує ряд негативних аспектів щодо участі банків в інвестиційному бізнесі [9]: операції з цінними паперами є більш ризиковим видом діяльності, ніж банківська справа; збитки банків від зміни курсової вартості цінних паперів або невдалого їх розміщення при емісії цінних паперів можуть зашкодити інтересам банків, дестабілізувати банківську систему; наявність системи страхування депозитів зменшує самосвідомість банкірів; поєднання банківського та інвестиційного бізнесу здатне спричинити конфлікт інтересів між структурними підрозділами банку; занадто близькі відносини банку та підприємства внаслідок володіння банком пакетом акцій можуть спричинити ситуацію, коли в разі погіршення фінансового становища підприємства банк буде продовжувати його кредитування, щоб запобігти збиткам від зниження курсової вартості акцій.

Питання для самоконтролю

1. Класифікація активів за такими класифікаційними ознаками: ліквідність, дохідність, ризикованість.
2. Методика розрахунку коефіцієнтів дохідності активів та ризикованості активів.
3. Методика розрахунку активів, зважених за ступенем ризику.
4. Загальний аналіз динаміки та структури активів.
5. Аналіз активів з позиції ліквідності.
6. Види кредиту та їх класифікація.
7. Аналіз масштабів та динаміки кредитної діяльності комерційного банку.
8. Аналіз показників руху кредитних вкладень.
9. Аналіз оборотності кредитних вкладень.
10. Аналіз повернення кредитів.
11. Аналіз структури кредитного портфеля.
12. Методика аналізу якості кредитного портфеля з позиції ризику.
13. Методика розрахунку нормативних показників, що характеризують диверсифікацію кредитних вкладень.
14. Аналіз якості кредитного портфеля з позиції захищеності від можливих втрат.
15. Аналіз дохідності та прибутковості кредитних операцій.

Тестові завдання для самоконтролю

***1. Сек'юритизація у банківській діяльності означає*:**
а) збільшення захисту активів;
б) знаходження методів залучення заощаджень;
в) трансформацію боргових зобов'язань у ліквідні інструменти фінансового ринку*;*
г) об'єднання фінансових установ.
2. До пасивів банку відносять:
а) банкноти в касі банку;
б) платіжні документи в процесі інкасування;
в) інвестиції в цінні папери;
г) кореспондентські рахунки «Лоро».
***3. До активів банку відносять*:**
а) депозити фізичних осіб;
б) кошти на кореспондентському рахунку в НБУ;
в) карткові рахунки;
г) цільові вклади.
***4. До боргових цінних паперів не належать*:**
а) ощадні сертифікати;
б) акції;
в) фінансові векселя;
г) облігації.

5. Бланковий кредит – це кредит під:
а) гарантію або поручительство;
б) поліси страхування життя;
в) зобов'язання позичальника;
г) цінні папери.
6. Тратта – це:
а) ощадний сертифікат;
б) переказний вексель;
в) строковий депозит;
г) простий вексель.
7. При збільшенні НБУ облікової ставки:
а) підвищується курс іноземної валюти;
б) підвищується курс національної валюти;
в) зменшується пропозиція іноземної валюти;
г) платіжний баланс не активізується.
***8. Кредитний портфель банку містить*:**
а) агреговану балансову вартість усіх кредитів;
б) гарантії та акредитиви;
в) оперативний лізинг;
г) зобов'язання видати кредит.
9. Рентабельність активів – це:
а) власний капітал / необоротні активи;
б) чистий прибуток / активи;
в) чистий прибуток / оборотні активи;
г) високоліквідні активи / чистий прибуток.
10. Фінансові інвестиції – це:
а) фінансування за рахунок власних і залучених коштів інвесторів;
б) вкладення коштів в основний капітал;
в) вкладення коштів у діяльність інших підприємств;
г) вкладення коштів у різноманітні види цінних паперів.
11. Револьверний лізинг – це коли:
а) оренда майна здійснюється на термін менший його функціонування;
б) лізингодавець купує обладнання на замовлення клієнта;
в) лізингоодержувач бере на технічне обслуговування орендне майно;
г) передбачається періодична заміна обладнання.
12. Основні функції капіталу банку:
а) захисна, оперативна, регулювання;
б) капіталоутворююча, трансформаційна, оперативна, регулювання;
в) трансформаційна, регулювання, емісійна;
г) капіталоутворююча, трансформаційна, захисна, оперативна, регулювання, емісійна.
13. Які складові з наведеного переліку не формують ресурси банку?
а) кошти суб'єктів господарської діяльності;
б) цінні папери власного боргу;

в) кредити, надані іншим банкам і НБУ;
г) резервний фонд.

***14. Оберіть характеристики, що відповідають активній стратегії управління портфелем цінних паперів банку*:**
а) відсутність значних оборотів з купівлі-продажу цінних паперів;
б) короткостроковий характер інвестицій;
в) високий рівень диверсифікації портфеля;
г) мінімальні витрати на аналітичну підтримку.

Завдання до самостійної роботи

Питання для обговорення

1. Який об'єкт може бути визнаним активом банку?
2. За допомогою якого балансового рівня проводиться аналіз руху кредитів?
3. За якими ознаками проводиться класифікація кредитів за ступенем ризику?
4. Як ви розумієте термін «чистий кредитний ризик»?

Управлінська ситуація

Ситуація 1. Фінансовим менеджерам корпорації поставлена задача розрахувати, через скільки звітних періодів за умови збереження заданих тенденцій щодо руху грошових коштів компанія зможе погасити свою заборгованість за рахунок операційної діяльності, якщо:

1) операційний Cash-flow за звітний період – 500 тис. грн;
2) довгострокові зобов'язання – 600 тис. грн;
3) поточні зобов'язання – 900 тис. грн;
4) поточні фінансові інвестиції на кінець звітного року – 30 тис. грн;
5) грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду – 50 тис. грн;
6) резерв сумнівних боргів – 40 тис. грн;
7) дебіторська заборгованість – 200 тис. грн.

Практичні завдання

Завдання 1. Розрахувати середню тривалість одного кредитного обороту в днях та визначити умовне залучення або вивільнення коштів з обороту внаслідок зміни швидкості обертання кредитних вкладень.

Показник	I квартал	II квартал	Відхилення
1. Залишок кредитних вкладень на початок періоду	10 300	16 700	
2. Видано кредитів за період	14 800	16 900	

3. Погашено кредитів за період	8500	7450	
4. Залишок кредитних вкладень на кінець періоду	16 700	26 250	
5. Швидкість обертання кредитних вкладень (кількість оборотів)			
6. Тривалість одного кредитного обороту, днів			
7. Умовне вивільнення або залучення кредитних ресурсів в оборот унаслідок зміни швидкості обертання кредитів	×		×

Завдання 2. Обсяг продажу підприємства становить 100 одиниць по ціні 1 000 грн за одиницю, змінні витрати на одиницю виробу становлять 70 грн, постійні витрати по підприємству – 6 000 грн. Визначте, що призведе до більшого зростання прибутку підприємства: збільшення обсягу продаж на 50 % чи підвищення ціни на 50 %. Якою буде точка беззбитковості в обох випадках?

Завдання 3. За наведеними даними проаналізувати частку операцій з цінними паперами за окремими напрямками діяльності. Аналіз зробити в динаміці. Проаналізувати структурні зрушення за видами операцій банку з цінними паперами.

Вид операцій з цінними паперами	Базисний період		Звітний період		Відхилення	
	тис. грн	% до підсумку	тис. грн	% до підсумку	тис. грн	%
Випуск	800		400			
Купівля	580		620			
Продаж	485		559			
Зберігання	2500		4980			
Управління цінними паперами за дорученням	200		150			
Консультації	335		150			
Розрахунки за дорученням	154		120			
Разом		100		100		

Завдання 4. Проаналізувати структуру операцій банку з цінними паперами за видами емітентів та видами цінних паперів за допомогою такої таблиці:

Показник	Звітний період			Попередній період
	тис. грн	% до вкладень	% до активів	

Вкладення банку в акції, всього У тому числі:	45,0			13,0
підприємств	15,0			—
у боргові зобов'язання місцевих органів влади	—			—
недержавні боргові зобов'язання	5			—
державні боргові зобов'язання	20			10,0
векселі інших емітентів	5			1,0
Активи банку (валюта балансу)	45 549,0	100	100	52 701,0

Завдання 5. Собівартість реалізованої продукції підприємством у базовому періоді становила 280 тис. грн, а у звітному знизилася на 15 %. Прибуток, який підприємство закладало у ціну своїх виробів у базовому періоді, дорівнював 35 %, а у звітному – 40 %. Загальний індекс цін за аналізований період склав 1,28, а загальний індекс собівартості – 1,08.

Провести факторний аналіз рентабельності реалізації продукції. Зробити висновки.

Завдання 6. За наведеними даними проаналізувати структуру джерел формування коштів та структуру напрямків вкладень у цінні папери. Зробити висновок про відповідність джерел напрямкам вкладень у цінні папери.

Види інвестицій	Сума, тис. грн	%	Джерела придбання цінних паперів	Сума, тис. грн	%	Нестача (надлишок) джерел утворення
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7 = 5 – 2*
Цінні папери на продаж	1825,0		Вкладення за рахунок залучених коштів	1492,5		
Цінні папери на інвестиції	2924,9		Вкладення за рахунок власного капіталу	2734,0		
Цінні папери за дорученням клієнтів	2578,0		Вкладення за рахунок клієнтів	3101,4		
Усього вкладень	7327,9		Усього джерел придбання цінних паперів	7327,9		

Завдання 7. Провести аналіз структури операцій з цінними паперами за напрямами діяльності.

Види операцій з цінними паперами	Звітний період		Попередній період	
	тис. грн	% до підсумку	тис. грн	%
Випуск	20		10	

Купівля	100		50	
Продаж	200		100	
Зберігання	5000		2500	
Управління цінними паперами за дорученням	100		—	
Консультації	150		200	
Розрахунки за дорученням	100		—	
Разом	5670	100	2860	100

Завдання 8. Величина капіталу підприємства в минулому періоді становила 200 000 грн (120 000 грн – прості акції, 50 000 грн – привілейовані акції, решта – кредитні ресурси). В поточному періоді вартість капіталу підприємства знизилася до 150 000 грн (вартість привілейованих акцій знизилася на 80 %, а величина кредитних ресурсів зменшилася на половину). Сума виплачених дивідендів за простими акціями в минулому періоді становила 5 тис. грн, а в поточному знизилася на 10 %. Ставка дивідендів за привілейованими акціями становить 12 %, а ставка відсотка за кредитними ресурсами – 20 % річних. Валовий прибуток підприємства в минулому періоді становив 30 000 грн, а в поточному – на 25 % менше. Ставка оподаткування прибутку суб'єктів господарювання в країні становить 25 %. Проаналізуйте динаміку ефекту фінансового важеля підприємства.

Завдання 9. За наведеними даними проаналізувати доходи банку від здійснення безготівкових розрахункових операцій. Побудувати факторну модель.

Показник	Минулий квартал	Звітний квартал	Відхилення
1. Дохід від здійснення безготівкових розрахункових операцій			
2. Загальна кількість відпрацьованих платіжних документів, шт.	40 500	46 256	
3. Кількість клієнтів, що здійснювали розрахунки в періоді	450	472	
4. Середній дохід від обробки одного платіжного документа, грн	1,0	1,5	
5. Середня активність одного клієнта за платежами			

Завдання 10. За наведеними даними проаналізувати вплив факторів на обсяг доходів від проведення касових операцій. Побудувати факторну модель.

Показник	Минулий квартал	Звітний квартал	Відхилення
1. Дохід банку від проведення касових операцій	2349,0	26 026,25	
2. Загальний обсяг видач готівки клієнтам протягом періоду, тис. грн	2349,0	2082,1	

3. Кількість клієнтів, які отримували готівку протягом періоду	450	470	
4. Розмір комісії за касове обслуговування	1 %	1,25 %	
5. Середній обсяг видачі готівки одному клієнту за період			

Рекомендована література: 1, 2, 4, 13, 15.

Змістовий модуль 5
ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ СТРАХОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Мета вивчення: розкрити особливості аналізу страхової організації, показати основні підходи до обчислення фінансових показників та розуміння їх економічної сутності.

План

5.1 Особливості фінансового аналізу страхової організації

5.2 Теоретичні основи аналізу активів і пасивів балансу і коефіцієнтного аналізу

5.3 Теоретичні основи оцінки вартості страхової організації

Основні терміни та поняття: фінансові послуги, небанківська фінансова установа, страхова компанія, типи фінансової стійкості, оцінка страхового портфеля, страхова премія.

5.1 Особливості фінансового аналізу страхової організації

В даній темі основна увага приділяється вивченню проведення фінансового аналізу в різного виду небанківських установах. Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» **фінансова установа** – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До **небанківських фінансових установ** належать:

- кредитні спілки,
- ломбарди,
- лізингові компанії,
- довірчі товариства,
- страхові компанії,
- установи накопичувального пенсійного забезпечення,
- інвестиційні фонди і компанії,
- інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг [21].

Серед небанківських фінансових установ найбільшу питому вагу займають страхові компанії, що зумовлює доцільність, в першу чергу, розглянути проведення аналізу фінансового стану страховика. Слід підкреслити, що з розвитком страхового ринку посилюється роль фінансового аналізу діяльності страхових компаній, визначення рівня їхньої надійності та платоспроможності, оцінки їх фінансових результатів.

Для правильного вибору страхової компанії необхідно знати такі чотири важливі моменти:

1) умови страхування (правила та договір страхування);

2) розмір страхового тарифу;

3) порядок здійснення страхових виплат;

4) реальний фінансовий стан страховика.

Закон України «Про страхування» встановив систему контролю за рівнем платоспроможності страховиків і порядком розрахунку резервів, посилив норми, що регулюють нагляд за страховою діяльністю, впорядкував види обов'язкового страхування та рекомендований перелік добровільних видів страхування. Разом із тим, для успішного функціонування в конкурентному середовищі, визначення перспектив свого розвитку, проведення ефективного планування та прогнозування мають бути враховані чинники, що впливають на роботу страховиків. Важливе місце у вирішенні цих завдань займає фінансовий аналіз, який спрямований на дослідження фінансової надійності страховика.

Дослідження стійкості страхової компанії зводиться до аналізу звітності на предмет достатності власного капіталу страхової компанії, її платоспроможності та ліквідності балансу, тобто до оцінки фінансового стану страховика. Нині в економічній літературі трапляються різні терміни в оцінці фінансової діяльності та фінансового стану страховика, як-от: «фінансова надійність», «фінансова стійкість», «фінансова стабільність», «платоспроможність», «ліквідність», «фінансова спроможність» тощо, що дає можливість довільно їх трактувати.

Більшість характеристик фінансового стану, що трапляються в науковій літературі, можуть розглядатися як окремі аспекти (показники) фінансової стійкості. Універсальним можна вважати підхід, за яким фінансова стійкість страховика характеризується такими ознаками фінансового стану:

1) високою платоспроможністю, тобто здатністю вчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями;

2) високою ліквідністю балансу, тобто достатнім рівнем покриття залучених пасивів активами;

3) високою рентабельністю, тобто значною прибутковістю, яка забезпечує необхідний розвиток підприємства.

Разом із тим, особливості страхового бізнесу потребують включення до системи показників фінансової стійкості, поряд із названими, низки специфічних показників, характерних лише для цієї сфери діяльності [5].

5.2 Теоретичні основи аналізу активів і пасивів балансу і коефіцієнтного аналізу

У вітчизняній науці та практиці не існує єдиного підходу до системи показників фінансової стійкості саме страхових організацій. У більшості методик пропонується оцінювати фінансову стійкість страхових організацій на основі системи показників фінансової стійкості будь-якої організації з адаптацією їх до галузевих особливостей цієї сфери. Найбільш адаптованою

методикою можна вважати методику, яка передбачає оцінку фінансової стійкості за двома напрямами:

1. Оцінка фінансової стійкості, виходячи з міри покриття запасів і витрат джерелами коштів:

$$ЗЗ < (СС + ДЗ) - ОС, \quad (5.1)$$

де *ОС* – основні засоби і необігові активи, тис. грн; *ЗЗ* – запаси; *СС* – джерела власних коштів, тис. грн; *ДЗ* – довгострокові кредити і позикові кошти, тис. грн.

2. Оцінка фінансової стійкості компанії, виходячи з міри покриття основних засобів і необігових активів джерелами коштів:

$$ОС < (СС + ДЗ) - ЗЗ, \quad (5.2)$$

З урахуванням цих передумов виділяють чотири типи фінансової стійкості: абсолютну, нормальну, нестійкий фінансовий стан, кризовий фінансовий стан.

Для аналізу фінансової стійкості, зокрема, оцінки динаміки рівня фінансової стійкості страховика доцільно також використовувати узагальнюючий показник фінансової стійкості (Фст.заг.), а саме

$$\text{Фст. заг.} = \frac{1 + \text{Кдп1} + \text{Зос1} + (1 + \text{Кзс1}) + \text{Крс1} + \text{Кпа1}}{1 + \text{Кдп0} + \text{Зос0} + (1 + \text{Кзс0}) + \text{Крс0} + \text{Кпа0}}, \quad (5.3)$$

де Фст.заг. – показник зміни фінансової стійкості у звітному періоді; Кдп0 та Кдп1 – коефіцієнти довгострокового залучення позикових коштів відповідно у базовому та звітному періодах; Зос0 та Зос1 – коефіцієнти покриття запасів власними обіговими коштами відповідно у базовому та звітному періодах; Кзс0 та Кзс1 – коефіцієнти співвідношення позичених та власних коштів відповідно у базовому та звітному періодах; Крс0 та Крс1 – коефіцієнти реальної вартості майна відповідно у базовому та звітному періодах; Кпа0 та Кпа1 – коефіцієнти постійного активу відповідно у базовому та звітному періодах.

Аналіз рентабельності (збитковості) страхової діяльності доцільно здійснювати на основі розрахунку системи показників ефективності страхової діяльності:

1) рівня співвідношення доходів і витрат страхової компанії;

2) маржі прибутку страхової компанії;

3) рівня прибутковості витрат страхової компанії.

На основі визначених показників ефективності проводиться аналіз їх динаміки, а також оцінюється вплив результатів діяльності з окремих видів страхування на середні результати всієї страхової діяльності.

Важливим етапом аналізу страхової діяльності є ***оцінка страхового портфеля***. Поняття «страховий портфель» вживається для встановлення фактичної кількості застрахованих об’єктів або чинних договорів страхування на певній території. Структура страхового портфеля може аналізуватись в аспекті

питомої ваги чинних договорів і новоукладених, договорів з мінімальними (малими) та максимальними (великими) страховими сумами, групових страхувань та індивідуальних. При аналізі страхового портфеля необхідно звертати увагу на його динамічність, що характеризується співвідношенням між договорами, які вже закінчуються, і договорами, які знову укладаються.

Кінцевим етапом фінансового аналізу повинна бути оцінка ринкового профілю страхової компанії, яка може включати:

– оцінку ризику страхового ринку;
– оцінку конкурентної позиції страхової компанії на ринку;
– аналіз ризику страхової діяльності та його диверсифікації.

Дещо інші класифікаційні ознаки показників фінансової стійкості реалізуються в зарубіжних методиках. Так, за методикою Національної асоціації страхових організацій США (NAIC) виділяють абсолютні та відносні фінансові показники (під якими розуміють показники фінансової стійкості):

1) абсолютні показники (статутний фонд і власний капітал, нетто-премія, технічні резерви, виплати, видатки на ведення справи і комісійні надходження від інвестицій);

2) відносні показники для страхових компаній, що займаються майновим страхуванням, поділяють на чотири групи: загальні показники, показники прибутковості, показники ліквідності, рівень резервів.

Отже, аналіз різних підходів до побудови системи оціночних показників фінансової стійкості страхової організації приводить до висновку, що успішне вирішення цієї проблеми можливе за умов:

– вдосконалення інформаційного забезпечення системи оцінки фінансової стійкості та впровадження адекватних страховому бізнесу форм фінансової звітності;
– адаптації передового зарубіжного досвіду оцінки фінансової стійкості організації до вітчизняних умов;
– вдосконалення рейтингової системи оцінки страхових організацій України;
– створення можливостей для прогнозування та управління фінансовою стійкістю страховика;
– створення в організаційній структурі компанії відповідних відділів фінансового аналізу, спеціалісти яких займалися б оцінкою фінансового стану страховика (фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності, фінансових результатів) та надавали відповідні рекомендації щодо його покращення.

Тільки за умов забезпечення стійкості фінансового стану страхові компанії зможуть реалізувати свої потенційні можливості щодо інвестування.

5.3 Теоретичні основи оцінки вартості страхової організації

Щоб правильно обрати страхову компанію, а також, щоб відстежити фінансовий стан того страховика, з яким уже укладений договір страхування, в окремих методиках пропонується проводити аналіз за такими показниками, як:

– розмір і якість активів (основний індикатор рівня і ліквідності страховика);

– структура страхового портфеля страховика (перевага одного типу страхових ризиків у страховому портфелі значно підвищує ймовірність здійснення значних страхових виплат, у підсумку призводить до фінансової нестійкості такого страховика);

– розмір статутного фонду і власного капіталу страховика та перспективи їхнього зростання (змінами до закону України «Про страхування» введені нові вимоги до мінімального розміру статутного фонду акціонерного товариства – в сумі еквівалентній 10 млн євро для страховика, який займається страхуванням життя і 1,5 млн євро для страховика, який займається іншими видами страхування);

– прибутковість діяльності страховика, що дає можливість оцінити ефективність його роботи;

– поточні балансові показники страхової компанії та темни їхнього зростання;

– співвідношення страхових платежів страхової компанії і страхових виплат;

– фінансові показники страховика, що істотно впливають на його діяльність (досвід роботи на ринку, основні корпоративні клієнти, власники страховика, кадрова політика, регіональна мережа, основні перестрахувальники, аудитор, участь у державних і муніципальних програмах тощо).

Більшість із наведених показників подається у фінансовій звітності, зокрема, балансі (форма № 1), звіті про фінансові результати (форма № 2) та примітках до фінансової звітності.

Наведемо характеристику найбільш важливих із них для оцінки діяльності страховика.

Показник «Актив» характеризує розмір коштів страхової компанії, які інвестовані в цінні папери, нерухомість, рахунки та депозити в банках, інші матеріальні цінності та права вимоги. Джерела цих коштів – статутний та резервний капітал, технічні резерви, сума нерозподіленого прибутку та інші пасиви.

Співвідношення суми коштів у вигляді інвестиційних вкладень і грошових коштів до загальної суми активів повинно бути якнайближче до коефіцієнта 1.

Співвідношення суми коштів у вигляді інвестиційних вкладень і нових коштів до розміру страхових резервів визначає ступінь розміщення коштів, за рахунок яких покриваються страхові зобов’язання страховика. Показник співвідношення повинен дорівнювати або бути більше 1.

Показник «Довгострокові фінансові інвестиції» характеризує розмір фінансових інвестицій на період більше одного року; всі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент, а також включають фінансові інвестиції, які за відповідними положеннями (стандартами) обліковуються методом участі в капіталі.

Показник «Поточні фінансові інвестиції» характеризує розмір фінансових інвестицій на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів).

Показник «Грошові кошти та їх еквіваленти» характеризує розмір коштів у касі, на поточних та інших рахунках в банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів.

Показник «Власний капітал» – це сума капіталу, вільного від зобов'язань страховика і виконання, що є додатковою гарантією при відхиленні їхнього розміру від розрахункових величин. До складу власного капіталу входять: статутний фонд, додатковий капітал, нерозподілений прибуток, резервний фонд та інший капітал за винятком неоплаченого та вилученого капіталу.

Значне перевищення власного капіталу над статутним фондом вказує на прибуткову діяльність страховика, у тому числі можливість здійснення виплат дивідендів, а також проведення реінвестування капіталу.

Перевищення статутного фонду над власним капіталом свідчить про збитковість у діяльності страховика або вилучення частини статутного фонду чи наявність значної заборгованості засновників щодо сплати статутного фонду.

Значний розмір сплаченого статутного фонду доводить зацікавленість власників у подальшому розвитку страховика.

Показник «Статутний фонд» визначає розмір сплаченого статутного фонду страховика та характеризує виконання ним вимог Закону України «Про страхування».

Показник «Страхові премії» характеризує розмір коштів, отриманих страховиком за договорами страхування, а також коштів, отриманих за договорами перестрахування, укладеними з іншими страховиками.

Показник «Темпи зростання страхової премії» характеризує динаміку розвитку страхової компанії. При стабільній діяльності страхової компанії зміна надходжень страхової премії знаходиться в межах 25%. Різке збільшення темпів зростання страхової премії означає зростання зобов'язань страховика, що повинно бути підкріплено достатнім обсягом власного капіталу. Значне зниження темпів зростання страхової премії порушує збалансованість страхової діяльності, що може негативно позначитися на фінансовому стані страхової компанії.

Показник «Страхові виплати» характеризує розмір коштів, фактично виплачених страховиком за страховими випадками, при цьому:

– страхові виплати за договорами особистого страхування здійснюються незалежно від суми, яку має отримати одержувач за державним соціальним страхуванням, соціальним забезпеченням, і суми, що має бути йому сплачена як відшкодування збитків;

– страхове відшкодування, яке виплачується за умовами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку, не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник або третя особа.

Показник «Страхові резерви» характеризує забезпечення страховиком майбутніх страхових виплат і розділяється на:

- резерв незароблених премій;
- резерв збитків;
- резерви страхування життя.

Показник «Забезпеченість власними коштами» визначається як співвідношення показників власного капіталу та технічних резервів.

Він відображає ступінь покриття власними коштами страховика страхових зобов'язань на випадок перевищення фактичних страхових зобов'язань над розрахунковими. Оптимальне значення показника більше 28 %. Достатня наявність власних коштів страховика, вільних від зобов'язань, є чинником його фінансової стійкості.

Показник «Рівень покриття інвестиційними активами страхових резервів» визначається як співвідношення розміру інвестиційних активів та грошових коштів до страхових резервів (резервів незароблених премій).

Показник визначає ступінь розміщення коштів, за рахунок яких покриваються зобов'язання страхової компанії, в інвестиційних активах і коштах. Інвестиційні активи і кошти повинні відповідати чи перевищувати розмір страхових резервів. Наявність протилежної тенденції може означати розміщення засобів у неліквідних активах або високий ступінь ризику (дебіторська заборгованість, нематеріальні активи, устаткування і матеріали).

Показник «Частки страхових платежів, що належать перестраховикам» характеризує ступінь участі страхової компанії у такій системі забезпечення стійкості страхової діяльності, як перестрахування ризиків. Оптимальне значення показника знаходиться в межах від 5 до 50% від валових показників страхових платежів. Значення нижче запропонованих меж може вказувати на практичну відсутність такого фактора забезпечення фінансової стійкості, як перестрахування; значення вище запропонованих меж може вказувати на високий ступінь залежності надійності страхової компанії від партнерів по перестрахуванню.

Показник «Регіональна мережа» характеризує можливості страховика здійснювати страхову діяльність через страхових посередників (страхових агентів і страхових брокерів), а також через відокремлені підрозділи (філії та представництва) [5].

Питання для самоконтролю

1. Які фінансові установи належать до небанківських?
2. Якими ознаками характеризується фінансова стійкість страхової компанії?
3. Охарактеризуйте типи фінансової стійкості страховика.
4. Що таке «страховий портфель»?
5. Що включає в себе оцінка «страхового портфеля»?
6. Які підходи до оціночних показників фінансової стійкості страхової організації?
7. Дайте характеристику основним формам звітності страховика.

8. Охарактеризуйте показники «страхова премія», «страхові виплати», «страхові резерви».

Тестові завдання для самоконтролю

1. Які з перелічених установ не належать до парабанків?
а) страхові компанії;
б) ломбарди;
в) іноземні банки;
г) недержавні пенсійні фонди.
2. Страхування одного об'єкта кількома страховиками за одним договором – це:
а) пряме страхування;
б) співстрахування;
в) перестрахування;
г) синдиковане страхування.
3. Стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків та достатністю коштів – це:
а) рентабельність;
б) фінансова стійкість;
в) платоспроможність;
г) ліквідність.
4. Як співвідносяться поняття «страховий внесок» та «страхова премія»?
а) премія є частиною внеску;
б) внесок є частиною премії;
в) ці поняття є тотожними;
г) вірної відповіді немає.
5. Майно страхової компанії – це:
а) необоротні активи, оборотні активи, витрати майбутніх періодів;
б) оборотні активи, власний капітал, зобов'язання;
в) необоротні активи, оборотні активи;
г) основні та оборотні засоби.
6. Перший етап фінансового аналізу – це:
а) перевірка якості та достовірності вихідної бухгалтерської та фінансової інформації;
б) загальне ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємства;
в) аналіз майна та джерел його формування;
г) експрес-оцінка фінансової звітності.
7. Який коефіцієнт не відносяться до показників платоспроможності?
а) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
б) коефіцієнт фінансової залежності;
в) коефіцієнт поточної ліквідності;
г) коефіцієнт покриття.
8. Зміна вартості основних засобів зумовить зміну:

а) підсумку розділу першого активу балансу;
б) підсумку розділу четвертого пасиву балансу;
в) підсумку розділів першого активу та пасиву балансу;
г) співвідношення між майном і джерелами його фінансування.

9. Коефіцієнт оновлення основних засобів – це:
а) відношення вартості введених нових основних засобів до первісної вартості основних засобів на кінець періоду;
б) характеризує забезпеченість підприємства основними засобами;
в) дорівнює відношенню первісної вартості основних засобів до їх залишкової вартості;
г) оцінка стану, руху та структури основних засобів.

10. Що з нижче наведеного не може бути джерелом формування оборотних активів?
а) дебіторська заборгованість;
б) власний оборотний капітал;
в) кредити банку;
г) кредиторська заборгованість.

Завдання до самостійної роботи

Питання для обговорення

1. Договори страхування рент і пенсій, їх особливості?
2. Які збитки не відшкодовуються при страхуванні вантажів?
3. Які характерні риси страхування експортних кредитів?

Управлінські ситуації

Ситуація 1. Протягом 2025 р. страхова компанія «Веста» витратила на ведення справ щодо укладання угод страхування 108 тис. грн, податок на майно склав 48 тис. грн, інші витрати страховика дорівнювали 26 тис. грн, а інші доходи страховика склали 57 тис. грн. Середня величина рівнів накладних витрат, які закладалися у структуру тарифних ставок за різними видами страхування, здійснюваного компанією «Веста», дорівнює 12%. Резерв незароблених премій на початок та на кінець року склав, відповідно, 546 тис. грн та 538 тис. грн, а страхові премії, отримані компанією за 2025 р., дорівнюють 344 тис. грн.

Зробити висновок про стан управління накладними витратами страховика.

Ситуація 2. Внаслідок стихійного лиха на підприємстві було пошкоджено транспортні засоби і сировина, що була завантажена в них. Витрати на відшкодування майна визначені у розмірі 100 тис. грн. Вартість залишків сировини, придатних до використання становить 14 тис. грн. Страхувальник провів роботи, щодо рятування майна та впорядкування залишків після страхового випадку на суму 5 тис. грн. У договорі страхування вказано, що майно застраховане на 80%. Визначити розмір відшкодування страховою організацією і страхувальником.

Практичні завдання

Завдання 1. Провести аналіз показників за даними роботи страхового ринку України у 2023 та 2024 роках. Розрахувати наведені нижче коефіцієнти. Охарактеризувати результат та зміни.

1) коефіцієнт важкості страхових подій;
2) коефіцієнт ліквідності;
3) рентабельність страхових платежів.

У млн грн

Показники	2023	2024
Чистий прибуток	2 114,7	2 584,2
Активи	36 084,6	40 666,5
Капітал	12 831,3	12 636,6
Страхові премії	28 494,4	34 424,3
Страхові виплати	10 256,8	12 432,6

Завдання 2. Визначте, яку суму потрібно покласти на депозитний рахунок в банку, щоб через 3 роки інвестор зміг отримати 4 000 грн? Ставка складних відсотків становить 12 %; відсотки нараховуються щопівроку.

Завдання 3. Є два інвестори і їм потрібні однакові суми для інвестування (10 000 грн). Одному вони потрібні через 5 років, а другому – через 7 років. Перший інвестор вирішує вкладати гроші на депозитний рахунок у банк на початок кожного року протягом 5 років, а другий – у кінці кожного року протягом 7 років. Які рівні суми кожного року їм потрібно вкладати для того, щоб накопичити 10 000 грн, банк нараховує 10 % щорічно.

Завдання 4. Перед інвестором стоїть завдання вибрати ефективніший інвестиційний проєкт за допомогою методів дисконтованого терміну окупності, індексу прибутковості та модифікованої норми рентабельності. Ціна капіталу проєкту А і Б становить 5 % та 10 % відповідно. Всі інші необхідні дані наведені у наступній таблиці, тис. грн:

Рік	0	1	2	3	4
А	–100	10	20	80	60
Б	–200	100	50	60	100

Завдання 5. Інвестор володіє капіталом в розмірі 800 тис. грн, ціна якого 10 %. Він може вкласти капітал у три незалежні проєкти А, Б, В, вартість яких 200, 300 та 400 тис. грн відповідно. Очікується отримувати такі грошові потоки від здійснення кожного проєкту, тис. грн:

Роки		1	2	3	4	5	6
Грошові потоки, тис. грн	А	50	50	70	70	80	90
	Б	100	10	20	30	40	80
	В	100	100	100	100	10	50

У які проєкти варто вкладати кошти інвестору? Аналіз провести за допомогою методу чистої теперішньої вартості та індексу прибутковості.

Завдання 6. Підприємство має можливість збільшити свою частку ринку, але для цього потрібно замінити старе обладнання на більш прогресивне нове. На ринку інвестору надійшла пропозиція на купівлю двох видів обладнання А і Б за ціною 100 000 грн і 150 000 грн відповідно, термін корисного використання яких становить 10 років. Амортизація обладнання нараховується прямолінійними методом за ставкою 10 % від його початкової вартості. Рівень оподаткування прибутку підприємства становить 25 %. У перший рік діяльності підприємство планує реалізувати 2 000 одиниць продукції. Надалі попит збільшуватиметься кожного року на 6 % протягом 5 років. Ціна одиниці продукції становить 20 грн, а її собівартість при виробництві на обладнанні виду А становитиме 12 грн, а на обладнанні виду Б – 10 грн. Постійні витрати підприємства (без урахування амортизації) становлять 500 грн. Визначити, який вид обладнання необхідно придбати підприємству.

Завдання 7. Торговельне підприємство розглядає можливість розширення своєї діяльності. На добудову площ та купівлю нового обладнання потрібно 150 000 грн, крім того, в перший рік діяльності необхідно буде закупити товарних запасів на 50 000 грн. Обсяг попиту на додаткових площах передбачається в перший рік на суму 30 000 грн і в подальшому вона збільшуватиметься на 4 % кожного року протягом п’яти років. Розмір прибутку, що закладений у ціну товарів цього торговельного підприємства, становить 10 %. Структура капіталу підприємства така: 30 % – прості акції, 40 % – облігації і 30 % – привілейовані акції. Вартість простих акцій становить 5 %, облігацій – 10 % і привілейованих акцій – 12 %. Визначити, чи доцільно буде торговельному підприємству розширювати свою діяльність.

Рекомендована література: 2, 3, 5, 15, 20.

Змістовий модуль 6
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ІНШИХ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

***Мета вивчення*:** надати розуміння особливості операцій небанківських фінансових установ, їх структури та особливостям, розкрити основні підходи до аналізу кредитних спілок, інвестиційних та фінансових компаній, ломбардів, лізингодавців та інших установ, показати розрахунки основних відповідних показників.

План

6.1 Кредитні спілки як складові фінансово-кредитної системи.
6.2 Аналіз капіталу кредитних спілок. Аналіз ефективності діяльності кредитних спілок.
6.3 Особливості фінансового аналізу діяльності фінансових компаній, лізингодавців, ломбардів.

Основні терміни та поняття: кредитний ринок, кредитна спілка, платіжна здатність, пайовий капітал, ломбард, фінансова компанія, лізинг, лізингодавець.

6.1 Кредитні спілки як складові фінансово-кредитної системи

Кредитний ринок не обмежується банківськими установами. Суб'єктами кредитної системи також є інші фінансово-кредитні установи, до яких належать: кредитні спілки, фінансові компанії та лізингодавці, ломбарди.

Важливою складовою фінансової системи є ***кредитні спілки***, які виступають як небанківські фінансово-кредитні установи, спрямовані на забезпечення фінансових потреб населення. Вони відіграють важливу роль у фінансовій інклюзії, забезпечуючи доступ до фінансових послуг для широких верств населення, особливо для тих, хто має обмежений доступ до банківських послуг. Їхні кредитні продукти, як правило, мають більш доступні умови, що дозволяє підтримувати малі фінансові установи та особисті фінансові потреби громадян.

Кредитна спілка надає такі види фінансових послуг:

1) на підставі стандартної ліцензії:

а) надання коштів та банківських металів у кредит;

б) залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню;

2) на підставі спрощеної ліцензії – надання коштів та банківських металів у кредит.

Кредитним спілкам забороняється здійснювати діяльність у сфері матеріального виробництва і торгівлі.

Кредитна спілка створюється на підставі рішення установчих зборів її засновників. Засновниками кредитної спілки можуть бути фізичні особи, які

відповідають ознакам членства та не підпадають під обмеження членства, визначені частиною третьою статті 14 Закону «Про кредитні спілки». Кількість засновників кредитної спілки не може бути меншою за 50 осіб. Членами кредитної спілки можуть бути фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають на території України), фізичні особи-підприємці, які відповідають одній чи більше ознакам членства у кредитній спілці, визначеним частиною другою цієї статті, а за умови дотримання вимог частини третьої цієї статті також:

1) фермерські господарства;
2) кооперативи;
3) професійні спілки із статусом первинних або місцевих;
4) релігійні організації;
5) об’єднання співвласників багатоквартирних будинків;
6) мікропідприємства.

6.2. Аналіз капіталу кредитних спілок. Аналіз ефективності діяльності кредитних спілок

Щодо методів діяльності, кредитні спілки використовують різноманітні стратегії для досягнення своїх цілей. Це включає в себе ретельний аналіз кредитоспроможності своїх членів, управління ризиками, розвиток продуктів та послуг, що відповідають потребам ринку, та використання інноваційних технологій для покращення якості та доступності своїх послуг. У цьому контексті вивчення принципів та методів діяльності кредитних спілок на фінансовому ринку відіграє важливу роль у розумінні їхнього внеску у фінансову систему та забезпеченні стабільності та ефективності фінансового ринку в цілому. Методи, що використовуються кредитними спілками для аналізу, мають на меті оцінити кредитоспроможність потенційних позичальників та мінімізувати ризики неповернення кредитів. Ось деякі з найбільш поширених методів разом із їхнім аналізом [15]:

1. Аналіз кредитної історії: Кредитні спілки зазвичай здійснюють перевірку кредитної історії потенційного позичальника через кредитні звіти. Це дозволяє оцінити, яким чином позичальник поводився зі своїми попередніми кредитами, чи регулярно відштрафовувався за затримки у платежах, та загалом, наскільки він надійний у відшкодуванні кредиту.

2. Оцінка фінансового стану: Цей метод включає аналіз фінансових звітів та документації позичальника, такої як баланс, звіт про прибутки та збитки, та статистика оборотних коштів. «Важливо оцінити, чи може позичальник забезпечити повернення кредиту за допомогою свого поточного фінансового стану» [16].

3. Аналіз ризиків: Кредитні спілки проводять аналіз різноманітних ризиків, пов’язаних із позичальником, його галуззю та макроекономічним середовищем. «Це включає оцінку кредитного ризику, процентного ризику, ліквідності та

інших факторів, які можуть вплинути на спроможність позичальника виплачувати кредит» [17].

4. Аналіз забезпечення: Деякі кредитні спілки вимагають забезпечення від позичальника, такого як нерухомість або цінні папери, що може бути використане як гарантія повернення кредиту. «Аналіз цього забезпечення допомагає визначити його ринкову вартість та стійкість у випадку невиплати кредиту» [10].

5. Оцінка платіжної здатності: Цей метод включає оцінку доходів та фінансових зобов'язань позичальника, щоб визначити його здатність погасити кредит. «Платіжна здатність може бути оцінена за допомогою різних критеріїв, таких як відношення боргу до доходу, відсоткове покриття тощо» [10]. Ці методи дозволяють кредитним спілкам приймати об'єктивні рішення щодо надання кредитів та управління ризиками, що допомагає забезпечити стабільність та ефективність їхньої діяльності.

Кредитна спілка здійснює господарську діяльність без мети одержання прибутку (некомерційне господарювання). Кредитна спілка з метою оподаткування відноситься до *неприбуткових організацій* у разі відповідності вимогам, встановленим Податковим кодексом України.

Кредитна спілка формує пайовий капітал, резервний капітал, інші складові власного та регулятивного капіталу, визначені нормативно-правовими актами Регулятора.

Пайовий капітал кредитної спілки формується за рахунок обов'язкових пайових внесків у порядку, встановленому цим Законом та статутом кредитної спілки. Пайовий капітал та додаткові пайові внески членів кредитної спілки можуть бути використані для покриття збитків кредитної спілки.

Резервний капітал кредитної спілки призначений для покриття можливих збитків кредитної спілки та формується і використовується у порядку, визначеному цим Законом, нормативно-правовими актами Регулятора та статутом кредитної спілки. Джерелами формування резервного капіталу є вступні внески членів кредитної спілки, а також щорічні відрахування від прибутку (чистого фінансового результату звітного року або нерозподіленого прибутку) кредитної спілки. Статутом кредитної спілки можуть бути передбачені додаткові джерела формування резервного капіталу.

У разі якщо за підсумками звітного періоду (календарного року) співвідношення резервного капіталу до активів кредитної спілки становить від 15 відсотків до 20 відсотків, а непокритий збиток відсутній, кредитна спілка зобов'язана спрямувати до резервного капіталу не менше 10 відсотків прибутку, що залишається у розпорядженні кредитної спілки за підсумками звітного періоду (календарного року).

Для забезпечення платоспроможності кредитна спілка зобов'язана мати достатній регулятивний капітал.

Регулятивний капітал кредитної спілки складається з

- капіталу першого рівня та

- капіталу другого рівня.

До складу капіталу *першого рівня* входять елементи власного капіталу, що доступні для поглинання збитків кредитної спілки для забезпечення її безперервної діяльності та субординовані відносно інших складових регулятивного капіталу для першочергового поглинання збитків. Інші елементи регулятивного капіталу входять до складу капіталу другого рівня.

Складові капіталу *другого рівня* визначаються нормативно-правовими актами Регулятора. Вимоги до складових регулятивного капіталу кредитної спілки, їх характеристик та показника достатності регулятивного капіталу визначаються нормативно-правовими актами Регулятора з урахуванням зворотності та здатності цих складових поглинати збитки кредитної спілки.

Сума субординованого боргу та інших зобов'язань, включених до складу регулятивного капіталу кредитної спілки, щороку зменшується на 20 відсотків її початкового розміру протягом п'яти останніх років до завершення строку, на який залучено субординований борг та інші зобов'язання, та може бути обмежена у відсотках від регулятивного капіталу кредитної спілки.

Кредитна спілка використовує доходи для покриття своїх витрат у такій *черговості*:

1) нарахування процентів на вклади (депозити) членів кредитної спілки;

2) нарахування процентів за кредитами, отриманими від кредитних спілок;

3) нарахування процентів за кредитами, отриманими від об'єднаної кредитної спілки;

4) нарахування процентів за кредитами, отриманими від банків, та за іншими зобов'язаннями перед юридичними особами;

5) нарахування заробітної плати та обов'язкових платежів;

6) здійснення інших операційних витрат;

7) нарахування резервів за активами;

8) нарахування доходу на додаткові пайові внески;

9) здійснення інших витрат.

Дохід на додаткові пайові внески може нараховуватися та виплачуватися кредитною спілкою один раз на рік або за період, що є кратним кварталу.

Періодичність нарахування та виплати доходу на додаткові пайові внески визначається статутом кредитної спілки.

Розподіл прибутку (нерозподіленого прибутку та чистого фінансового результату звітного року) кредитної спілки за підсумками фінансового року здійснюється виключно за рішенням річних загальних зборів.

Кредитна спілка має право:

1) спрямувати прибуток до резервного капіталу;

2) спрямувати прибуток на виплату доходу на обов'язкові пайові внески членів кредитної спілки;

3) спрямувати прибуток на збільшення пайових внесків членів кредитної спілки, якщо це передбачено статутом кредитної спілки та рішенням загальних зборів членів кредитної спілки;

4) залишити прибуток нерозподіленим.

До активних операцій кредитної спілки належить:

1) надання кредитів членам кредитної спілки та іншим кредитним спілкам;

2) розміщення коштів на рахунках у банках;

3) розміщення коштів у вклади (депозити) в об'єднаній кредитній спілці;

4) здійснення інвестицій у державні цінні папери;

5) здійснення інвестицій у пайовий капітал об'єднаної кредитної спілки;

6) здійснення інших видів активних операцій, не заборонених законом або нормативно-правовими актами Регулятора.

Кредитна спілка має право набути у власність майно загальною вартістю не більше 25 відсотків власного капіталу кредитної спілки виключно з метою забезпечення надання послуг членам кредитної спілки.

Наразі в Україні найпоширенішими є класичні моделі організації кредитних спілок, що включають участь переважно фізичних осіб, обмеженість вступу нових учасників, а також консервативні стратегії розвитку і вузько критеріальне об'єднання членів.

Основні сучасні тенденції у функціонуванні українських кредитних спілок можемо прослідити на основі даних табл. 6.1.

Таблиця 6.1 – Динаміка показників діяльності кредитних спілок України за 2016-2023 рр.

Показники	Станом на 31 грудня 2023 р.	Станом на 31 грудня 2024 р.	Станом на 31 грудня 2025 р.	Темпи приросту, %	
				2025р./ 2023 р.	2025 р./ 2024 р.
Кількість зареєстрованих кредитних спілок	588	462	378	-35,7	-18,2
Кількість членів КС, тис. осіб	764,6	642,9	564,1	-26,2	-12,3
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках, тис. осіб	26,5	41,1	21,7	-18,1	-47,2
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори, тис. осіб	162,2	148,6	134,3	-17,2	-9,6
Кількість членів КС, які не користуються послугами кредитних спілок, тис. осіб	575,9	453,2	408,1	10	29,1
Загальні активи, млн грн	2 064,3	2 032,5	2 169,8	5,1	6,8
Капітал, млн грн	1 040,9	1 044,4	1 062,5	2, 1	1,7
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду), млн грн	855,2	831,8	937,0	-2,7	12,6
Кредити, надані членам КС (залишок на кінець періоду), млн грн	1 792,7	1 799,5	1 902,3	6,1	5,7
Заборгованість за простроченими та неповерненими кредитами, млн грн	451,8	368,7	345,8	23,5	6,2

Джерело: розраховано за даними Нацкомфінпослуг [21]

Протягом періоду з 2024 по 2025 рік в Україні відбулися значні зміни у функціонуванні кредитних спілок. Загальна кількість спілок зменшилася, що може свідчити про консолідацію ринку та можливі труднощі в операційній діяльності деяких з них. Втрата членів, зокрема тих, що мають депозити та кредитні договори, вказує на можливі проблеми з відтоком клієнтів або зменшенням їхньої активності. Зниження розміру активів та кредитів також може бути наслідком цих тенденцій, хоча зростання капіталу може вказувати на певну стійкість кредитних спілок. Зменшення внесків на депозити свідчить про зниження довіри або можливі фінансові труднощі серед членів. В цілому, ці зміни вказують на потребу удосконалення стратегій та управлінських практик у кредитних спілках для забезпечення їхньої стабільності та розвитку.

Національний банк України вперше оприлюднив перелік значимих кредитних спілок. Рішенням Правління Національного банку від 27 травня 2025 року до категорії значимих кредитних спілок віднесено 2 кредитні спілки: КРЕДИТНА СПІЛКА «КРЕДИТ-СОЮЗ» та КРЕДИТНА СПІЛКА «ВИГОДА».

Відповідно до частини четвертої статті 3 Закону України «Про кредитні спілки» (далі – Закон про кредитні спілки) кредитну спілку може бути віднесено до категорії значимих кредитних спілок за умови її відповідності критеріям, установленим нормативно-правовими актами Національного банку України, зокрема таким:

1. Кредитна спілка має діючу ліцензію кредитної спілки, не є кредитною спілкою, віднесеною Національним банком до категорії неплатоспроможних, та/або об’єднаною кредитною спілкою;

2. Активи кредитної спілки за даними регуляторної звітності кредитної спілки станом на 01 січня поточного року, складеної та поданої кредитною спілкою до Національного банку відповідно до Правил складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України, дорівнюють або перевищують 100 млн грн;

3. Значення показника значимості кредитної спілки дорівнює або перевищує 70. Показник значимості кредитної спілки розраховується за формулою згідно з додатком 1 до Положення про вимоги до системи управління кредитною спілкою за такими критеріями:

- розмір кредитної спілки;
- напрями діяльності кредитної спілки (індикатори «заборгованість за кредитами, наданими кредитною спілкою своїм членам; заборгованість за кредитами, наданими кредитною спілкою іншим кредитним спілкам; заборгованість за вкладами (депозитами) членів кредитної спілки»);
- територія, на якій кредитна спілка надає послуги.

6.3. Особливості фінансового аналізу діяльності фінансових компаній, лізингодавців, ломбардів

Одним з найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб залишаються **ломбарди**. Вони орієнтовані на видачу дрібних та короткострокових кредитів, виконують функцію соціально-економічних стабілізаторів в умовах будь-яких економічних змін.

Ломбард – це фінансова установа, яка на підставі ліцензії на діяльність ломбарду має право надавати фізичним особам фінансові послуги з надання коштів та банківських металів у кредит у вигляді ломбардних кредитів.

Ломбардні послуги кваліфікуються як фінансові послуги, що надаються фізичним чи юридичним особам у формі позичення коштів ломбардною установою під заставу товарів або валютних цінностей. До фінансових послуг ломбарду належать:

- надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів;
- надання фінансових кредитів.

Супутні послуги ломбарду – послуги, які є передумовою надання фінансового кредиту або випливають з його надання. До супутніх послуг ломбарду, якщо інше не встановлено законом, належать:

- оцінка заставленого майна відповідно до чинного законодавства та (або) умов договору;
- надання посередницьких послуг зі страхування предметів застави на підставі агентського договору зі страховою компанією;
- реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та (або) умов договору [12].

Діяльність ломбарду як соціального інституту залежить від рівня цін та прибутку, який він отримує від своєї діяльності. Найчастіше сучасний ломбард має широку мережу відділень. Він здійснює розрахунки за допомогою сучасних технологій та комп'ютерних програм, спеціально створених для оптимізації операцій ломбардів. Нині ломбард більше схожий на банк або офіс страхової компанії, ніж на свій традиційний історичний образ.

> Ломбард визнано бізнесом із доволі високим рівнем рентабельності – 30-40%. Інвестиції в даний бізнес окупаються, зазвичай, за два-чотири роки. Ризик неповернення кредитних коштів зведений до мінімуму, адже гроші видаються тільки під заставу і на суму від 50% до 90% її оціночної вартості.

Зовні здається, що економічна конструкція ломбарду достатньо тривіальна і полягає у видачі позики під заставу речей, які (якщо сума позики з відсотками не повертається) підлягають реалізації, за рахунок чого погашаються зобов'язання перед ломбардом.

Однак «фінансова модель» ломбарду не настільки проста та має цікаві особливості. Ломбарди як фінансові установи виконують функцію трансформації заощаджень в інвестиції, тому що їм заборонено приймати вклади, а самі позики носять короткостроковий характер і видаються під великий

відсоток на потреби, які, зазвичай, пов'язані зі здійсненням підприємницької діяльності.

Досвід функціонування ломбардів показує, що кожна така організація має, здебільшого, постійний склад позичальників, які систематично користуються її послугами. Особливо це стосується ломбардів, що розташовані в спальних районах. У меншій мірі – ломбардів, що знаходяться в центрі міста.

Потенційними клієнтами ломбардів є 5-7% мешканців міста. Ломбард, який вже довго працює (кілька років), має кілька тисяч постійних позичальників (2-3 тис.). Як правило, на одну ломбардну точку припадає 20 тис. мешканців населеного пункту. Працівники ломбардів зазначають, що основними позичальниками коштів є жінки (приблизно 70-80%), а на чоловіків, відповідно, припадає 20-30%. Це можна пояснити тим, що, зазвичай, предметом застави у ломбардах стають ювелірні вироби, що належать саме жінкам.

Після відкриття ломбарду минає 2-3 роки, перш ніж установа набуває оптимальної кількості постійних позичальників. Тільки після цього вона виходить на самоокупність і справа дає прибуток, типовий для цієї сфери загалом. Продаж ломбардного бізнесу в даний час часто здійснюється за ціною, що дорівнює вартості чистих активів ломбарду, доданої до величині одержаного прибутку за півтора роки.

Як будь-яка фінансова установа, ломбарди в своїй діяльності мають як переваги, так і недоліки. Зокрема, перевагами ломбардного кредитування є:

- отримати гроші можна швидко і без додаткових документів;
- кредитна історія не впливає на рішення про кредитування ломбардом;
- діють знижки та індивідуальні тарифи для постійних клієнтів;
- після закінчення терміну договору можна його продовжити; для цього потрібно буде сплатити відсотки за користування кредитом;
- погасити кредит можна в кінці терміну або частинами протягом строку використання.

До недоліків ломбардного кредитування слід віднести:

- ломбардний кредит загрожує чималою переплатою;
- не потрібно розраховувати на велику суму;
- ломбардному позичальнику не вдасться уникнути штрафів, які нараховують за прострочення погашення кредиту.
- за чергового прострочення ломбард може продати заставні предмети, про що можуть навіть не повідомити. Також існують обмеження щодо заставних речей.

Формування та збільшення статутного капіталу ломбарду відбувається виключно у грошовій формі, а кошти розміщуються на банківських рахунках. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній валюті або у гривнях.

Мінімальний розмір статутного капіталу ломбарду не може бути меншим ніж:

- 1 мільйон гривень – у разі якщо особа-заявник має намір здійснювати діяльність ломбарду та надавати виключно фінансову послугу з надання коштів та банківських металів у кредит;
- мільйонів гривень – у разі якщо особа-заявник має намір здійснювати діяльність ломбарду та надавати всі чи будь-яку з фінансових послуг.

За інформацією Комплексної інформаційної системи Національного банку України (КІС НБУ), до Державного реєстру фінансових установ станом на лютий 2025 року включені 108 ломбардів, з них 102 мають чинну ліцензію НБУ на діяльність. Найбільша кількість (32) з проаналізованих компаній зареєстровані у столиці та Дніпропетровській області (22). Згідно з даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДР), більшість компаній з вибірки, а саме 99 юросіб, мають зареєстровані відокремлені підрозділи (надалі – філії). Найбільше філій на Дніпропетровщині (500), Одеській (306) та Харківській (243) областях, а також у Києві (457).

За даними НБУ, 101 ломбард, що подав звітність до регулятора, отримав понад 3 млрд грн доходу в 2024 році. Цей показник за аналогічний період 2023 року склав 2,6 млрд грн, отриманих 136 ломбардами.

В цілому за 2024 рік ломбарди видали 5,7 млн кредитів на суму в 12,1 млрд грн, тобто середній обсяг одного кредиту складає приблизно 2200 грн.

Наявність розвиненого ринку небанківських фінансових установ робить фінансову систему більш стійкою до ризиків та кризових явищ.

Диверсифікація джерел фінансових послуг зменшує залежність від банківського сектору та сприяє більш збалансованому розвитку економіки. Вони можуть активно залучатися до реалізації державних програм та ініціатив, спрямованих на підтримку різних галузей економіки та соціально економічного розвитку регіонів.

Лізингові компанії відіграють важливу роль у забезпеченні фінансового доступу до необхідних активів для підприємств і фізичних осіб, сприяють економічному розвитку, покращують управління ризиками та оптимізують податкове навантаження. Їх діяльність допомагає підвищити конкурентоспроможність підприємств, підтримує розвиток малого та середнього бізнесу, сприяє міжнародній торгівлі та забезпечує гнучкі фінансові рішення для сучасного бізнесу [4]. Основними аспектами значення лізингових компаній є:

- лізинг дозволяє підприємствам і фізичним особам використовувати дорогі активи, такі як обладнання, транспортні засоби або нерухомість, без необхідності великого одноразового капіталовкладення. Це особливо важливо для малого та середнього бізнесу, який може не мати достатньо власних коштів для купівлі таких активів;
- лізинг сприяє оновленню та модернізації основних фондів підприємств, що підвищує їхню конкурентоспроможність і ефективність, а це також стимулює інвестиції в економіку та сприяє економічному зростанню;

- лізингові послуги є важливими для розвитку малого та середнього бізнесу, який отримує доступ до сучасних технологій і обладнання, необхідних для розширення та вдосконалення своєї діяльності;

- лізинг зменшує фінансові ризики, пов'язані з придбанням і володінням активами, оскільки лізингова компанія залишається власником активу. У разі фінансових труднощів лізингоодержувач може повернути актив лізинговій компанії, зменшуючи таким чином свої фінансові зобов'язання;

- лізингові платежі часто можуть бути включені в операційні витрати підприємства, що дозволяє знизити оподатковуваний прибуток. Це створює додаткові фінансові стимули для використання лізингу як інструменту фінансування;

- лізингові компанії пропонують гнучкі умови фінансування, які можуть бути адаптовані до потреб клієнта, що дозволяє підприємствам обирати оптимальні умови лізингу, враховуючи свої фінансові можливості та плани розвитку;

- лізинг дозволяє підприємствам зосередитися на своїй основній діяльності, залишаючи управління активами та їх обслуговування лізинговій компанії, що знижує адміністративне навантаження на підприємства та сприяє ефективнішому використанню ресурсів;

- лізингові компанії можуть сприяти розвитку міжнародної торгівлі, надаючи фінансування для придбання імпортного обладнання або транспортних засобів. Це сприяє збільшенню обсягів експорту та імпорту, розширенню ринків збуту та зміцненню економічних зв'язків між країнами.

Факторингові компанії відіграють важливу роль у фінансовій системі, особливо в контексті підтримки малого та середнього бізнесу, забезпечення ліквідності та покращення управління дебіторською заборгованістю, а саме:

- забезпечують професійне управління дебіторською заборгованістю, включаючи моніторинг платежів, стягнення заборгованості та ведення обліку, що дозволяє підприємствам зосередитися на своїй основній діяльності;

- беруть на себе ризик неплатежів (безрегресний факторинг), що зменшує фінансові ризики для підприємств і забезпечує стабільність їхнього грошового потоку;

- покращують кредитоспроможність підприємства, оскільки забезпечують стабільний грошовий потік та зменшують дебіторську заборгованість на балансі компанії;

- є альтернативою традиційному банківському кредитуванню, часто пропонуючи більш гнучкі умови фінансування та швидше прийняття рішень;

- підтримують міжнародну торгівлю, надаючи послуги експортного факторингу, що дозволяє експортерам отримувати фінансування під інвойси, зменшуючи ризики неплатежів з боку іноземних покупців та забезпечуючи стабільний грошовий потік;

- сприяє підвищенню фінансової дисципліни як у підприємства, так і у його клієнтів, що позитивно впливає на загальну фінансову стабільність.

Фінансові компанії пропонують різні фінансові послуги, включаючи споживче кредитування, управління активами, фінансові консультації. Вони забезпечують доступ до фінансових послуг для широкого кола клієнтів, включаючи малий та середній бізнес, фізичних осіб, які не мають доступу до традиційних банківських послуг [21].

Фінансові компанії сприяють накопиченню та розподіленню капіталу, інвестуючи в різні галузі економіки, що сприяє розвитку інфраструктури, інновацій та підвищенню конкурентоспроможності. Венчурні фінансові компанії інвестують у стартапи та інноваційні проєкти, забезпечуючи їх фінансування та підтримку на ранніх етапах розвитку, що сприяє впровадженню нових технологій та бізнес-моделей.

Страхові фінансові компанії пропонують продукти, які дозволяють клієнтам захистити себе від різних фінансових ризиків, включаючи ризики пов'язані з здоров'ям, майном, бізнесом та іншими аспектами життя. Вони допомагають розподіляти фінансові ризики серед великої кількості учасників ринку, що зменшує вплив окремих ризиків на фінансову систему в цілому.

Завдяки професійному управлінню ризиками та дотриманню регуляторних вимог, фінансові компанії сприяють запобіганню фінансових криз та зменшенню їх негативного впливу на економіку.

Пенсійні фонди пропонують програми добровільного пенсійного забезпечення, інвестуючи кошти учасників у різні фінансові інструменти для забезпечення додаткового пенсійного доходу. Вони забезпечують фінансову безпеку громадян на пенсії, стимулюють заощадження та інвестиції, підтримують ліквідність та стабільність фінансових ринків, знижують рівень бідності серед пенсіонерів та забезпечують соціальну стабільність. Завдяки регулюванню та нагляду, пенсійні фонди діють у прозорих умовах, захищаючи права учасників та сприяючи загальній стабільності фінансової системи.

Таблиця 6.2 – Динаміка кількості учасників небанківського ринку та їх активів за 2023-2025 роки

Тип установи	Кількість установ які залишили ринок у 2023 2025 рр.	Кількість діючих установ на початок 2025 р.	Обсяг активів на початок 2025 р., млрд грн	Динаміка активів за 2023-2025 роки, %
Страхові компанії	54	101	74,34	+14,8
Кредитні спілки	145	133	1,42	-39,0
Фінансові компанії	364	559	250,63	+15,8
Ломбарди	115	146	3,85	-10,3

Джерело: розраховано за даними Нацкомфінпослуг [21]

Більшість компаній припинила діяльність добровільно, відмовившись від усіх ліцензій. Значна частка установ була виключена з реєстру за рішенням регулятора, зокрема через невиконання ліцензійних умов. Упродовж року було

зареєстровано дев’ять нових компаній: чотири ломбарди, три фінансові компанії та два лізингодавці [20].

Можна виділити такі ключові аспекти, що впливають на результати діяльності ринку небанківських фінансових послуг:

1) страхування:

- страхові компанії зіткнулися зі значними збитками через пошкодження застрахованого майна та інфраструктури, ризики, пов’язані з воєнними діями, стали значно вищими;
- збільшився попит на страхування життя та здоров’я, тоді як попит на страхування майна знизився у регіонах з активними бойовими діями;
- деякі компанії ввели тимчасові обмеження на страхування у зонах високого ризику, а також переглянули свої страхові тарифи.

2) кредитні спілки:

- воєнні дії призвели до зростання неплатоспроможності клієнтів, особливо у регіонах, де відбуваються активні бойові дії;
- зменшення обсягів внесків та зростання невиконаних зобов’язань створили значні ризики ліквідності для кредитних спілок;
- деякі спілки ввели програми реструктуризації боргів та відтермінування платежів для клієнтів, які постраждали від війни.

3) лізингові компанії:

- попит на лізингові послуги зменшився через невизначеність і економічну нестабільність;
- знецінення лізингових активів через їх пошкодження або втрату у зонах бойових дій стало серйозним викликом;
- компанії шукають нові ринки та можливості для підтримки своєї діяльності, включаючи адаптацію лізингових програм під нові умови.

4) факторингові компанії:

- збільшення випадків неплатежів з боку дебіторів, що постраждали від воєнних дій, створює додаткові ризики для факторингових компаній;
- компанії вимушені переглядати умови факторингу та вводити додаткові заходи для захисту від ризиків.

5) ломбарди:

- попит на короткострокові кредити під заставу зріс через економічні труднощі населення;
- у зонах бойових дій підвищуються ризики зберігання заставленого майна.

6) пенсійні фонди:

- зниження надходжень від внесків через економічні труднощі населення;
- виклики збереження та управління активами в умовах економічної нестабільності.

Питання для самоконтролю

1. Якими ознаками характеризується фінансова діяльність кредитних спілок?
2. Охарактеризуйте особливості «фінансової моделі» ломбардів.
3. Яка роль факторингової компанії у фінансовій системі.

4. Що включає в себе оцінка фінансової стійкості кредитної спілки?
5. Які підходи до оціночних показників фінансової стійкості страхової організації?
6. Дайте характеристику основним особливостям діяльності фінансовим компаніям.
7. Охарактеризуйте показники «статутний капітал» та «резервний капітал» кредитної спілки.
8. Які функції виконує регулятивний капітал кредитної спілки?

Тестові завдання для самоконтролю

1. Яка небанківська установа надає кредити виключно під заставу майна?
а) ломбард;
б) фінансова компанія;
в) кредитна спілка;
г) факторингова компанія.

2. ***Хто може бути вкладником недержавного пенсійного фонду?***
а) роботодавець учасника фонду;
б) тільки сам учасник фонду;
в) члени сім'ї учасника фонду;
г) всі відповіді вірні.

3. ***Які є види лізингу?***
а) превентивний і поточний;
б) фінансовий та нефінансовий;
в) кількісний і якісний;
г) оперативний і фінансовий.

4. ***Постачальник товару отримує аванс від факторингової компанії у розмірі***:
а) до 10% суми боргу;
б) до 90% суми боргу;
в) 10-30% суми боргу;
г) аванс не видається.

5. Субординований борг банку може бути залучений у вигляді:
а) кредитів;
б) депозитів;
в) емісій облігацій;
г) всі відповіді вірні.

6. Діяльність ломбардів полягає у:
а) наданні кредитів під заставу майна;
б) взаємному кредитуванні своїх учасників;
в) управлінні активами дрібних інвесторів;
г) наданні майна в оренду.

7. У рейтинговій системі CAMELSO компонент S означає:
а) розмір капіталу банку;
б) достатність доходів банку;
в) рівень управління банком;

г) чутливість до ризиків.

8. Чистий спред – це:

а) різниця між середніми отриманими і сплаченими процентними ставками;
б) різниця між активами та пасивами банку;
в) різниця між сумою надходжень та сумою використання коштів;
г) різниця між сумою кредитів та сумою депозитів.

9. Частку власного капіталу, що знаходиться в обороті показує:

а) коефіцієнт автономії;
б) коефіцієнт покриття;
в) коефіцієнт мобільності;
г) коефіцієнт незалежності.

10. Грошовий потік, що характеризує різницю між позитивним і негативним грошовим потоками має назву:

а) дефіцитного грошового потоку;
б) майбутнього грошового потоку;
в) чистого грошового потоку;
г) валового грошового потоку.

Завдання до самостійної роботи

Питання для обговорення

1. В чому сутність методу оцінки інвестицій на основі часової вартості грошей?
2. Що може застосовуватися в якості коефіцієнта дисконтування?
3. Які існують підходи до оцінки привабливості фінансових інвестицій
4. В чому полягають особливості фундаментального аналізу інвестицій?

Управлінська ситуація

Фінансова компанія пропонує в даний час як умову кредитування чистих 30 днів. Вона має обсяг продажу товарів на 300 млн грн і середній період інкасації 45 днів. Щоб стимулювати попит, компанія може запропонувати умову чистих 60 днів. При цьому очікується, що обсяг продажу зросте на 15%. Після цього середній період інкасації стане 75 днів. Змінні витрати становлять 0,8 грн на кожну 1 грн продажу. Норма прибутку на капітал, вкладений у дебіторську заборгованість, – 20 %.

Чи вигідно компанії збільшувати термін надання кредиту?

Практичні завдання

Завдання 1. Протягом минулих чотирьох років компанія А сплачувала дивіденд в розмірі 0,80 грн на акцію. Розмір останнього дивіденду становив 1,66 грн. Очікується, що такий самий середньорічна темп приросту дивідендів

збережеться і в наступні п’ять років після чого темп приросту має стабілізуватися на рівні 8 %. Поточна ринкова ціна акції 30 г. о.

Оцініть доцільність придбання такої акції, якщо необхідна норма прибутку становить 18 %.

Завдання 2. Оцініть поточну вартість облігації номіналом 1000 грн, купонною ставкою 9% річних та строком погашення три роки, якщо ринкова норма прибутку дорівнює 7 %.

Завдання 3. Фінансова компанія спрямовує свої інвестиції на придбання безкупонної державної облігації номіналом 5000 грн, яка має бути погашена через 25 років. Визначте поточну ціну даної облігації, якщо ставка банківського відсотка дорівнює 15 %.

Завдання 4. Валюта балансу підприємства становить у минулому 200 000 грн, у поточному періоді – на 20 % більше.

Структура капіталу підприємства у попередньому періоді така: власний капітал – 70 %, довготермінові пасиви – 10 %. Структура пасивів у поточному періоді: поточні пасиви – 15 %, власний капітал – 75 %. Питома вага кредиторської заборгованості в поточних пасивах у минулому періоді становила 60 %, частка короткотермінових кредитів та позик у поточному періоді – 35 %.

Питома вага необоротних активів в минулому періоді становила 60 %, а частка оборотних активів у поточному періоді 30 %. Структура поточних активів у минулому періоді була такою: 30 % – дебіторська заборгованість, 50 % – запаси і затрати, 10 % – поточні фінансові інвестиції, а решту – грошові кошти. У поточному періоді структура оборотних активів мала такий вигляд: грошові кошти – 25 %, дебіторська заборгованість – 50 %, запаси і затрати – 20 %, решта – поточні фінансові інвестиції.

Чистий прибуток підприємства за аналізований період становив 6 000 грн, амортизаційні відрахування – 3 000 грн. Виторг від реалізації продукції був у три рази більший від чистого прибутку. У минулому періоді чистий прибуток дорівнював 7 000 грн, амортизаційні відрахування 2 500 грн, виторг від реалізації 25 000 грн. 65 % чистого прибутку у поточному періоді підприємство скерувало на реінвестиції, а решту на виплату дивідендів. У минулому періоді цей показник становив 2 000 грн.

Розрахувати коефіцієнт стійкого зростання як добуток коефіцієнта реінвестування, рентабельності реалізованої продукції, коефіцієнта оборотності активів та коефіцієнта фінансової залежності. Проаналізувати його динаміку. Оцінити за допомогою методів елімінування обсяг впливу цих чинників на зміну коефіцієнта.

Завдання 5. Є два інвестори, яким потрібні 100 000 грн і 150 000 грн через 10 та 15 років відповідно. Вони вирішують вкладати на початку кожного року по 10 000 грн на депозитний рахунок у банк. Якою повинна бути ставка

банківського відсотка для першого та другого інвестора, щоб кожен із них в кінці терміну зміг отримати необхідні суми коштів?

Завдання 6. Є два інвестори і їм потрібні однакові суми для інвестування (10 000 грн). Одному вони потрібні через 5 років, а другому – через 7 років. Перший інвестор вирішує вкладати гроші на депозитний рахунок у банк на початок кожного року протягом 5 років, а другий – у кінці кожного року протягом 7 років. Які рівні суми кожного року їм потрібно вкладати для того, щоб накопичити 10 000 грн, банк нараховує 10 % щорічно.

Рекомендована література: 3, 5, 15, 18.

Змістовий модуль 7
ДІАГНОСТИКА КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ФІНАНСОВІЙ УСТАНОВІ ТА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета вивчення: висвітлити основні методичні підходи щодо діагностики кризових явищ на підприємстві, показати сутність обчислення фінансових показників, розкрити застосовування отриманих результатів для виявлення резервів підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності.

План

7.1 Алгоритм інтегральної оцінки загрози банкрутства.

7.2 Застосування дискримінантного аналізу при прогнозуванні можливого банкрутства.

Основні терміни та поняття: діагностика кризи, дискримінантний аналіз, СВОТ-аналіз, моделі прогнозу ризику банкрутства

7.1 Алгоритм інтегральної оцінки загрози банкрутства

Найважливіша проблема будь-якого суб'єкта господарювання – це проблема його виживання і забезпечення безупинного розвитку. Ефективне вирішення цієї проблеми полягає у своєчасному проведенні діагностики фінансового стану підприємства за допомогою різноманітного методологічного інструментарію.

Діагностика кризи розвитку підприємства – це система ретроспективного, оперативного і перспективного цільового аналізу, спрямованого на виявлення ознак кризового стану підприємства, оцінку загрози його банкрутства та (або) подолання кризи. Діагностика кризи визнається одним з необхідних етапів процесу антикризового управління, оскільки саме її результати дають змогу визначити ступінь розвитку кризи, її масштаби, реальність та очікуваний час виникнення ситуації банкрутства, обґрунтувати заходи, необхідні для її подолання, оцінити можливості підприємства щодо подолання кризи та прогнозування наслідків подальшого розвитку ситуації [3].

Розрізняють три основні напрямки прогнозування ймовірності банкрутства підприємства:

- оцінка й прогнозування показників задовільності структури балансу;
- системи формалізованих та неформалізованих методів;
- розрахунок індексу кредитоспроможності.

У той же час, методологічні підходи до прогнозування банкрутства підприємств, розповсюджені у закордонній практиці, можна поділити на два напрямки: *розрахунок індексу платоспроможності та використання системи*

формалізованих та неформалізованих критеріїв. Розглянемо кожен із цих підходів детальніше.

- формалізовані методи: класичні методи аналізу фінансово-господарської діяльності; традиційні методи економічного аналізу, методи математичної статистики вивчення зв'язків, економетричні методи; методи економічної кібернетики і оптимального програмування, дослідження операцій і теорій прийняття рішень;
- неформалізовані методи ґрунтуються на описі аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках;
- моделі західних аналітиків: *Z*-розрахунок Е. Альтмана, Р. Ліса, Спрінгейта, Копана і Гольдера, Таффлера і Тішоу, показники У.Бівера, Фулмера, універсальної дискримінантної функції;
- методи та моделі вітчизняних аналітиків: *R*-модель прогнозу ризику банкрутства; метод рейтингової оцінки фінансового стану Терещенко [5].

Прогнозування розвитку кризового фінансового стану підприємства під негативним впливом окремих факторів здійснюється на основі розробки спеціальних багатофакторних регресійних моделей, використання, в цих цілях, аналітичного апарату СВОТ-аналізу та інших методів. В процесі прогнозування враховуються фактори, що мають найбільший негативний вплив на фінансовий розвиток та представляють найбільшу загрозу банкрутства підприємства в майбутньому періоді.

Визначення системи показників, що формують інформаційний простір дослідження є одним із найбільш суттєвих завдань. Від того, які показники формуватимуть інформаційний простір дослідження, багато в чому залежить достовірність і якість отриманих результатів.

Саме тому перелік показників, які формують фінансову ситуацію, повинен відповідати наступним вимогам:

- показники повинні давати комплексну характеристику фінансового стану підприємства;
- вибрані показники повинні відображати найбільш істотні ознаки різних аспектів фінансового стану;
- перелік показників повинен відповідати діючій системі обліку та звітності;
- витрати на збір і обробку інформації повинні бути мінімальними.

Крім того, вибрані показники повинні забезпечувати використання різних методів фінансового аналізу, таких як: горизонтальний (трендовий) аналіз; вертикальний (структурний) аналіз; порівняльний аналіз; аналіз фінансових коефіцієнтів. Виходячи з перелічених методів існує багато підходів до угрупування фінансових показників. Для аналізованого підприємства доцільною буде класифікація показників, яка відображає фінансовий стан підприємства

Значення інтегрального показника дозволяє проаналізувати динаміку зміни фінансового стану підприємства. Чим ближче значення комплексної оцінки до одиниці, тим стабільнішим є фінансовий стан підприємства. Мета подібних розрахунків полягає у визначенні не тільки загальної тенденції

розвитку фінансового стану підприємства, але й в аналізі причин і джерел розвитку негативних тенденцій. Такі розрахунки доцільно проводити у середовищі табличного редактора Excel.

7.2 Застосування дискримінантного аналізу при прогнозуванні можливого банкрутства підприємства

Найбільш поширеним методом для прогнозування банкрутства є мультиплікативний дискримінантний аналіз (Multipli Diskriminant Analysis, MDA). Суть дискримінантного аналізу полягає в тому, що за допомогою математично-статистичних методів будується функція та обчислюється інтегральний показник, на підставі якого з певною ймовірністю можна передбачити банкрутство суб'єкта господарювання [4].

Метою дискримінантного аналізу є побудова лінії, яка поділяє всі об'єкти, що підлягають дослідженню на дві групи:

- об'єкти, яким банкрутство не загрожує,
- об'єкти, які можуть стати банкрутами.

Ця лінія розмежування називається дискримінантною функцією банкрутства.

Для розробки методики прогнозування банкрутства фінансовий стан підприємства вивчається за ряд років (наприклад, за 7 років), тобто, до уваги слід брати не лише ті періоди, коли підприємство є неплатоспроможним, а й ті, коли воно має стійкий фінансовий стан. Слід також визначити коло фінансових коефіцієнтів, які є індикаторами кризового стану та характеризують його діяльність з різних боків, а саме:

- коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом;
- коефіцієнт автономії;
- рентабельність сукупного капіталу;
- коефіцієнт трансформації (оборотність сукупного капіталу);
- коефіцієнт загальної ліквідності.

Наведені фінансові показники є інструментарієм фінансового аналізу і в той же час критеріями для прийняття рішень про ймовірність банкрутства. їх різноманіття практично не вичерпане і залежить від інформаційної бази і досвіду фінансового аналітика. Але слід підкреслити, що використання повного набору фінансових показників не завжди виправдане. Обрані ж критерії охоплюють основні аспекти діяльності підприємства – ліквідність, фінансову стійкість, ділову активність, прибутковість і дають його комплексну оцінку.

Серед множини показників щодо оцінки прибутковості діяльності може бути використана інформація стосовно рентабельності сукупного капіталу, так як цей показник є комплексним, універсальним, характеризує ефективність використання капіталу підприємства та його зусилля щодо забезпечення власної фінансової незалежності. Окрім того, його розрахунок не потребує значного залучення джерел інформації, а проводиться в рамках фінансової звітності.

Цілком очевидним є те, що обрані стратегії повинні змінюватися і пристосовуватися до умов, які змінюються. Вони створюють основу для стратегічних планів, основне призначення яких полягає у виборі дій і засобів для досягнення цілей підприємства – як перспективних, так і поточних – з урахуванням можливих планів і ризиків.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні проблеми інтегрованої оцінки результатів діяльності.
2. Дайте характеристику основних підходів до вибору методів прогнозування в умовах використання сучасних інформаційних технологій.
3. Наведіть основні методи, що використовуються при здійсненні фундаментального аналізу та дайте їм характеристику.
4. Охарактеризуйте основні завдання модулю 1 «Оцінка фінансового стану підприємства».
5. Розкрийте особливості основних етапів комплексної оцінки фінансового стану підприємства, що знаходиться у кризі.
6. Наведіть приклади показників «стимуляторів» і «дестимуляторів».
7. У чому полягає основна мета розрахунку загального та локальних інтегральних показників, що характеризують фінансову ситуацію на підприємстві?
8. Яку мету переслідують фінансові аналітики при проведенні дослідження за 3 модулем механізму діагностики кризових явищ?
9. У чому полягає призначення дискримінантного аналізу?
10. Охарактеризуйте основні етапи методики дискримінантного аналізу.
11. У чому полягають значення, мета та завдання SWOT-аналізу?
12. Наведіть переваги та недоліки застосування SWOT-аналізу.
13. Наведіть приклади можливостей і загроз підприємства.
14. Що відносять до можливих сильних та слабких сторін підприємства?
15. Розкрийте послідовність побудови матриці SWOT-аналізу.

Тестові завдання для самоконтролю

1. Банкрутство – це:

а) відсутність грошових коштів на рахунках підприємства;
б) нездатність підприємства погашати свої найтерміновіші зобов’язання;
в) нездатність підприємства погашати свої зобов’язання;
г) нездатність підприємства погашати кредиторську заборгованість.

2. До методів діагностики можливого банкрутства підприємства не належать:

а) трендовий аналіз;
б) метод експертних оцінок;
в) метод розрахунку інтегрального показника;
г) метод комплексного ранжування.

3. Якщо за моделлю Альтмана Z прийняло значення 3,5, то це означає, що ймовірність банкрутства:

а) дуже висока;
б) висока;
в) можлива;
г) дуже низька.

4. Модель Альтмана допомагає спрогнозувати ймовірність банкрутства підприємства протягом року з точністю:
а) 60 %;
б) 95 %;
в) 65 %;
г) 62 %.

5. Якщо за моделлю Таффлера Z = 0,19, то це означає, що:
а) є ймовірність банкрутства;
б) ймовірність банкрутства є низькою;
в) фірма має хороші довготермінові перспективи;
г) ймовірність банкрутства дуже низька.

6. Якщо за моделлю Creditmen Z = 110, то це означає, що:
а) фінансовий стан підприємства покращується;
б) фінансовий стан підприємства погіршується;
в) ймовірність банкрутства дуже висока;
г) підприємство має нестійкий фінансовий стан.

7. Ряд послідовних фіксованих платежів, що здійснюються через рівні проміжки часу, називається:
а) майбутньою вартістю грошових потоків;
б) теперішньою вартістю грошових потоків;
в) теперішньою вартістю ануїтету;
г) ануїтетом.

8. До абсолютно ліквідних активів підприємства відносять:
а) поточні фінансові інвестиції та дебіторську заборгованість;
б) виробничі запаси та готову продукцію;
в) грошові кошти в касі та на рахунках у банку;
г) грошові кошти в касі.

9. Скільки відносних показників містить модель Ліса?
а) 5;
б) 3;
в) 4;
г) 6.

10. Якщо за моделлю Creditmen Z = 110, то це означає, що:
а) фінансовий стан підприємства покращується;
б) фінансовий стан підприємства погіршується;
в) ймовірність банкрутства дуже висока;
г) підприємство має нестійкий фінансовий стан

Завдання до самостійної роботи

Питання для обговорення

1. Які є види та причини банкрутства?
2. Які показники свідчать про ймовірність банкрутства в найближчому майбутньому?
3. При застосуванні моделі Альтмана можливі два типи помилок. Які?

Управлінська ситуація

Валюта балансу підприємства становить на початок періоду 200 000 грн, на кінець періоду на 20 % більше.

Структура капіталу підприємства на початок періоду така: власний капітал – 70 %, довготермінові пасиви – 10 %. Структура пасивів на кінець періоду: поточні пасиви – 15 %, власний капітал – 75 %. Питома вага кредиторської заборгованості в поточних пасивах у минулому періоді становила 60 %, частка короткотермінових кредитів та позик у поточному періоді – 35 %.

Питома вага необоротних активів на початок періоду становила 60 %, а частка оборотних активів на кінець аналізованого періоду – 30 %. Структура поточних активів на початок періоду була такою: 30 % – дебіторська заборгованість, 50 % – запаси і затрати, 10 % – поточні фінансові інвестиції, а решту – грошові кошти. На кінець періоду структура оборотних активів мала такий вигляд: грошові кошти – 25 %, дебіторська заборгованість – 50 %, запаси і затрати – 20 %, решта – поточні фінансові інвестиції.

Чистий прибуток підприємства за аналізований період становив 6 000 грн, амортизаційні відрахування – 3 000 грн, виторг від реалізації продукції був у три рази більший від чистого прибутку. У минулому періоді чистий прибуток дорівнював 7 000 грн, амортизаційні відрахування 2 500 грн, виторг від реалізації 25 000 грн.

Оцінити ймовірність банкрутства підприємства за аналізований період, використовуючи універсальну дискримінантну модель, та зробити короткі висновки.

Практичні завдання

Приклад розв'язання завдань.

Завдання 1. Використовуючи наведену нижче спрощену фінансову звітність оцінити ймовірність банкрутства підприємства.

Спрощений звіт про майновий стан

Актив	31.12.2021	31.12.2022
1. Необоротні активи	10 000	15 000
2. Оборотні активи	8 000	10 000
2.1. Запаси і затрати	5 000	6 000
2.2. Дебіторська заборгованість	2 000	3 000
2.3. Поточні фінансові інвестиції	300	400

2.4. Грошові засоби	700	600
Баланс	18 000	25 000
Пасив	31.12.2021	31.12.2022
1. Власний капітал	14 000	15 000
1.1. Статутний капітал	10 000	12 000
2. Довготермінові пасиви	2 000	4 000
3. Поточні пасиви	2 000	6 000
3.1. Короткотермінові кредити	500	4 000
3.2. Кредиторська заборгованість	1 500	2 000
Баланс	18 000	25 000

Спрощений звіт про фінансові результати

	Показник	2022
1	Чистий дохід від реалізації продукції	10 000
2	Собівартість реалізованої продукції	7 000
3	Валовий прибуток	3 000
4	Інші операційні доходи	1 000
5	Адміністративні витрати	600
6	Витрати на збут	200
7	Інші операційні витрати	200
8	Прибуток від операційної діяльності	3 000
9	Інші фінансові доходи	0
10	Інші доходи	0
11	Фінансові витрати	200
12	Інші витрати	0
13	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	2 800
14	Податок на прибуток	700
15	Чистий прибуток	2 100

Розв'язання

ВОК1 = 8 000 – 2 000 = 6 000

ВОК2 = 10 000 – 6 000 = 4 000

ВОК= (6 000 + 4 000)/2 = 5 000

А = (18 000 + 25 000)/2 = 21 500

ЧП = 2 100

ВП = 2 800 + 200 = 3 000

СТК1 = 10 000

СТК2 = 12 000

СТК = (10 000 + 12 000)/2=11 000

ПК1 = 2 000 + 500 = 2 500

ПК2 = 4 000 + 4 000 = 8 000

ПК = (2 500 + 8 000) / 2 = 5 250

ВР = 10 000

$\boldsymbol{Z}$ = 1,2 × 5 000/21 500 + 1,4 × 2 100/21 500 +3,3 × 3 000/21 500+0,6 × 11 000/5 250 + 0,99 × 10 000/21 500 = 2,59

Завдання 2. Використовуючи наведені нижче дані звітності, оцінити ймовірність банкрутства підприємства за допомогою Універсальної дискримінантної моделі (амортизаційні відрахування за аналізований період становили 500).

Спрощений баланс підприємства, тис. грн

Актив	31.12.2021	31.12.2022
1. Необоротні активи	10 000	15 000
2. Оборотні активи	8 000	10 000
2.1. Запаси і затрати		
2.2. Дебіторська заборгованість	2 000	3 000
2.3. Поточні фінансові інвестиції	300	400
2.4. Грошові кошти	700	600
Баланс		
Пасив	31.12.2021	31.12.2022
1. Власний капітал	14 000	15 000
1.1. Статутний капітал	10 000	12 000
2. Довготермінові пасиви	2 000	4 000
3. Поточні пасиви		
3.1. Короткотермінові кредити та позики	500	4 000
3.2. Кредиторська заборгованість	1 500	2 000
Баланс		

Спрощений Звіт про фінансові результати підприємства

	Показник	2022
1	Чистий дохід (виторг) від реалізації продукції	10 000
2	Собівартість реалізованої продукції	7 000
3	Валовий прибуток	3 000
4	Інші операційні доходи	1 000
5	Адміністративні витрати	600
6	Витрати на збут	200
7	Інші операційні витрати	200
8	Прибуток від операційної діяльності	3 000
9	Інші фінансові доходи	0
10	Інші доходи	0
11	Фінансові витрати	200
12	Інші витрати	0
13	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	

Завдання 3. Середня величина оборотних активів у попередньому періоді становила 100 000 грн, а в поточному періоді на 20 % більша. Необоротні активи в середньому за поточний період дорівнювали 200 000 грн, у минулому періоді вони становили на 15 % менше.

Середня величина власного капіталу та довготермінових пасивів у попередньому періоді становила 250 000 грн, а в поточному – на 10 % більша. Виторг від реалізації продукції підприємства в поточному періоді становив 500 000 грн, а в попередньому – 450 000 грн, валовий прибуток у поточному періоді на 50 % менший від виторгу від реалізації продукції, а в минулому – на 60 %.

Проаналізувати динаміку ймовірності банкрутства підприємства за допомогою моделі Спрінгейта та зробити короткі висновки.

Завдання 4. Середня величина оборотних активів у попередньому періоді становила 200 000 грн, а в поточному періоді на 40 % більша. Необоротні активи в середньому за поточний період дорівнювали 200 000 грн, в минулому періоді вони становили на 30 % менше.

Середня величина власного капіталу та довготермінових пасивів у попередньому періоді становила 500 000 грн, а в поточному – на 20 % більша. Виторг від реалізації продукції підприємства в поточному періоді становив 1 000 000 грн, а в попередньому – 900 000 грн, валовий прибуток у поточному періоді на 60 % менший від виторгу від реалізації продукції, а в минулому – на 70 %.

Проаналізувати динаміку ймовірності банкрутства підприємства за допомогою моделі Спрінгейта та зробити короткі висновки.

Завдання 5. Валюта балансу підприємства становить на початок періоду 200 000 грн, на кінець періоду на 20 % більше.

Структура капіталу підприємства на початок періоду така: власний капітал – 70 %, довготермінові пасиви – 10 %. Структура пасивів на кінець періоду: поточні пасиви – 15 %, власний капітал – 75 %. Питома вага кредиторської заборгованості в поточних пасивах на початок періоду становила 60 %, частка короткотермінових кредитів та позик на кінець періоду – 35 %.

Питома вага необоротних активів на початок періоду становила 60 %, а частка оборотних активів на кінець періоду 30 %. Структура поточних активів на початок періоду була такою: 30 % – дебіторська заборгованість, 50 % – запаси і затрати, 10 % – поточні фінансові інвестиції, а решту – грошові кошти. На кінець періоду структура оборотних активів мала такий вигляд: грошові кошти – 25 %, дебіторська заборгованість – 50 %, запаси і затрати – 20 %, решта – поточні фінансові інвестиції.

Проаналізувати динаміку платоспроможності підприємства за аналізований період та зробити короткі висновки.

Завдання 6. Інвестору потрібно залучити капітал у розмірі 100 000 грн на 10 років. Він вирішує це зробити за допомогою банківського кредиту й отримує пропозиції від трьох банків, які декларують такі умови кредитування: у першому банку ставка відсотків становить 10 % річних, у другому банку – 8 % із щоквартальними платежами, у третьому банку – 6 % зі щоквартальними платежами. У якому банку інвестору доцільно брати кредит?

Рекомендована література: 2, 5, 4, 8.

Змістовий модуль 8
ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Мета вивчення: розкрити основні методичні підходи щодо вирішення завдання оптимізації структури капіталу та прогнозування показників фінансової звітності в управлінні бізнесом, навести приклади проведення фінансових обчислень їх економічну сутність та доцільність.

План

8.1 Основні методичні підходи до оптимізації структури капіталу.
8.2 Управління величиною фінансового левериджу.
8.3 Оптимізація структури капіталу за різними критеріями
8.4 Основні етапи прогнозування фінансової звітності.
8.5 Прогнозування статей звіту про фінансові результати.
8.6 Прогнозування статей балансу.

Основні терміни та поняття: структура капіталу, фінансовий левередж, плече фінансового важеля, податковий коректор, ефект фінансового важеля, ринкова вартість капіталу, прогнозування фінансової звітності, модель PEST-аналіз,. модель аналізу SPACE, прогнозований баланс, прогнозований звіт про фінансові результати, додатково необхідні фонди, регульовані статті, автоматично утворені статті.

8.1 Основні методичні підходи до оптимізації структури капіталу

Актуальним питанням сьогодення для підприємств України є оптимізація структури капіталу. Це таке співвідношення між власним і позиковим капіталом, при якому забезпечується найефективніша пропорційність між доходністю та фінансовою стійкістю підприємства.

Не існує єдиного рецепту раціонального співвідношення власного і позикового капіталу. Однак існує ряд об'єктивних і суб'єктивних *факторів,* використання яких дає можливість *цілеспрямовано формувати структуру капіталу,* яка б забезпечила умови найбільш ефективного його використання підприємством [3]. Серед них можливо виділити:

– *галузеві особливості діяльності підприємства,* які визначають структуру активів та їх ліквідність;

– *рівень ділової активності підприємства* (при зменшенні періоду тривалості операційного циклу більше можливостей для використання залученого капіталу);

– *стадія життєвого циклу підприємства.* У таблиці 8.1 показано, на які показники ділової і економічної діяльності слід звертати увагу на різних етапах життєвого циклу підприємства. Оцінка продовження діяльності підприємства у майбутньому базується на одній із фундаментальних концепцій діяльності

підприємства: «те, що було справедливим для підприємства у минулому, буде справедливим і в майбутньому, якщо не має доказів зворотного». А отже, виявляючи тенденцію минулих років, можна вважати, що вона одержить подальший розвиток до тих пір, доки не знайдуться свідчення, які вказуватимуть на необхідність іншої інтерпретації подій та обставин.

Таблиця 8.1 – Показники ділової активності, які потребують особливої уваги на певних етапах життєвого циклу підприємства

Показники /етапи	Ліквідності	Стійкості	Оборотності	Рентабельності	
				капіталу	продажу
Зародження	+				+
Прискорення росту			+	+	+
Уповільнення росту		+	+	+	+
Зрілість		+	+	+	+
Спад	+	+		+	

Підприємство, яке перебуває на ранній стадії життєвого циклу і випускає конкурентоспроможну продукцію, може фінансувати свою діяльність переважно позиковим капіталом, на стадії зрілості – більшою мірою власним капіталом.

– *кон'юнктура товарного і фінансового ринків.* Чим вона стабільніша, тим використання позикового капіталу є безпечнішим. При зворотній ситуації спостерігаємо падіння обсягів реалізації продукції, що зумовлює зменшення залучення позикового капіталу;

– *високий рівень дохідності діяльності* дає можливість підприємству за рахунок капіталізації одержаного прибутку скоротити використання позикового капіталу.

З урахуванням цих факторів політика структури капіталу зводиться до визначення оптимальної для підприємства пропорції між використанням власного і позикового капіталу. *Основними методичними підходами до вирішення завдання оптимізації структури капіталу є:*

– управління величиною ефекту фінансового левериджу;

– формування політики фінансування активів з урахуванням вартості, ризиків та термінів залучення капіталу;

– мінімальної вартості залучення капіталу.

8.2 Управління величиною фінансового левериджу

При застосуванні першого методичного підходу слід пам'ятати, що ***фінансовий леверидж*** – це використання підприємством позикового капіталу, яке впливає на зміну доходності власного капіталу і дає йому можливість одержати додатковий прибуток на власний капітал. Показник, який відображає рівень додаткового прибутку на власний капітал за різних варіантів структури капіталу, називається ефектом фінансового левериджу.

На думку І. О. Бланка, фінансовий левередж – це один із основних механізмів реалізації такого завдання фінансового менеджменту, як максимізація рівня рентабельності при заданому рівні фінансового ризику. Ефектом фінансового левериджу він називає показник, який відображає рівень додатково генерованого прибутку власним капіталом при різній структурі залучення позикового капіталу [1].

В. В. Ковальов зазначає, що за допомогою левериджу характеризується взаємозв'язок між прибутком і вартісною оцінкою активів або фондів, які використані для отримання конкретного прибутку. Відносно до економіки він трактується як фактор, незначна зміна якого може привести до суттєвих змін певних результативних показників. С. Стоянова вважає, що ефект фінансового левериджу – це приріст рентабельності власного капіталу, який отримано завдяки використання кредиту, незважаючи на платність останнього[6].

Слід зазначити, що ефект фінансового левериджу може бути величиною як позитивною, так і від'ємною. Крім того, цей ефект виникає завдяки *використанню не лише платного кредиту, але і безоплатних позикових ресурсів* (кредиторської заборгованості). І чим вищою є частка останніх у загальній сумі позикових коштів, тим вищим є значення ефекту фінансового левериджу. Тому ефект фінансового левериджу – це зміна рентабельності власного прибутку підприємства від виробничої діяльності. В цих умовах негативна величина диференціала фінансового левериджу може формуватися навіть при незмінних ставках відсотків за кредит за рахунок зниження коефіцієнта рентабельності активів. У світлі вище зазначеного, можна зробити висновок про те, що формування негативного значення диференціала фінансового левериджу, за кожною з перерахованих вище причин, завжди приводить до зниження коефіцієнта рентабельності власного капіталу. У цьому випадку використання підприємством позикового капіталу забезпечує негативний ефект (див. табл. 8.2).

Таблиця 8.2 – Розрахунок ефекту фінансового левериджу

Показники	2023рік	2024 рік	2025 рік	Відхилення (+, -) 2025 року від:	
				2023 року	2024 року
Прибуток до сплати податків і відсотків, тис. грн	(51,5)	(31,5)	(37,3)	(-14,2)	(+5,8)
Фінансові витрати, тис. грн	—	—	—	—	—
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн	(51,5)	(31,5)	(37,3)	(-14,2)	(+5,8)
Податок на прибуток, тис. грн	—	—	—	—	—
Прибуток від звичайної діяльності, тис. грн	(51,5)	(31,5)	(37,3)	(-14,2)	(+5,8)

Продовження табл. 8.2

Коефіцієнт оподаткування	—	—	—	—	—
Середній розмір капіталу, тис. грн	245,2	222,2	204,2	-41,0	-18,0
У тому числі:					
— власного капіталу	147,4	109,4	78,5	-68,9	-30,9
— позикового капіталу	97,8	112,8	125,7	+27,9	+12,9
Плече фінансового важеля (коефіцієнт заборгованості)	0,6635	1,0311	1,6013	+0,9378	+0,5702
Рентабельність власного капіталу, %	(34,939)	(28,793)	(47,515)	(+12,576)	(+18,722)
Рентабельність сукупного капіталу, %	(21,003)	(14,176)	(18,266)	(-2,737)	(+4,090)
Середньозважена ціна позикового капіталу, %	—	—	—	—	—
Темп інфляції, %	5	10	12	+7	+2
Ефект фінансового левериджу, %:					
в умовах стабільності цін	-13,936	-14,617	-29,249	-15,313	-14,632
в умовах інфляції	-10,786	-5,243	-12,092	-1,306	-6,849

Коефіцієнт заборгованості є тим важелем, що викликає позитивний чи негативний ефект, який одержано за рахунок відповідного йому диференціала. При позитивному значенні диференціала будь-який приріст коефіцієнта фінансового левериджу буде викликати ще більший приріст коефіцієнта рентабельності власного капіталу, а при негативному значенні диференціала приріст плеча фінансового важелю буде зумовлювати ще більший темп зниження коефіцієнта рентабельності власного капіталу. Іншими словами, приріст коефіцієнта фінансового левериджу викликає ще більший приріст його ефекту (позитивного чи негативного в залежності від позитивної чи негативної величини диференціалу фінансового левериджу). Зниження ж коефіцієнту заборгованості призводить до зворотного результату – ще більше понижує його позитивний або від'ємний ефект.

Таким чином, при незмінному диференціалі коефіцієнт заборгованості є головним генератором як зростання суми і рівня прибутку на власний капітал, так і фінансового ризику втрати цього прибутку. Аналогічним чином при незмінному плечі фінансового важелю позитивна чи негативна динаміка його диференціалу викликає як зростання суми і рівня прибутку на власний капітал, так і фінансовий ризик її втрати.

Оптимізація структури капіталу являє собою таке співвідношення у використанні власного і позикового капіталу, при якому забезпечується найбільш ефективне співвідношення між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства.

Одним із методичних підходів щодо проведення оптимізаційних процедур структури капіталу є розрахунок впливу ефекту фінансового левериджу на кінцеві результати діяльності підприємства. При здійсненні обчислень нами враховано, що:

– збитковість сукупного капіталу підприємство має можливість понизити до 10 %,

– за користування короткостроковими кредитами підприємство буде сплачувати 20 % річних;

– ефект фінансового левериджу розраховано за середньозваженою ціною позикового капіталу, яка визначена шляхом ділення витрат, пов'язаних з використанням позикового капіталу на середній його розмір. Наприклад, для першого варіанту вона дорівнюватиме 10,064% [(7,9 : 78,25) х 100]. Аналогічно розрахунки проведено і за іншими варіантами, які передбачені в таблиці 8.2.

Можемо зазначити, що найкращим варіантом співвідношення між власним і позиковим капіталом підприємства є 9 варіант, де частка власного капіталу становить 66%, а позикового – лише 34%. При чому, позиковий капітал загалом сформовано на 100% поточними зобов'язаннями за розрахунками. За цієї умови підприємство не має витрат, пов'язаних з використанням залученого капіталу, найнижче значення показника плеча фінансового важеля (-0,5096), ефекту фінансового левериджу (-5,096) та збитковості власного капіталу (15,096).

За третім варіантом структура сукупного капіталу становить 50% на 50%. У цих умовах підприємству також вигідно використовувати поточні зобов'язання, так як середньозважена ціна капіталу дорівнює нулю, ефект фінансового левериджу – (-10,000).

При залученні короткострокових кредитів для фінансування діяльності найбільш придатним є восьмий варіант, де співвідношення між власним і позиковим капіталом становить відповідно 66 % : 34%.

При змішаних варіантах залучення позикового капіталу найнижчу його ціну підприємство матиме при п'ятому варіанті – 3,991%. При цьому, сукупний капітал буде сформовано на 38% власним капіталом та 62% – позиковим. У той же час зазначимо, що ефект фінансового левериджу у цьому випадку дорівнюватиме (-23,312 %).

Найгіршим варіантом структури капіталу для підприємства є шостий (31 : 69). За цим варіантом на 100% позиковий капітал сформовано за рахунок залучення кредитів банку. У цьому випадку збитковість власного капіталу становитиме аж (75,541) %.

Таким чином, найбільш придатним для аналізованого підприємства є варіант структури капіталу, де частка позикового капіталу складає в середньому 30-40% і при цьому воно залучає до господарського обороту кошти кредиторів (якщо, у свою чергу, воно їм не надає певні пільги, знижки тощо). А отже підприємство певно і на далі буде продовжувати фінансувати свою діяльність за рахунок несвоєчасного повернення своїх боргів.

8.3 Оптимізація структури капіталу за різними критеріями

Під вартістю капіталу розуміють ціну, яку підприємство сплачує за залучення капіталу із різних джерел. Відповідно до цього диференціюється і оцінка його вартості за:

- окремими елементами власного капіталу;
- окремими елементами позикового капіталу;
- середньозваженою вартістю капіталу підприємства.

Вартість власного капіталу підприємства – це та ціна, яку підприємство сплачує власникам за використання капіталу у вигляді відсотків або дивідендів на вкладений капітал.

Алгоритм розрахунку вартості власного капіталу підприємства може бути представлений формулою:

$$ВВК = ЧП \times 100 / ВК, \quad (8.1)$$

де *ВВК* – вартість власного капіталу підприємства, %; *ЧП* – чистий прибуток підприємства, тис. грн; *ВК* – середній розмір власного капіталу підприємства, тис. грн.

Вартість додатково залученого капіталу розраховується окремо по привілейованих та простих акціях. *Вартість додатково залученого капіталу за рахунок емісії привілейованих акцій* розраховується за формулою:

$$ВВК_{ПРА} = Д_{ПРА} \times 100 / СВК_{пра} \times (1-ВЕА), \quad (8.2)$$

де $ВВК_{ПРА}$ – вартість власного капіталу, який залучено за рахунок емісії привілейованих акцій, %; $Д_{ПРА}$ – сума передбачених до виплати дивідендів відповідно до контрактних зобов'язань емітента, тис. грн; $СВК_{ПРА}$ – сума власного капіталу, який залучено за рахунок емісії привілейованих акцій, тис. грн; *ВЕА* – витрати, які пов'язані з емісією акцій (відношення витрат до суми емісії у вигляді десяткового дробу).

Вартість додатково залученого капіталу за рахунок емісії простих акцій розраховується за формулою:

$$ВВК_{ПА} = КПА \times Д_{ПА} \times ПВ \; 100 / СВКПА \times (1 - ВЕА), \quad (8.3)$$

де $ВВК_{ПА}$ – вартість власного капіталу, який залучено за рахунок емісії простих акцій, %; $К_{ПА}$ – кількість акцій додаткової емісії; $Д_{ПА}$ – сума передбачених до виплати дивідендів у розрахунку на одну акцію; *ПВ* – запланований темп виплати дивідендів у вигляді десяткового дробу; $СВК_{ПА}$ – сума власного капіталу, який залучено за рахунок емісії простих акцій, тис. грн; *ВЕА* – витрати, які пов'язані з емісією акцій (відношення витрат до суми емісії у вигляді десяткового дробу).

Вартість позикового капіталу у вигляді банківського кредиту визначається на основі відсотку за кредит, який необхідно скоригувати на розмір інших витрат підприємства відповідно до кредитної угоди та ставки податку на прибуток (з метою відображення реальних витрат підприємства). Формула для розрахунку має вигляд:

$$ВБК = СВ_{БК} х (1-Коп) / 1-РВ_{Бк}, \quad (8.4)$$

де *ВБК* – вартість капіталу у вигляді банківської позики, %; $СВ_{Бк}$ – відсоткова ставка за кредит банку; *Коп* – коефіцієнт оподаткування; $РВ_{Бк}$ – рівень витрат по залученню банківської позики (відношення витрат до суми кредиту у вигляді десяткового дробу).

Якщо у підприємства не виникають додаткові витрати, які пов'язані із залученням банківських кредитів, або їх розмір є незначним по відношенню до розміру кредиту, то знаменник у вище наведеній формулі не застосовують.

Вартість фінансового лізингу оцінюють за наступною формулою:

$$В_{фЛ} = (ЛС-АМ)х(1-К_{оп}) / 1-РФфл, \quad (8.5)$$

де $В_{ФЛ}$ – вартість капіталу, який залучено на умовах фінансового лізингу, %; *ЛС* – річна відсоткова ставка за лізинг, %; АМ – річна норма амортизації активів, які залучені на умовах лізингу, %; $РВ_{ФЛ}$ – рівень витрат по активах, які використовуються на умовах фінансового лізингу (відношення витрат до вартості цього активу у вигляді десяткового дробу).

Вартість позикового капіталу, який залучається за рахунок емісії облігацій визначають за формулами:

- при використанні ставки купонного відсотку:

$$ВЕОк = КВ х (1 - К_{оп-}) / 1-РВ_{ВО,} \quad (8.6)$$

де *ВЕОк* – вартість позикового капіталу, який залучається за рахунок емісії облігацій, %; *КВ* – купонна ставка по облігаціях; *РВво* – рівень емісійних витрат (відношення витрат до обсягу емісії у вигляді десяткового дробу).

- при використанні середньорічної суми дисконту по облігаціях:

$$ВЕОд = СД х (1-К_{оп}) / (Н_о - СД) (1- РВ_{ЕО}), \quad (8,7)$$

де *ВЕОд* – вартість позикового капіталу, який залучається за рахунок емісії облігацій, %; *СД* – середньорічна сума дисконту по облігаціях; $Н_о$ – номінал облігації, який підлягає погашенню; $РВ_{ЕО}$ – рівень емісійних витрат по відношенню до суми коштів, які залучені за рахунок емісії у вигляді десяткового дробу.

Розрахунок вартості товарного кредиту, який надається:

- у формі короткострокової відстрочки платежу здійснюється за формулою:

$$ВТК_к = (ЦЗ*360)(1-К_{оп}) / ПВП, \quad (8.8)$$

де $ВТК_к$ – вартість товарного кредиту, який надається на умовах короткострокової відстрочки платежів, %; ЦЗ – розмір цінової знижки при здійсненні оплати за продукцію готівкою, %; ПВП – період, на який надана відстрочка платежу, дні.

- у формі довгострокової відстрочки платежу з оформленням векселя проводять з використанням наступного алгоритму:

$$ВТКд = СВВ\ (1 – К_{оп}) / 1\text{-}ЦЗ, \quad (8.9)$$

де *ВТКд* – вартість товарного кредиту у формі довгострокової відстрочки платежу з оформленням векселя, %; *СВВ* – ставка відсотку за вексельний кредит, %; *ЦЗ* – розмір цінової знижки, яка надається постачальником при оплаті за продукцію (у вигляді десяткового дробу).

Після розрахунку вартості кожного джерела капіталу обчислюють середньозважену вартість капіталу (СЗВК або WACC). Вона є відносною величиною, виражається у відсотках та є головним критеріальним показником оцінки. Це середня величина з потрібною прибутковістю за різними джерелами фінансування, де важелем слугує питома вага кожного елементу капіталу у загальному його розмірі.

Формула для визначення середньозваженої вартості капіталу має вигляд:

$$СЗВК = \Sigma B_i \ x \ ПВ_i, \quad (8.10)$$

де *СЗВК* – середньозважена вартість капіталу, %; B_i – вартість конкретного елементу капіталу, %; $ПВ_i$ – питома вага конкретного елементу капіталу у його загальній сумі,%.

Показники вартості складових частин і середньозваженої вартості капіталу використовують при виборі найбільш оптимального варіанту структури капіталу, фінансування поточної діяльності. Процес такої оптимізації полягає у попередній оцінці вартості власного і позикового капіталу при різних варіантах його залучення та розрахунку середньозваженої вартості капіталу за обраними варіантами. Той варіант, де середньозважена вартість капіталу є мінімальною і вважається за кращий підхід до формування його структури.

Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансового ризику та термінів залучення капіталу пов’язана з вибором більш дешевих джерел фінансування активів підприємства. Відповідно до призначення активи підприємства з урахуванням часу поділяють на три групи:

– *необоротні активи* – це активи, що не є оборотними;

– *постійна частина оборотних активів* – це незмінна їх частина, яка не залежить від змін обсягу діяльності і не пов'язана з формуванням запасів сезонного формування, довгострокового завезення та розглядається як мінімальний їх розмір, який підприємству потрібно мати для здійснення поточної операційної діяльності;

– *змінна частина оборотних активів* пов'язана із збільшенням обсягу випуску продукції відповідно до сезону, необхідністю формування товарних запасів сезонного формування, довгострокового завезення і цільового призначення. її поділяють на максимальну і середню частини відповідно до потреби.

Підприємства можуть застосовувати три різних підходи до фінансування різних груп активів за рахунок капіталу, а саме:

– *консервативний,* який передбачає використання власного капіталу і довгострокових зобов'язань для формування необоротних активів та половини змінної частини оборотних активів. Перевагою цього підходу є забезпечення мінімального ризику, так як короткострокові зобов'язання використовуються у незначних обсягах для формування змінної частини оборотних активів. У той же час така політика фінансування дуже обтяжлива для підприємства у зв'язку з високою вартістю капіталу, що використовується. Крім того, вона передбачає витрати, пов'язані з неповним використанням залученого довгострокового капіталу в періоди зменшення змінної частини оборотних активів;

– *агресивний підхід спрямований на використання* власного капіталу та довгострокових зобов'язань лише для фінансування необоротних активів. Оборотні активи у повному обсязі формуються за рахунок короткострокових зобов'язань. *Ця політика фінансування активів забезпечує найнижчу вартість капіталу підприємства, проте вона обмежена занадто високим ризиком можливості втрати або недостатності капіталу;*

– *компромісний підхід передбачає* фінансування необоротних активів та постійної частини оборотних активів за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань. При цьому змінна частина оборотних активів фінансується короткостроковими зобов'язаннями. *Така політика залучення джерел дає змогу досягти компромісу між вартістю капіталу та ризиком його втрати.*

Однак у сучасних умовах банки досить рідко надають вітчизняним підприємствам довгострокові кредити. Тому обрана модель може враховувати тільки величину власного капіталу і короткострокових зобов'язань в якості джерел фінансування.

Визначимо оптимальну структуру капіталу аналізованого підприємства за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків. Вихідна інформація для обчислень наведена у таблиці 8.3.

Таблиця 8.3 – Вихідна інформація для визначення структури капіталу з метою мінімізації рівня фінансового ризику

Показники	2023 рік		2024 рік		2025 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
Необоротні активи	216,8	88,4	201,3	90,6	181,1	88,7
Оборотні активи	28,4	11,6	20,9	9,4	23,1	11,3
у тому числі:						
- постійна частина	19,8	8,1	14,1	6,3	13,5	6,6
- змінна частина	8,6	3,5	6,8	3,1	9,6	4,7
Сукупний капітал	245,2	100,0	222,2	100,0	204,2	100,0

Ураховуючи інформацію таблиці 8.3, розрахуємо розмір власного та позикового капіталу підприємства при використанні різних підходів до фінансування окремих груп активів (табл. 8.4).

Таблиця 8.4 – Розрахунок розміру капіталу підприємства з метою мінімізації рівня фінансового ризику, тис. грн

Показники	Консервативний підхід			Агресивний підхід			Компромісний підхід		
	2024 рік	2025 рік	2026 рік	2024 рік	2025 рік	2026 рік	2024 рік	2025 рік	2026 рік
Власний капітал	240,9	218,8	199,4	216,8	201,3	181,1	236,6	215,4	194,6
у тому числі:									
• необоротні активи	216,8	201,3	181,1	216,8	201,3	181,1	216,8	201,3	181,1
• оборотні активи	24,1	17,5	18,3	—	—	—	19,8	14,1	13,5
з них:									
— постійна частина	19,8	14,1	13,5	—	—	—	19,8	14,1	13,5
— змінна частина	4,3	3,4	4,8						
Позиковий капітал	4,3 -	3,4	4,8	28,4	20,9	23,1	8,6	6,8	9,6
у тому числі:									
— постійна частина	—	—	—	19,8	14,1	13,5	—	—	—
— змінна частина	4,3	3,4	4,8	8,6	6,8	9,6	8,6	6,8	9,6
Сукупний капітал	245,2	222,2	204,2	245,2	222,2	204,2	245,2	222,2	204,2

Отже, за розрахунками підприємство має реальний розмір власного капіталу у 2024 році нижчий за потребу в 1,6 рази, у 2025 році – в 2 рази, у 2026 році – в 2,5 рази. Позиковий же капітал, навіть при агресивному підході фінансування активів, навпаки перевищує розраховану в таблиці його суму в 3,4 рази у 2024 році, у 5,4 рази у 2025 та у 2026 роках. Структура капіталу підприємства, яка за розрахунками, буде сприяти мінімізації рівня фінансового ризику наведена в таблиці 8.5.

Таблиця 8.5 – Структура капіталу підприємства з урахуванням критерію мінімізації рівня фінансового ризику та термінів залучення капіталу, %

Роки	Структура капіталу, що реально склалася на підприємстві	Підходи до фінансування активів підприємства		
		консервативний	агресивний	компромісний
2024	60,1 : 39,9	98,2 : 1,8	88,4 : 11,6	96,5 : 3,5
2025	49,2 : 50,8	98,5 : 1,5	90,6 : 9,4	96,9 : 3,1
2026	38,4:61,6	97,6 : 2,4	88,7 : 11,3	95,3 : 4,7

Зазначимо, що окрім згаданих трьох видів політики формування активів, підприємства можуть обирати й інші, які передбачають зміну пропорцій використання окремих джерел капіталу для формування певних елементів активів.

8.4 Основні етапи прогнозування фінансової звітності

У процесі фінансово-господарської діяльності підприємства України та зарубіжжя складають як поточну, так і прогнозовану фінансову звітність. Якщо поточна звітність відображає результати господарювання за певний період, то прогнозована – формується до початку господарської діяльності у відповідності до перспективних планів, стратегії розвитку підприємства. У її складанні зацікавлені, в першу чергу, внутрішні користувачі інформації оскільки саме у прогнозованій фінансовій звітності інтегрується уся фінансово-господарська діяльність підприємства.

Певний інтерес до прогнозованої фінансової звітності мають і зовнішні користувачі, зокрема:

– установи банків – наприклад, для оцінки рівня кредитоспроможності суб'єктів господарювання при отриманні позик;

– кредитори – з метою оцінки передбачуваності дій керівництва та ризику фінансового результату протягом терміну позики.

Крім того, прогнозовані фінансові звіти включаються окремим розділом до стратегічних планів, що розробляються як фінансово стабільними, так і неприбутковими підприємствами.

Зазвичай, прогнозована фінансова звітність має наступний склад:

1) Звіт про прибутки і збитки (фінансові результати).
2) Баланс.
3) Звіт про рух грошових коштів.

З метою оцінки прогнозованого фінансового результату, фінансового стану, визначення потреб у джерелах фінансування, перш за все, використовують баланс та звіт про фінансові результати. При підготовці проєктованих фінансових звітів аналітики повинні опрацювати відповідні звітні форми підприємства за декілька попередніх років (3-7 років).

Брігхем Є. Ф., Редченко К. І. сам процес підготовки фінансових звітів поділяють на декілька етапів [19]:

- *по-перше,* прогнозування доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Найчастіше його розпочинають з огляду величини продажу за минулі декілька років. Брігхем Є. Ф. зазначає, що «прогноз продажу – це прогноз обсягу продукції і ціни продажу на деякий майбутній період. Він базується на останніх трендах продаж плюс прогнози економічного стану регіону, ринку, країни тощо ;
- *по-друге,* підготовка прогнозованого звіту про фінансові результати, кожна стаття якого збільшується (зменшується) відповідно до концепції складання прогнозу – залежно чи незалежно від відсотку зростання (зменшення) обсягу реалізації продукції. Мета його складання – визначення показника «доповнення до нерозподіленого прибутку» ;
- *по-третє*, коригування власного капіталу (у прогнозному балансі) на величину «доповнення до нерозподіленого прибутку». Інші статті балансу можуть прогнозуватися індивідуально або залежно від зміни обсягів реалізації;
- *по-четверте*, розрахунок показника «додатково необхідні фонди» та розподіл його величини за статтями балансу. Статті, які використовуються для балансування за рахунок «додатково необхідних фондів», називаються регуляторними.

Прогнозування статей звітності може здійснюватися за допомогою багатьох методів, які полягають у використанні формалізованих або інтуїтивних підходів і відрізняються один від одного точністю і формою представлення результатів, трудомісткістю операцій і кількістю вхідних даних.

Вміння підготувати прогнозовані фінансові звіти і обрати оптимальну фінансову стратегію є запорукою уникнення помилок у бізнесі.

8.5 Прогнозування статей звіту про фінансові результати

Найчастіше при складанні прогнозованого звіту про фінансові результати використовують *метод відсотку від продажу.* При його застосуванні статті звіту (крім тих, що не залежать від зміни продажу) перераховують на однаковий відсоток збільшення (зменшення) показника доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). З цією метою їх класифікують на автоматично утворені і регульовані.

Автоматично утворені статті змінюються пропорційно обсягу продажу. До них відносять:

- дохід (виручка від реалізації);
- собівартість реалізованої продукції;
- операційні доходи і витрати.

Регульовані статті утворюються незалежно від обсягу продажу, для їх кількісного визначення використовують інші методи. Серед них виділяють:

- фінансові доходи і витрати,
- інші доходи і витрати.

У цілому запропонована класифікація статей на автоматично утворені і регульовані не є незмінною. Можливим є використання і інших підходів до цього питання.

Відмінністю прогнозованого звіту про фінансові результати є визначення прогнозу використання ЧИСТОГО прибутку для розрахунку показника «доповнення до нерозподіленого прибутку». Цей показник є кінцевим у прогнозованому звіті про фінансові результати. Для його обчислення розмір чистого прибутку за прогнозованим звітом зменшують на величину оголошених дивідендів.

Доповнення до нерозподіленого прибутку додається до статті «Нерозподілений прибуток (непокриті збитки)» при складанні прогнозного балансу. Крім того, прогнозований звіт про фінансові результати може не містити інформацію за розділом II «Елементи операційних витрат» і III «Розрахунок показників прибутковості акцій» [5].

Побудуємо прогнозований звіт про фінансові результати підприємства, діяльність якого підлягає аналізу. При цьому, врахуємо наступні припущення:

1. Середньорічний темп росту виручки від реалізації буде становити 20%.
2. Суму витрат, які включені до собівартості реалізованої продукції, у розрахунку на 1 грн виручки від реалізації підприємство має можливість знизити у наступному році з 88,26 коп. до 80,00 коп. за рахунок скорочення витрат на електроенергію та відносної економії витрат на оплату праці.
3. Адміністративні витрати підприємство планує скоротити до 9 % виручки від реалізації. Є можливість скорочення витрат на зв’язок, відрядження робітників апарату управління, утримання приміщень.
4. Інші операційні доходи та витрати підприємство залишить на рівні 2025 року.

Прогнозований звіт про фінансові результати підприємства на 2026 рік надано в таблиці 8.6.

Розрахунки можуть бути проведені і з використанням регресійного аналізу за допомогою відповідного програмного забезпечення. Наприклад, можна скористатися майстром діаграм у середовищі MS Excel.

Таблиця 8.6 – Прогнозований звіт про фінансові результати підприємства на 2026 рік, тис. грн

Статті	2025 рік	Прогноз	2026 рік
Доход (виручка) від реалізації продукції	272,5	1,2	327,0
Податок на додану вартість	45,4	-	54,5
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	227,1	-	272,5
Собівартість реалізованої продукції	240,5	до 80 коп. на 1 грн виручки	261,6
Валовий		-	
прибуток	-	-	10,9
збиток	13,4	-	
Інші операційні доходи	16,8	-	16,8

Продовження табл. 8.6

Адміністративні витрати	29,5	до 9 % від виручки	24,5
Інші операційні витрати	11,2	-	11,2
Фінансові результати від операційної діяльності		-	
прибуток	-	-	-
збиток	37,3	-	8
Чистий		-	
прибуток	-	-	-
збиток			8
Оголошені до виплати дивіденди	-	-	-
Доповнення до нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	(37,3)	-	(8)

За нашими розрахунками підприємство під впливом прийнятих заходів має можливість у прогнозованому році значно знизити збитковість своєї діяльності до 8 тис. грн. Однак прогноз, який був зроблений вище, тільки перша частина сукупного процесу прогнозування.

Наступний етап – це аналіз прогнозованого звіту про фінансові результати для визначення доцільності, ефективності прийнятих майбутніх рішень. У таблиці 8.7 розраховано показники прибутковості (збитковості) діяльності підприємства за звітний рік та за прогнозованим звітом про фінансові результати.

Таблиця 8.7 – Показники прибутковості діяльності підприємства, розраховані за прогнозованим звітом про фінансові результати, у % до виручки

Показники	2025 рік	Прогноз на 2026 рік	Відхилення (+, -)
Собівартість реалізованої продукції*	88,26	80,00	-8,26
Валовий			
прибуток		4,000	+4,000
збиток	5,900		-5,900
Інші операційні доходи	7,397	6,165	-1,232
Адміністративні витрати	12,990	8,991	-3,999
Інші операційні витрати	4,932	4,110	-0,822
Фінансові результати від операційної діяльності			
прибуток			
збиток	16,424	2,936	13,488
Чистий			
прибуток			
збиток	16,424	2,936	13,488

Свідчимо, що показники діяльності підприємства значно покращаться при дотриманні вказаних тенденцій змін, а саме:

– підприємство буде мати можливість отримати 10,9 тис. грн валового прибутку;

– витрати на 1 грн виручки від реалізації знизяться на 8,26 коп.;

– сума чистого збитку в розрахунку на 1 грн виручки від реалізації складе 2,936 коп. замість 16,424 коп. у звітному році.

У той же час зауважимо, що підприємство і з урахуванням росту виручки від реалізації та скорочення витрат у прогнозованому періоді прибуткової діяльності не забезпечить.

Зазначимо, що певні управлінські рішення можуть призвести і до тимчасового зниження прибутковості (підвищення збитковості) за умови, якщо керівництво підприємства приймає не завжди оптимальні рішення з фінансового погляду в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

8.6 Прогнозування статей балансу

Прогнозований звіт про фінансові результати є основою для складання балансу на майбутні періоди. Якщо при прогнозуванні звіту про фінансові результати аналітиком був використаний метод відсотку віл продажу, то цей метод доцільно застосовувати і при побудові балансу, тобто при зростанні обсягів реалізації та ефективному використанні ресурсів пропорційно повинна зростати і сума за статтями балансу: запаси, дебіторська і кредиторська заборгованість, грошові кошти, основні засоби. Слід зазначити, що практичні робітники не завжди погоджуються, наприклад, що існує прямо (обернено) пропорційний зв’язок між вартістю основних засобів та доволі частими змінами обсягу виробництва та виручкою від реалізації. Тому метод відсотку віл продажу застосовують для складання чорнового варіанту прогнозованого балансу [3, с.379].

Статті прогнозованого балансу прийнято класифікувати залежно від обсягів продажу на *автоматично утворені і регульовані*.

До ***автоматично утворених*** відносять:

– необоротні активи (без довгострокових фінансових інвестицій);

– оборотні активи;

– витрати майбутніх періодів;

– поточні зобов’язання;

– доходи майбутніх періодів.

Звідси ***регульовані*** статті – це:

– довгострокові фінансові інвестиції;

– власний капітал (за виключенням нерозподіленого прибутку);

– нерозподілений прибуток (непокриті збитки), які утворилися за рахунок додавання доповнення до нерозподіленого прибутку із звіту про фінансові результати;

– забезпечення наступних витрат і платежів;
– довгострокові зобов’язання.

Варто зауважити, що вказана класифікація не є стандартною та може зазнавати змін відповідно до певної ситуації

Саме регульовані статті використовують при розподілі додатково необхідних фондів, які визначають потребу у джерелах фінансування або їх надлишок на дату складання прогнозованого балансу. Для цього необхідно порівняти валюту активу і пасиву прогнозованого балансу, яка майже завжди не буде тотожною.

Якщо у прогнозованому балансі вартість майна підприємства перевищує вартість капіталу (*А > П), то ця сума свідчить про додаткову потребу у фінансуванні* за рахунок збільшення або власного капіталу, або залучення довгострокових, короткострокових зобов’язань. Якщо ДНФ має від’ємне значення (*А < П*), то у прогнозному балансі збільшують статті, у першу чергу, оборотних активів. Зазвичай, коригування підлягають суми за статтею «грошові кошти та їх еквіваленти».

Для складання прогнозованого балансу врахуємо наступні рішення керівництва:

1. Виручку від реалізації продукції підприємство планує збільшити на 20 %.
2. З метою стимулювання продажу, погашення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги прогнозується подовжити на 2 дні.
3. За вимогами постачальників погашення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги планується зменшити на 25 днів.
4. Термін погашення поточних зобов’язань за розрахунками (окрім оплати праці) зберігається на рівні поточного року.
5. Заборгованість з оплати праці підприємство має намір скоротити на 10 %.
6. Основні засоби підприємство використовує лише на 90%, а тому їх ріст у прогнозованому році не передбачається.

Прогнозований баланс підприємства на наступний рік представлено у таблиці 8.8.

Таблиця 8.8 – Прогнозований баланс підприємства станом на 31.12.2026 року, тис. грн

Статті	На 31.12.2025 року	Прогноз	На 31. 12.2026 року				
			1-й прогноз	ДНФ	2-й прогноз	додаткові умови	остаточний прогноз
Основні засоби	173,8	-	173,8		173,8	0,9	156,4
Виробничі запаси	7,8	1,2	9,4		9,4		9,4
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	10,8	1,2	13,0		13,0	подовжити на 2 дні	14,4

Продовження табл. 8.8

Дебіторська заборгованість за розрахунками	0,6	1,2	0,7		0,7		0,7
Грошові кошти у національній валюті	1,8	1,2	2,2	+ 14,7	16,9		16,9
Баланс	194,8		199,1		213,8		197,8
Статутний капітал	29,2	-	29,2		29,2		29,2
Додатковий вкладений капітал	161,7	-	161,7		161,7		161,7
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	(131,0)	+(8,0)	(139,0)		(139,0)	-(6,5)	(132,5)
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	91,5	1,2	109,8		109,8	зменшити на 25 днів	90,8
Поточні зобов'язання за розрахунками:	43,4	1,2	52,1		52,1		48,6
у тому числі з оплати праці	29,0	1,2	34,8		34,8	зменшити на 10%	31,3
Баланс	194,8		213,8		213,8		197,8
ДНФ			-14,7			6,5	

У прогнозованому балансі перший варіант прогнозу дозволяє розрахувати величину додатково необхідних фондів (ДНФ), яка у другому прогнозі має бути розподіленою між статтями балансу.

У випадку, коли ДНФ є позитивною величиною, вона розподіляється між статтями пасивів. Від'ємне ж значення ДНФ повинно компенсуватися збільшенням статей активу балансу.

За нашими розрахунками пасив балансу внаслідок першого кроку прогнозування перевищує актив на 14,7 тис. грн. Для того, щоб урівняти валюту активу і пасиву балансу, необхідно прийняти рішення щодо розподілу суми ДНФ, а саме – підприємством коригування буде проведено за статтею «грошові кошти та їх еквіваленти».

Хоча прогнозний баланс і має завершений вигляд, процес його складання і аналізу ще не закінчено. Під час проведення аналітичних процедур не можна повністю покладатися на припущення про пропорційне збільшення автоматично утворених статей балансу та максимальне використання наявних активів. Досить часто підприємства мають основні засоби, які вищі за потребу, надлишок або нестачу грошових активів, запасів тощо. А тому прогнозовані значення статей балансу потребують уточнення на основі використання інформації поточного обліку, аналітичних досліджень.

Ураховуючи, що потрібні управлінські рішення можуть суттєво впливати на фінансовий стан підприємства, доцільно при складанні прогнозованого балансу його статті розглядати як регульовані, а не автоматично утворені.

Постатейне прогнозування балансу здійснюється за ***певними правилами***, *які розробляються різними підприємствами індивідуально*. Найчастіше коригування прогнозних балансів проводиться за показниками оборотності, які розраховуються за поточний рік. Перевагою цього прийому є його простота, але він не може вважатися абсолютно точним. Тому можливим є застосування і інших способів коригувальних дій.

Зокрема, вартість основних засобів у наступному за звітним періоді можливо визначити за допомогою прийому коригування надлишку потужності (це врахування вартості основних засобів, які використовуються не повністю).

У нашому випадку підприємство володіє основними засобами, які вищі за потребу в них на 10%. Звідси прогнозована вартість основних засобів становитиме 156,4 тис. грн (173,8 х 0,9). А отже, у прогнозному балансі вартість основних засобів повинна бути зменшена на 17,4 тис. грн (173,8-156,4).

Прогнозування дебіторської заборгованості проводиться на основі її аналізу за попередні періоди та ситуації, що склалася на ринку послуг. З цією метою використовують показники оборотності. Нагадаємо, що цей показник свідчить про інтенсивність стягнення боргів підприємства.

У звітному році середній термін погашення коштів дебіторами підприємства становив:

$$(10,8 + 0,6) \times 360 / 227,1 = 18,0 \text{ днів.}$$

Відповідно для дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги він складе:

$$10,8 \times 360 / 227,1 = 17,1 \text{ днів}$$

З метою стимулювання продажу, як ми зазначали раніше, погашення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги прогнозується подовжити на 2 дні. Тоді прогнозована дебіторська заборгованість товарного характеру становитиме:

$$272,5 \times (17,1 + 2,0) / 360 = 14,4 \text{ тис. грн}$$

Загальна сума дебіторської заборгованості для включення до прогнозованого балансу складе:

$$[(11,4 - 10,8) \times 1,2] + 14,4 = 15,1 \text{ тис. грн.}$$

Отже, попередній прогноз дебіторської заборгованості потрібно збільшити на 1,4 тис. грн *(14,4 - 13,0).*

Аналогічно проводиться прогноз формування статей пасиву балансу. Зокрема, в наслідок посилення вимог з боку кредиторів термін відстрочки оплати за товари, роботи, послуги скорочується на 25 днів. Це призведе до наступних коригувань кредиторської заборгованості товарного характеру:

1. Розрахуємо оборотність кредиторської заборгованості за поточний рік:

$$91,5 \text{x} 360 \ / \ 227,1 = 145,0 \text{ днів}$$

2. Визначимо прогнозований залишок кредиторської заборгованості товарного характеру:

$$272,5 \text{ x } (145,0\text{-}25,0) / 360 = 90,8 \text{ тис. грн.}$$

3. Зменшимо попередній прогноз кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 19,0 тис. грн *(109,8 – 90,8).*

Скорочення зобов'язань за розрахунками з оплати праці передбачене на рівні 10%. Тому маємо можливість зменшити попередній прогноз на 3,5 тис. грн. Звідси прогнозна сума поточних зобов'язань за розрахунками для включення до балансу становитиме 48,6 тис. грн, що видно із наступного розрахунку:

$$[(43,4 – 29,0) \text{ x } 1,2] + 31,3 = 48,6 \text{ тис. грн.}$$

У таблиці 8.3 представлений відкоригований баланс підприємства з урахуванням управлінських рішень та можливості використання внутрішніх резервів. Для досягнення рівноваги між активом (197,8 тис. грн) і пасивом балансу (191,3 тис. грн) на величину позитивного ДНФ у 6,5 тис. грн було прийнято рішення зменшити розмір очікуваного нерозподіленого збитку, оскільки отримання кредитів, як свідчать розрахунки оптимальної структури капіталу, для покриття дефіциту джерел фінансування можуть привести до ще більш значного росту збитковості діяльності, а утримувати кошти кредиторів, внаслідок жорсткої політики останніх, воно не зможе.

Оцінка фінансового стану підприємства за даними прогнозованих балансів подана в таблиці 8.8.

Розраховані показники свідчать, що при дотриманні прийнятих рішень підприємство дещо покращить фінансовий стан, зокрема:

– зменшиться розмір дефіциту власного оборотного капіталу за остаточним варіантом на 15,9 тис. грн;

– позитивним моментом слід вважати також і зменшення коефіцієнту незабезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом з (- 5,424) у 2006 році до (- 2,367) у прогнозованому періоді;

– відбудуться зміни у бік покращення структури капіталу, а саме – частка оборотних активів у валюті балансу зросте майже у двічі за остаточним прогнозом та у 1,7 рази за другим;

– підвищиться значення коефіцієнту співвідношення активів, що є досить актуальним для суб'єкту дослідження, так як засвідчує про зміни у структурі майна у бік збільшення питомої ваги мобільних активів;

– дані таблиці 17.4 свідчать про те, що у прогнозованому періоді порівняно з аналогічним періодом минулого року є можливість покращання ефективності використання сукупних активів. Якщо за 2006 рік для здійснення

одного повного оберту сукупних активів підприємству необхідно було 308,8 днів, то у прогнозованому періоді – 261,3 дні, що на 47,5 днів менше.

– покращаться показники платоспроможності. Так, коефіцієнт абсолютної платоспроможності за остаточним прогнозом виросте у 9,3 рази (значення цього показника особливо цікавить постачальників), проміжного покриття – у 2,3 рази, загальної ліквідності – у 1,9 рази. Зокрема, за 2007 рік коефіцієнт загальної ліквідності має можливість зрости до 0,297, тобто порівняно з аналогічним періодом минулого року розмір оборотних коштів, що припадає на 1 грн поточних зобов'язань, збільшиться на 14 коп.

За твердженням Брігхема Є. Ф., прогнозування – це ітеративний процес при розробці фінансових звітів, планів. Фінансові аналітики з цією метою опрацьовують попередні прогнози, базуючись при цьому на продовженні минулих трендів та різновидів політики у майбутньому, щоб визначити, який ефект матимуть різні операційні плани, впливаючи на фінансовий стан підприємства та його прибутки. Прогнозована звітність використовується також і для аналізу дивідендної політики, рішень щодо структури капіталу, управління робочим капіталом

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність політики стратегії структури капіталу?
2. Які фактори впливають на структуру капіталу підприємства?
3. Назвіть основні методичні підходи щодо визначення оптимальної структури капіталу підприємства.
4. Дайте визначення поняття «фінансовий левериджу».
5. Що характеризує диференціал фінансового левериджу.
6. Назвіть основні підходи до оцінки оптимальної структури капіталу.
7. У чому полягає сутність концепції вартості капіталу підприємства?
8. Які методи аналізу застосовують для визначення ринкової вартості капіталу?
9. Який існує взаємозв'язок між показниками «плече фінансового важеля» та «рентабельність власного капіталу»?
10. Які статті звіту про фінансові результати є регульованими?
11. Наведіть приклади автоматично утворених статей звіту про фінансові результати.
12. Які статті активу та пасиву балансу Ви вважаєте автоматично утвореними?
13. Наведіть приклади регульованих статей бухгалтерського балансу.
14. У чому полягає методика складання прогнозного звіту про фінансові результати?

Тестові завдання для самоконтролю

1. ***Якщо коефіцієнт відновлення платоспроможності приймає значення більше за 1, то це свідчить про:***

а) наявність реальної можливості відновити платоспроможність;

б) відсутність реальної можливості відновити платоспроможність;

в) наявність реальної можливості втрати платоспроможності.

2. Основна мета проведення діагностики ймовірності банкрутства:

а) застосування санаційних заходів;

б) оголошення банкрутом;

в) розрахунок показників ймовірності банкрутства.

3.Власний капітал підприємства становить 150 тис. грн, необоротні активи – 55 % від величини власного капіталу. Вкажіть, яке значення буде мати коефіцієнт маневреності на даному підприємстві:

а) 0,75;

б) 0,45;

в) 1, 00;

г) 0,25.

4. Структура капіталу – це:

а) комбінація боргу та власного капіталу;

б) сукупність засобів, що формують активи підприємства;

в) сукупність джерел формування оборотних активів.

5. Який показник характеризує ступінь забезпечення запасів джерелами їх формування?

а) оборотність запасів;

б) наявність власного оборотного капіталу;

в) коефіцієнт автономії.

6. Підприємство вважається неплатоспроможним:

а) якщо наявних активів у ліквідній формі недостатньо для задоволення у встановлений строк вимог, які пред'явлені до підприємства кредиторами;

б) якщо коефіцієнт абсолютної ліквідності є меншим за 0,2;

в) якщо коефіцієнт загальної ліквідності є меншим за 1.

7. Прискорення залучення грошових коштів призведе до:

а) оптимізації дефіцитного грошового потоку;

б) зменшення чистого грошового потоку;

в) зменшення собівартості продукції.

8. Залежно від напрямку руху потоку розрізняють:

а) вихідний грошовий потік, сальдовий (результативний) грошовий потік, вхідний грошовий потік;

б) негативний та позитивний грошовий потік;

в) чистий і валовий грошовий потоки;

г) грошовий потік від операційної діяльності, грошовий потік від інвестиційної діяльності, грошовий потік від фінансової діяльності.

9. Зміна вартості основних засобів зумовить зміну:

а) підсумку розділу першого активу балансу;

б) підсумку розділу четвертого пасиву балансу;

в) підсумку розділів першого активу та пасиву балансу.

10. Майно підприємства згруповано у балансі за принципом:

а) зростання ліквідності;

б) убування ліквідності;
в) за бажанням головного бухгалтера;
г) за рекомендацією міжнародних організацій.

Завдання до самостійної роботи

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність політики стратегії структури капіталу?
2. У яких випадках застосовують метод відсотку від продажу при складанні фінансових звітів?
3. Назвіть основні підходи до оцінки оптимальної структури капіталу.

Управлінські ситуації

Ситуація 1. Фінансовий відділ отримав завдання за даними фінансової звітності побудувати прогнозний звіт про фінансові результати корпорації. При цьому необхідно врахувати, що у зв'язку із загостренням конкуренції керівництво компанії очікує зростання продажу на 5% та має намір скоротити адміністративні витрати на 20%. Інший дохід (при його наявності) планується скоротити на половину суми поточного року. Ставки податків, дивідендів та відсотків за кредит залишаються на рівні минулого року. Аналітики під час підготовки проєктованого звіту вирішили застосувати метод відсотку від продажу. Які підходи та послідовність складання прогнозного звіту про фінансові результати? На скільки оптимальним є метод відсотку від продажу?

Ситуація 2. Одним із напрямків антикризової політики корпорації є оптимізація структури капіталу. Визначити оптимальну структуру фінансових інвестицій з метою максимізації рентабельності власного капіталу, за таких даних, тис. грн:

1) Загальний обсяг інвестицій – 1000.

2) Базова рентабельність інвестицій – 25% (за базового рівня процентів за кредит 20%).

3) Можливі варіанти структури джерел фінансування (частка власного капіталу): 80%, 70%, 60%, 40%, 30%.

Починаючи з позначки 70% (включно) зростання позичкових коштів в загальній структурі капіталу на 10% веде до збільшення проценту за кредит на 1%.

Практичні завдання

Приклади розв'язання практичних завдань

Завдання 1. Корпорація за звітний рік реалізувала продукції на суму 703 000 грн, що на 12 % більше, ніж у минулому році. При цьому сума постійних витрат не змінилася і становить 328 000 грн, тоді як рівень змінних витрат збільшився на 7 % і становить 40 %.

Проаналізуйте динаміку виручки від реалізації продукції та рівня сукупних витрат, якщо ціна на продукцію корпорації підвищилися в середньому на 11%, а частка витрат, що залежить від зміни ціни, становить 25%.

Розв'язання:

Показники	Минулий рік	Звітний рік
Реалізовано продукції на суму	703 000/1,12=627 679	703 000
Постійні витрати	328 000	328 000
Змінні витрати	281200/1,07=262804	703 000х40%=281200
Сукупні витрати	328000+262804=590804	328 000+281200=609200

Виручка від реалізації продукції збільшилася на 75321 грн або 12%. Сукупні витрати збільшилися на 18 396 грн або 3,11%.

Якщо ціна на продукцію компанії підвищилася в середньому на 11%, то виручка від реалізації продукції склала б 780330 грн (703000 х 1,11), що на 77330 грн більше. Сукупні витрати дорівнювали б 625953 грн (609200 х 0,75+609200 х 0,25 х 1,11), що на 16753 грн більше.

Завдання 2. Інвестору потрібно для інвестування 100 000 грн через 5 років. Він вирішує вкладати рівні суми на рахунок у банк на початок кожного року під ставку 10 % річних. Якщо другий інвестор вкладав у кінці кожного року протягом 10 років такі ж самі суми, як і перший інвестор під ставку 15 % річних, то які кошти він зняв з депозитного рахунку?

Завдання 3. Фірма «Пошук» випускає каркаси. Виробничі витрати – 120 грн/шт., змінні витрати на збут – 14 грн/шт., середні постійні витрати – 8 грн/шт. Фірма випускає 10 000 каркасів, ціна – 200 грн/шт. До фірми надходить пропозиція на закупівлю 5000 каркасів. Якщо фірма прийме цю пропозицію, то умовно-постійні витрати зростуть на 10 тис. грн, що змусить відмовитись від виготовлення 2000 шт. каркасів в основному виробництві. Оцінити мінімально прийнятну ціну каркасів за отриманим замовленням, яка б забезпечила одержання прибутку на вже досягнутому фірмою рівні.

Завдання 4. Фінансовий відділ корпорації з метою розробки стратегії розвитку проводить оцінку діяльності своїх структурних підрозділів. Необхідно для кожного підприємства визначити двома способами рентабельність власного капіталу та оцінити силу дії фінансового левериджу за європейською концепцією (без врахування оподаткування). Проаналізуйте залежність між коефіцієнтом фінансового левериджу та рентабельністю власного капіталу. Побудуйте графік залежності рентабельності власного капіталу від рентабельності активів (позначте на осі абсцис рентабельність активів, на осі ординат – рентабельність власного капіталу). Зробіть висновки.

Аналіз рентабельності власного капіталу

Показники	А	Б	В	Г
Позиковий капітал, грн	–-	5000	25 000	45 000
Власний капітал, грн	50 000	45 000	25 000	5000

Загальний обсяг капіталу, грн				
Прибуток до сплати відсотків, грн	2500	2500	2500	2500
Вартість позикового капіталу, %	10	10	10	10
Річні фінансові витрати, грн				
Прибуток після сплати відсотків, грн				
Рентабельність власного капіталу, %				
Сила дії фінансового левериджу				
Рентабельність активів, %				
Коефіцієнт фінансового ризику				

Завдання 5. Капітал АТ «Х» становить 1 млн грн. Коефіцієнт заборгованості – 0,25. Вартість залучення позичкового капіталу – 5%, вартість обслуговування власного капіталу (рентабельність власного капіталу) – 15%. В рамках існуючої стратегії розвитку товариство планує здійснити додаткові інвестиції. З метою зменшення вартості капіталу АТ фінансовим контролінгом була внесена пропозиція щодо збільшення частки позичок у структурі капіталу до 50% шляхом залучення додаткових кредитних ресурсів.

Оцінити доцільність фінансування інвестицій за рахунок додаткових позичок та зменшення середньозваженої вартості капіталу АТ, якщо ставка податку на прибуток компанії дорівнює 20%.

Завдання 6. Інвестору надали у банківській установі кредит у розмірі 100 000 грн на 5 років з рівними щорічними платежами в кінці року. Ціна кредиту 10 %. Побудуйте таблицю погашення позики з окремим виділенням суми основного боргу та відсотків за кожний рік.

Завдання 7. Підприємницька структура отримала чистий виторг від реалізації продукції у базовому періоді 140 тис. грн, а у звітному періоді на 20 % більше. Звітний обсяг реалізації за базовими цінами становив 150 тис. грн. Собівартість реалізованої продукції підприємства у базовому періоді становила 120 тис. грн, у звітному – на 15 % більше. Звітний обсяг реалізації цієї продукції за базовою собівартістю становить на 10 % більше від собівартості реалізованої продукції у базовому періоді. Провести факторний аналіз прибутку від реалізації продукції. Зробити висновки.

Завдання 8. Виторг від реалізації суб'єкта господарювання у базовому періоді становив 100 тис. грн, у звітному – 120 тис. грн. У базовому періоді матеріальні витрати підприємства становили 30 тис. грн, витрати на оплату праці – 30 тис. грн, амортизація – 20 тис. грн, витрати на соціальне страхування – 10 тис. грн, інші витрати – 5 тис. грн. У звітному періоді планується збільшення матеріальних витрат на 10 %, витрат на оплату праці – на 8 %, амортизації – на 5 %, витрат на соціальне страхування – на 10 % та зменшення інших витрат на 5%. За аналізований період ціни в середньому зросли на 10 % (загальний індекс цін дорівнює 1,1), а собівартість вироблення продукції в середньому зросла на 5 % (загальний індекс собівартості становить 1,05).

Провести факторний аналіз прибутку від реалізації продукції. Зробити висновки.

Завдання 9. Фінансові менеджери корпорації «ЕКС» за критерій оптимізації структури капіталу обрали максимізацію рентабельності власного капіталу. З наведених у таблиці варіантів структури капіталу обґрунтуйте оптимальну структуру капіталу.

Вибір оптимальної структури капіталу

Варіанти структури капіталу		Ставка відсотка,%	Рентабельність активів, %	Сила дії фінансового левериджу (без врахування оподаткування), %	Рентабельність власного капіталу (без врахування оподаткування), %
Частка власного капіталу, %	Частка позикового капіталу, %				
80	20	12	15		
60	40	14	16		
50	50	17	16		
40	60	20	18		
20	80	21	19		

Рекомендована література: 2, 4, 5, 8, 15.

ЗМІСТ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Підсумковий контроль та оцінювання знань студентів здійснюється у формі іспиту. Підсумковий семестровий контроль передбачає два види контрольних заходів: теоретичне і практичне завдання. Загальна кількість балів за підсумковий семестровий контроль не може перевищувати 40 балів.

Теоретичне завдання передбачає відповідь на одне питання в усній формі (з письмовою фіксацією) з представлених екзаменаційних питань. Перелік підсумкових питань охоплює весь навчальний матеріал і розміщений в moodle.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

з дисципліни «Фінансовий аналіз в фінансових установах»

1. Класифікація прийомів та методів фінансового аналізу
2. Баланс та звіт про фінансові результати як основне джерело аналітичної інформації
3. Аналіз динаміки складу і структури оборотних коштів підприємства
4. Типи фінансової стійкості. Оцінка запасу фінансової стійкості підприємства.
5. Основні джерела інформації для ФА. Види звітності
6. Аналіз фінансового стану комерційних банків
7. Аналіз динаміки складу і структури активів підприємства.
8. Аналіз нематеріальних активів і ефективності їх використання
9. Оцінка ефективності використання власного і позичкового капіталу
10. Оцінка рентабельності власного капіталу. Ефект фінансового важеля
11. Аналіз формування капіталу. Види фінансування
12. Аналіз структури та розміщення оборотного капіталу
13. Аналіз ефективності використання оборотного капіталу
14. Аналіз показників поточної платоспроможності і ліквідності
15. Аналіз грошових потоків із застосуванням системи коефіцієнтів
16. Поняття та класифікація грошових потоків підприємства
17. Оцінка фінансової стійкості підприємства.
18. Аналіз позикового капіталу підприємства
19. Аналіз структури і оборотності дебіторської заборгованості.
20. Аналіз ділової активності підприємства
21. Показники ефективності використання капіталу
22. Оптимізація структури капіталу підприємства.
23. Ділова активність підприємства та її оцінка.
24. Методи діагностики можливого банкрутства.
25. Моделі прогнозування банкрутства.
26. Стійке зростання.
27. Оцінка стану, структури й ефективності використання оборотних активів
28. Аналіз дебіторської заборгованості.
29. Аналіз руху грошових коштів підприємства.
30. Методика проведення комплексного аналізу фінансового стану.
31. Побудова рейтингового коефіцієнта для аналізу динаміки фінансового стану.
32. Аналіз фінансових результатів діяльності банків.

33. Особливості фінансового аналізу для страхової організації
34. Прогнозування показників фінансової звітності.
35. Застосування SWOT-аналізу при діагностиці кризових явищ
36. Аналіз ефективності реальних інвестицій
37. Основні етапи прогнозування фінансової звітності
38. Основні методичні підходи до оптимізації структури капіталу

Максимальна кількість балів за теоретичне завдання становить 10 балів.

Практичне завдання складається з двох задач, зміст яких охоплює пройдений навчальний матеріал. Умови задач аналогічні тим, що розв'язувалися на практичних заняттях і частково представлені в даному посібнику. Правильне й повне розв'язання задачі відповідно до вимог оцінюється в 15 балів, тобто разом за практичне завдання студент може отримати 30 балів.

Вимоги до виконання підсумкових завдань та критерії оцінювання наведені в силабусі навчальної дисципліни, яка теж розміщена в moodle.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Актив – частина бухгалтерського балансу, яка характеризує склад, розміщення та використання грошових коштів, згрупованих за їх економічним значенням у процесі відтворення.

Аналіз собівартості продукції – аналіз, що здійснюється з метою своєчасного виявлення невиробничих витрат, більш раціонального використання виробничих ресурсів, збільшення прибутку.

Антикризове фінансове управління – система прийомів і методів управління фінансами, спрямована на попередження фінансової кризи та банкрутства підприємства, яка включає комплекс заходів щодо профілактики фінансової кризи та її подолання.

Балансова вартість активу – вартість активу за даними бухгалтерського обліку, яка відображена в балансі підприємства.

Банківський кредит – кошти, які надаються банком у позику клієнту для цільового використання на встановлений термін під визначений відсоток.

Банкрут – неплатоспроможний боржник, який не має змоги відповісти за пред'явленими зобов'язаннями.

Банкрутство – установлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто його неспроможність задовольнити у визначені терміни пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги й виконати зобов'язання перед бюджетом.

Бізнес-середовище – сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на діяльність підприємства.

Валова продукція – включає готову продукцію, напівфабрикати, інструменти, прилади, роботи (послуги), відпущені на сторону, разом із змінами залишків незавершеного виробництва.

Визнання – процес опису, оцінки та включення до фінансового звіту певної статті,

Відновлювальна собівартість – сума грошових коштів (їх еквівалентів) або інших форм компенсації, яку необхідно було б витратити для придбання (або створення) такого ж активу на дату складання звітності.

Виробнича (промислова) продуктивність – показник ефективності використання окремих видів виробничих ресурсів.

Витрати – це будь-які виплати, які здійснює підприємство у процесі своєї господарської діяльності.

Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Внутрішнє середовище підприємства – це сукупність агентів, які діють всередині підприємства, та їх відносин, що виникають у процесі фінансово-господарської діяльності.

Внутрішній фінансовий контроль – процес перевірки виконання і забезпечення реалізації всіх управлінських рішень у сфері фінансової діяльності з метою реалізації фінансової стратегії і попередження кризових ситуацій, який проводиться самим підприємством для забезпечення фінансової стійкості.

Готівка – форма існування грошей. Використовується у функції засобу обігу та у ряді випадків у функції засобу платежу.

Готова продукція – закінчений з точки зору виробничого циклу виріб, призначений для реалізації зовнішнім споживачам.

Гроші – економічна категорія, що означає специфічний товар, який виконує в суспільстві роль загального еквівалента.

Грошові активи – сукупна сума грошових коштів підприємства, які перебувають у його розпорядженні на окрему дату та являють собою його активи у формі абсолютної ліквідності.

Грошова одиниця – установлений у законодавчому порядку грошовий знак.

Дебіторська заборгованість – сума боргів, що належать підприємству, організації, установі від юридичних осіб.

Дескриптивні моделі фінансового аналізу – це основні моделі, за допомогою яких здійснюється фінансовий аналіз і до яких належать: побудова системи звітних балансів; подання фінансової звітності у різних аналітичних розрізах; вертикальний та горизонтальний аналіз звітності; системний аналіз оцінних коефіцієнтів.

Дефіцитний грошовий потік – характер грошового потоку підприємства, при якому надходження грошових коштів значно нижче рівня його реальних потреб у цілеспрямованому їх використанні.

Дивідендна політика – частина загальної фінансової стратегії акціонерного товариства, яка складається з оптимізації пропорцій між частинами отриманого прибутку на споживання та капіталізацію з метою забезпечення зростання ринкової вартості акцій.

Діагностика банкрутства – система цільового фінансового аналізу, який спрямований на виявлення кризового розвитку підприємства і який створює загрозу його банкрутства. Розрізняють експрес-діагностику та фундаментальну діагностику банкрутства підприємства.

Довгострокові зобов'язання – усі зобов'язання, які не є поточними.

Дюпонівська система фінансового аналізу – система поглибленого інтегрального фінансового аналізу діяльності підприємства, основою якого є «модель Дюпона». Ця система фінансового аналізу передбачає розклад показника «коефіцієнт рентабельності активів» на ряд фінансових коефіцієнтів його формування, взаємопов'язаних в єдиній системі.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, що не є складовою еквівалентів грошових коштів.

Інвестиційна привабливість – узагальнююча характеристика позитивних і негативних рис інвестування окремих напрямків і об'єктів з позиції конкретного інвестора.

Історичної (фактичної) собівартості принцип – принцип підготовки фінансової звітності, що визначає пріоритет оцінки активів виходячи з витрат на їх виробництво та придбання.

Інші витрати – витрати, обсяг здійснення яких перебуває у прямій залежності від зміни обсягу виробництва і реалізації продукції.

Ймовірність виникнення фінансового ризику – вимірювач можливого настання неблагонадійної події, яка призведе до фінансових втрат підприємства.

Залучений капітал, залучені фінансові кошти – грошові кошти та інше майно, залучені для фінансування розвитку підприємства на підставі повернення.

Запаси – активи, які: зберігаються для продажу, за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва для подальшого продажу; призначені для споживання у виробничому процесі чи при наданні послуг.

Збиток – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають унаслідок її проведення.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про фінансові результати – звіт про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства.

Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображає надходження і видаток грошових коштів у результаті діяльності підприємства у звітному періоді.

Змінні витрати – це витрати, які залежать від обсягів виробництва продукції.

Злиття підприємств – форма реорганізації суб'єктів господарювання, яка здійснюється через об'єднання підприємства (або кількох підприємств), яке перебуває у фінансовій кризі, з іншим, фінансово стійкішим підприємством.

Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Зовнішнє середовище підприємства – певне ринкове середовище, яке формують зовнішні щодо підприємства суб'єкти економічної діяльності.

Зовнішній фінансовий аналіз – це аналіз, який здійснюється партнерами підприємства та контролюючими органами на основі даних публічної фінансової звітності.

Капітал – загальна вартість коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, яка авансується у формування активів підприємства.

Коефіцієнти рентабельності – система показників, що характеризують здатність підприємства генерувати необхідний прибуток у процесі власної господарської діяльності та визначають ефективність використання активів і вкладеного капіталу.

Коефіцієнти оцінки платоспроможності *підприємства* – система показників, які характеризують здатність підприємства своєчасно розраховуватися за своїми фінансовими зобов'язаннями залежно від стану ліквідності його активів.

Коефіцієнти оцінки фінансової стійкості *підприємства* – система показників, які характеризують структуру капіталу, який використовується на підприємстві, з позицій ступеня фінансової стабільності його розвитку в наступному періоді.

Консолідована фінансова звітність – звітність, яка відображає фінансовий стан і результати діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

Контроль – вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства з метою одержання вигод від його діяльності.

Користувачі звітності – фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Кредиторська заборгованість – поточні зобов'язання підприємства, які відображають його заборгованість перед суб'єктами господарювання за комерційними операціями, розрахунками, які нараховані до сплати, та ін.

Кредитоспроможність – система умов, які визначають спроможність підприємства залучати кредит у різних формах, виконуючи всі пов'язані з ним фінансові зобов'язання в повному обсязі та в передбачені терміни.

Критерій – найбільш суттєва ознака, що є основою фінансової оцінки чи класифікації економічних явищ, процесів, видів діяльності.

Коефіцієнти оцінки фінансової стійкості *підприємства* – система показників, які характеризують структуру капіталу підприємства, котрий використовується, з позицій ступеня фінансової стабільності його розвитку в наступному періоді. Для оцінки використовуються такі основні показники: коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансування, коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності, коефіцієнт маневрування та ін.

Короткострокові фінансові вкладення – вкладення капіталу в цінні папери строком до одного року.

Кредит – надання позичальнику коштів у грошовій та інших формах на встановлений термін під певний відсоток.

Кредиторська заборгованість – поточні зобов'язання підприємства, які відображають заборгованість перед суб'єктами господарювання за комерційними операціями, за розрахунками, заборгованість перед бюджетом та ін.

Кредитоспроможність – система умов, які визначають спроможність підприємства залучати кредит у різних формах, виконуючи всі пов'язані з ним фінансові зобов'язання в повному обсязі та в передбачені терміни.

Кругооборот коштів *підприємства* – планомірний рух коштів підприємства у процесі господарської діяльності, результатом якого є створення нової споживної вартості та зростання вартості.

Левередж активів – фінансовий механізм формування активів, який заснований на спроможності власного капіталу залучати до їх фінансування різні форми позикового капіталу.

Ліквідаційна вартість активів – оцінка активів підприємства у разі його ліквідації як цілісного майнового комплексу.

Ліквідаційний баланс – баланс підприємства-банкрута, складений ліквідаційною комісією після реалізації необхідної частини його активів і повного задоволення всіх вимог кредиторів, який передається до арбітражного суду.

Маневреність власного капіталу – це показник, який характеризує, яка частка власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладається в оборотні кошти, а яка його частка капіталізується.

Матеріальні витрати – вартість матеріальних ресурсів, які споживаються, а також їх втрат у межах норм, які включають до складу собівартості продукції.

Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства.

Методологія та методика фінансового аналізу – це сукупність видів, прийомів, методів фінансового аналізу, які використовуються для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємства.

Моделі оцінювання вартості акцій – система алгоритмів, які дають змогу визначити реальну ринкову вартість різних типів акцій.

Модель стійкого економічного зростання – алгоритм, який дає змогу забезпечити основні фінансові пропорції, пов'язані з приростом обсягу реалізації продукції у звітному періоді.

Модель фінансової рівноваги підприємства – алгоритм, який дає змогу збалансовувати позитивні та негативні потоки фінансових ресурсів і забезпечувати фінансову рівновагу підприємства в довгостроковому періоді.

Монетарні статті – гроші, а також інші активи та зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій або визначеній сумі грошей.

Моніторинг поточної фінансової діяльності – розроблений на підприємстві механізм здійснення менеджерами та аналітиками підприємства постійного нагляду за умовами і показниками розвитку фінансового ринку в розрізі окремих його сегментів з метою поточного оцінювання і прогнозування його кон'юнктури.

Напівфабрикат – готова продукція підрозділів підприємства, призначена для подальшого перероблення.

Надзвичайна подія – подія або операція, яка чітко відрізняється від звичайної діяльності підприємства, та не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді.

Незавершене будівництво – витрати, здійснені протягом звітного періоду, але віднесені до майбутнього виконання будівельного контракту за умови достатньої впевненості в їх відшкодуванні замовником.

Нематеріальні активи – ідентифікований немонетарний актив без фізичної субстанції, який утримується підприємством з метою використання у процесі виробництва або поставки товарів і надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для адміністративних цілей.

Необоротні активи – сукупність майнових цінностей підприємства, які неодноразово беруть участь у процесі господарської діяльності та поступово переносять свою вартість на продукцію.

Неплатоспроможність – неспроможність підприємства погасити в передбачені терміни свої фінансові зобов'язання. Пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі

Необоротні активи – сукупність майнових цінностей підприємства, які неодноразово беруть участь у процесі господарської діяльності та поступово переносять свою вартість на продукцію.

Неоплачений капітал – сума заборгованості власників за внесками до статутного капіталу.

Неформалізовані методи фінансового аналізу – це методи аналізу, які ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких взаємозв'язках.

Нормативні моделі фінансового аналізу – це моделі, які уможливлюють порівняння фактичних результатів діяльності підприємства з нормативними (розрахованими на підставі нормативу).

Обігові кошти – грошові кошти, авансовані у виробничі засоби та засоби обігу, які постійно перебувають у кругообігу з метою безперервного забезпечення процесу виробництва та реалізації продукції.

Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом 12-ти місяців з дати балансу.

Операційні активи – активи підприємства, які безпосередньо беруть, участь у його виробничій діяльності та формують доходи від цієї діяльності.

Операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, що не є інвестиційними чи фінансовими.

Оптимізація складу активів – процес визначення співвідношення окремих видів активів, який забезпечує найкращі умови виробничо-комерційної діяльності за високого рівня ліквідності.

Оптимізація структури капіталу – процес визначення співвідношення власного та позичкового капіталу, під час якого забезпечуються оптимальні пропорції між рівнем рентабельності власного капіталу та рівнем фінансової стійкості, тобто максимізується ринкова вартість підприємства.

Основні активи – сукупність матеріальних активів у формі засобів праці, які багато разів беруть участь у процесі виробничо-комерційної діяльності та переносять на продукцію свою вартість частинами.

Основні засоби – це матеріальні активи, які:

- утримуються підприємством для використання у виробництві або поставки товарів та надання послуг, для здавання в оренду іншим особам або для адміністративних цілей;
- будуть використовуватися, як очікується, протягом більше одного періоду;
- функціонують у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і в невиробничій сфері, а також капітальні вкладення в об'єкти, що належить до основних засобів.

Основний капітал – капітал, який інвестований у необоротні (довгострокові) активи підприємства.

Оцінка ділової активності **–** аналіз та порівняння ефективності використання ресурсів комерційної організації.

Оцінювання фінансового стану *підприємства* – це систематичний і всебічний аналіз фінансового стану підприємства на основі використання системи показників оцінки, різних методів, прийомів та методик аналізу.

Платоспроможність підприємства **–** це спроможність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, які випливають із кредитних та інших операцій грошового характеру, що мають певні терміни сплати.

Подібні активи – активи, які мають однакове функціональне призначення.

Постійні витрати – витрати, сума яких не залежить від зміни обсягу виробництва і реалізації продукції в межах певного часового періоду.

Поточні фінансові інвестиції – це інвестиції, що легко реалізуються та призначаються для утримання протягом терміну, що не перевищує один рік.

Поточні фінансові потреби **–** частина чистих оборотних активів, яка не покрита ні власними коштами, ні довгостроковими позиковими коштами.

Предикативні моделі фінансового аналізу – це моделі передбачуваного, прогностичного характеру.

Предикативні моделі фінансового аналізу – це моделі передбачуваного, прогностичного характеру.

Примітки до фінансових звітів – це сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію і обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачене відповідними положеннями (стандартами).

Продуктивність підприємства – кількість виробленої продукції в одиницю часу на одиницю обладнання або на одного робітника.

Рефінансування дебіторської заборгованості – система фінансових операцій, яка забезпечує прискорену конверсію дебіторської заборгованості грошовими активами.

Резерви зниження собівартості продукції **–** це кількісно вимірні можливості економії витрат живої та уречевленої праці.

Розкриття– надання інформації, що є суттєвою для користувачів фінансової звітності.

Самоокупність – спроможність підприємства повністю покривати свої витрати за рахунок отриманих доходів.

Самофінансування **–** фінансування розвитку підприємства за рахунок власних фінансових ресурсів.

Свот-аналіз – система інтегрального аналізу, основним змістом якого є дослідження характеру сильних та слабких сторін підприємства в розрізі окремих внутрішніх факторів, а також позитивного чи негативного впливу окремих зовнішніх факторів, які обумовлюють кризовий фінансовий розвиток підприємства.

Справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Справедлива вартість дебіторської заборгованості – сума, за якою може бути здійснено обмін дебіторської заборгованості на інший актив в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Сума, що амортизується, – собівартість активу або інша сума, яка замінює собівартість у фінансовій звітності, мінус його ліквідаційна вартість.

Сумнівний борг – дебіторська заборгованість, відносно якої існує ймовірність її неповернення боржником.

Собівартість продукції – поточні витрати підприємства в грошовій формі на виробництво та збут товарів, робіт і послуг.

Структура капіталу – один із найважливіших показників оцінки фінансового стану підприємства, який характеризує співвідношення суми власного та позичкового капіталу.

Стабілізація фінансового стану підприємства – досягнення сталих тенденцій динаміки основних оцінних показників фінансового стану в межах їх нормативних значень.

Структура капіталу – співвідношення власного і залученого капіталу на певний період.

Темп інфляції – показник, який характеризує розмір знецінення (зниження споживної вартості) грошей у певний період у відсотках до їх номіналу на початок періоду.

Термін корисного використання – період, протягом якого актив, як передбачається, буде використовуватись підприємством, або обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує отримати від використання активу.

Товарна продукція – це вироби підприємства, призначені для продажу стороннім споживачам і внутрішнього споживання самим підприємством.

Термін корисного використання– період, протягом якого актив. Як передбачається буде використовуватися підприємством, або обсяг продукції, який підприємство очікує отримати від використання активу.

Фінансовий актив – це будь-який актив, що є: 1) контрактним правом отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив іншого підприємства; 2) контрактним правом обмінювати фінансові інструменти з іншим підприємством за умов, які не є потенційно сприятливими; 3) інструментом акціонерного капіталу іншого підприємства.

Фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку за рахунок відсотків, дивідендів тощо, зростання вартості капіталу або отримання інших вигод для інвестора.

Фінансування – процес вибору напрямків, форм і періодів використання фінансових ресурсів з метою забезпечення економічного розвитку й зростання ринкової вартості підприємства.

Фінансова діяльність – система заходів, спрямована на забезпечення залучення необхідного обсягу капіталу з зовнішніх джерел і своєчасне й повне виконання зобов'язань щодо його обслуговування та повернення.

Фінансова позиція – стан обсягу і структури активів, капіталу, а також основних фінансових результатів діяльності підприємства на конкретну дату. Фінансова позиція є предметом аналізу й оцінки з метою виявлення реального фінансового стану підприємства.

Фінансова продуктивність – показник, що характеризує норму додаткового продукту.

Фінансова рівновага – характеристика стану фінансової діяльності підприємства, за якого потреба в збільшенні основного обсягу активів підприємства балансується з можливостями підприємства щодо формування його фінансових ресурсів за рахунок власних джерел.

Фінансова самостійність – характеристика спроможності підприємства забезпечувати свій економічний розвиток, орієнтуючись на використання власних джерел формування фінансових ресурсів, що мінімізує загрозу його банкрутства.

Фінансова стабільність – це характеристика стану фінансової стійкості підприємства, за якого забезпечується висока частка власного капіталу в загальній сумі фінансових коштів, які використовує підприємство.

Фінансова стійкість підприємства – це його спроможність забезпечити фінансову діяльність за рахунок власних коштів, не допускаючи невиправданої кредиторської заборгованості, та своєчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями.

Фінансова стратегія – сформована система довгострокових цілей фінансової діяльності підприємства й найбільш ефективних шляхів їх досягнення, які визначаються фінансовою ідеологією.

Фінансова структура *підприємства* **–** система пропорцій і співвідношень основних фінансових показників, які характеризують структуру активів підприємства і капіталу, що ним використовується.

Фінансовий стан **–** рівень збалансованості окремих структурних елементів активів і капіталу підприємства, а також рівень ефективності їх використання.

Фінансові ресурси **–** сукупність грошових коштів, які формуються з метою фінансування розвитку підприємства в майбутньому періоді.

Фондовіддача – найважливіший показник ефективності операційних основних засобів підприємства, який відображає результативність їх використання у виробничо-комерційній діяльності.

Формалізовані методи фінансового аналізу – це методи аналізу, в основу яких покладені жорстко формалізовані аналітичні залежності.

Функціонуючий капітал **–** це величина власних оборотних коштів, яка характеризує ту частину власного капіталу підприємства, що є джерелом покриття поточних активів підприємства (тобто активів, які мають період обороту менше, ніж один рік).

Цілісний майновий комплекс – господарський об'єкт із закінченим циклом виробництва і реалізації продукції, оцінка активів якого в процесі приватизації, продажу, злиття здійснюється в комплексі.

Шансові коефіцієнти **–** велика система фінансових показників, яка характеризує співвідношення основних результатів діяльності підприємства, окремих структурних елементів активів і капіталу, що використовуються. Фінансові коефіцієнти широко використовуються в процесі аналізу фінансового стану підприємства і різних аспектів його фінансової діяльності.

Чиста вартість дебіторської заборгованості – сума дебіторської заборгованості після вирахування сумнівних та безнадійних боргів.

Чиста вартість реалізації основного засобу – дохід від реалізації основного засобу, зменшений на суму витрат, пов'язаних з його реалізацією.

Чистий оборотний капітал **–** сума оборотних активів, яка фінансується за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / уклад. Н. О. Станіславчук. Умань : Візаві, 2018. 191 с.
2. Берест М. М. Фінансовий аналіз : навчальний посібник : Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 64 с.
3. Дропа Я. Б. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 238 с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Dropa-Navchalnyy-posibnyk-2024.pdf
4. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства. Київ : Знання, 2015. 254 с.
5. Кущик А. П. Фінансовий аналіз в фінансових установах та на підприємствах: конспект лекцій. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2023. 131 с.
6. Кущик А. П., Сопіна А.Є. Підвищення конкурентоспроможності підприємства за допомогою сучасних інтернет-технологій. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки*. № 3 (63), 2024. С. 16-21.
7. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : навч. пос. Київ : КНЕУ, 2015. 325 с.
8. Подольська В. О., Яріш О. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2016. 234 с.
9. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Полтава : Видавництво ПП «Астрая», 2020. 434 с
11. Ткаченко І. П. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 346 с.
12. Приймак С. В. Фінансовий аналіз. Практикум : навч. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2021. 264 с.
13. Про банки та банківську діяльність : Закон України «Про внесення змін до Закону України» від 16 листопада 2006 р. № 358-V: URL: www.rada.gov.ua
14. Фінансовий аналіз : навч. посібник. / за заг. ред. Школьник І. О. Київ : Центр учбової літератури. 2016, 368 с.
15. Фінансовий аналіз : метод. рек. до виконання лаб. робіт / уклад.: А. П. Кущик. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 40 с. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2014/06/0032415.docx
16. Чайковський Я. І. Організація платіжних операцій банків : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 232 с.
17. Bigel K. S. Introduction to financial analysis. New York : Open Touro, 2022. 465 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058805.pdf.
18. Financial Data Analytics and Statistical Learning / S. Liu, T. Ma, S. H. Ong (eds.). Basel : MDPI, 2024. 206 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0057858.pdf.
19. Knyshek O. O., Tarasenko I. O. Фінансовий аналіз діяльності підприємства в умовах економічної нестабільності. *Економіка підприємства та*

просторово-кластерний бізнес. № 139 (2018). https://doi.org/10.30838/P.ES.2224.271018.171.282
20. Kushchik A.P., Kotukhov D.P. The corporation’s pricing policy impact on its financial position. *Financial Strategies of Innovative Economic Development*. №1 (61). 2024, P. 42-46.
21. Rogers S. Entrepreneurial finance : finance and business strategies for the serious entrepreneur. 4th ed. New York : McGraw-Hill, 2020. 384 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058794.pdf.

Інформаційні ресурси

1. Головне управління статистики у Запорізькій області. URL: http://www.zp.ukrstat.gov.ua
2. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства «Рюрік». URL: http://rurik.com.ua.
3. Путівник для небанківських фінансових установ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Guide-book_for_non-bank_financial_institutions.pdf?v=6
4. Рейтинг стійкості банків. URL: https://minfin.com.ua/ua/banks/rating
5. Фінансова академія Актив. URL: https://finacademy.net/ua/materials/article/finansovij-anali
6. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: http://www.fg.gov.ua

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / уклад. Н. О. Станіславчук. Умань : Візаві, 2018. 191 с.
2. Базілінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : навч. посібник. Київ : ЦНЛ, 2019. 328 с.
3. Варцаба В. І., Заславська О. І. Сучасне банківництво: теорія і практика : навч. посіб. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 364 с.
4. Дропа Я. Б. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 238 с. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Dropa-Navchalnyy-posibnyk-2024.pdf
5. Демчук Н. І., Довгаль О. В., Владика Ю. П. Банківські операції : навч. посіб. Дніпро : Пороги, 2017. 460 с.
6. Ємельянова Л. О. Кореляційний аналіз динаміки фондових індексів країн світу та України. *Економічний простір*. 2020. № 153. С. 11-17.
7. Загурський О. М. Фінансовий аналіз : кредитно-модульний курс. Київ : ЦУЛ, 2019. 472 с.
8. Іванюта С. М. Антикризове управління підприємством. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
9. Катан Л. І., Демчук Н. І., Бабенко-Левада В. Г., Журавльова Т. О. Банківська система : навч. посіб. Дніпро : Пороги, 2017. 444 с.
10. Ковалевська А. В. Антикризове управління підприємством : конспект лекцій. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 140 с. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0052179.pdf.
11. Копилюк О. І., Музичка О. М. Банківські операції : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 416 с.
12. Косова Т. Д. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2019. 440 с.
13. Кущик А. П. Фінансовий аналіз в фінансових установах та на підприємствах : конспект лекцій. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2023. 131 с.
14. Кущик А., Проноза Н. Аналіз фінансової звітності в умовах цифровізації. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки*, 2025. (3 (67), С. 61-65. https://doi.org/10.26661/2414-0287-2025-3-67-11
15. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text.
16. Подольська В. О., Яріш О. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2016. 234 с.
17. Приймак С.В. Фінансовий аналіз. Практикум : навч. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2021. 264 с.
18. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 03.07.2025. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14 (дата звернення: 19.10.2025).

19. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова НБУ від 28.08.2001 р. № 368. Дата оновлення: 01.07.2020. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01 (дата звернення: 14.08.2025).
20. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами : Постанова Правління НБУ від 03.12.2003 р. № 516. Дата оновлення: 31.01.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03 (дата звернення: 19.12.2025).
21. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/ZVIT2017/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2025.pdf.
22. Ткаченко І. П. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 346 с.
23. Трикін В. М. Методи розрахунку економічної ефективності інвестицій : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. М-во освіти і науки України, Ін-т підприємництва «Стратегія». Київ : Професіонал, 2015. 256 с.
24. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз : навч. посібник / Ю. М. Тютюнник, Л. О. Дорогань-Писаренко, С. В. Тютюнник. Полтава : Видавництво ПП «Астрая», 2020. 434 с.
25. Чайковський Я. І. Організація платіжних операцій банків : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 232 с.
26. Череп А. В. Удосконалення науково-методичного підходу до оцінки впливу факторів на використання механізму формування стратегії антикризового управління операційною діяльністю промислових підприємств у кризових умовах. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 1(42). С. 134-144.
27. Череп А. В., Чеховська В. С. Аналіз ймовірності банкрутства підприємства ПАТ «Запоріжжяобленерго». *Бізнес інформ*. 2024. № 10. С. 308-314.
28. Череп А. В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання : підручник. Вид. 2-ге доопрац. та допов. Запоріжжя : ЗНУ, 2025. 370 с.
29. Assessment and prospects of the development of collective investment institutions in conditions of uncertainty (2025-10-31). DOI: https://doi.org/10.26661/2414-0287-2024-4-64-14
30. Digital Transformation: Understanding Business Goals, Risks, Processes, and Decisions / M. Coster, M. Danielson, L. Ekenberg [et al.]. Cambridge : Open Book Publishers, 2023. 302 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054452.pdf.
31. Monahan B. Strategic corporate crisis management : building an unconquerable organization. New York : Routledge, 2023. 186 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058951.pdf.
32. Schoenmaker D., Schramade W. Corporate finance for long-term value. Cham : Springer, 2023. 630 p. URL: http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058816.pdf.

Навчальне видання
(українською мовою)

Кущик Анатолій Петрович,

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ В ФІНАНСОВИХ УСТАНОВАХ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Рецензент О. Ф. Андросова

Відповідальний за випуск А. В. Череп

Коректор А. П. Кущик